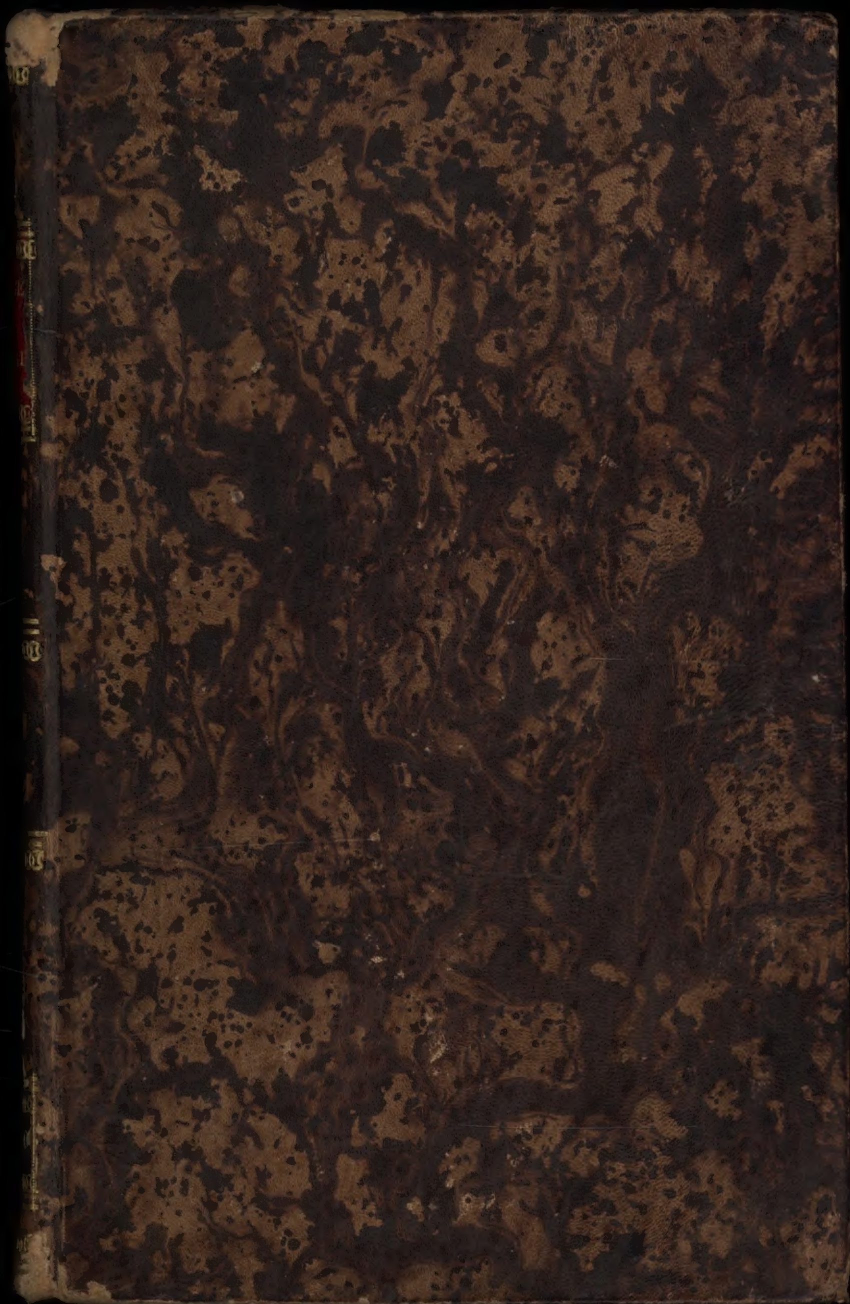
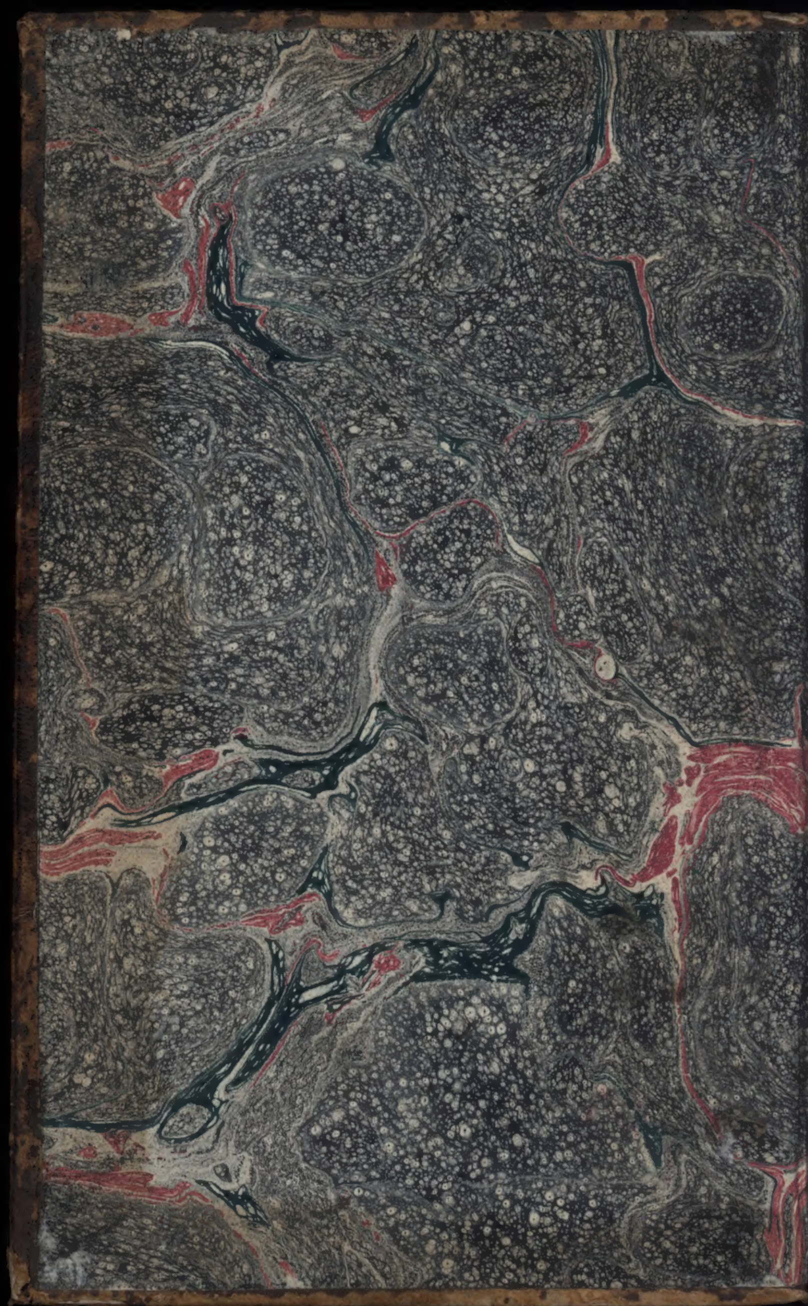
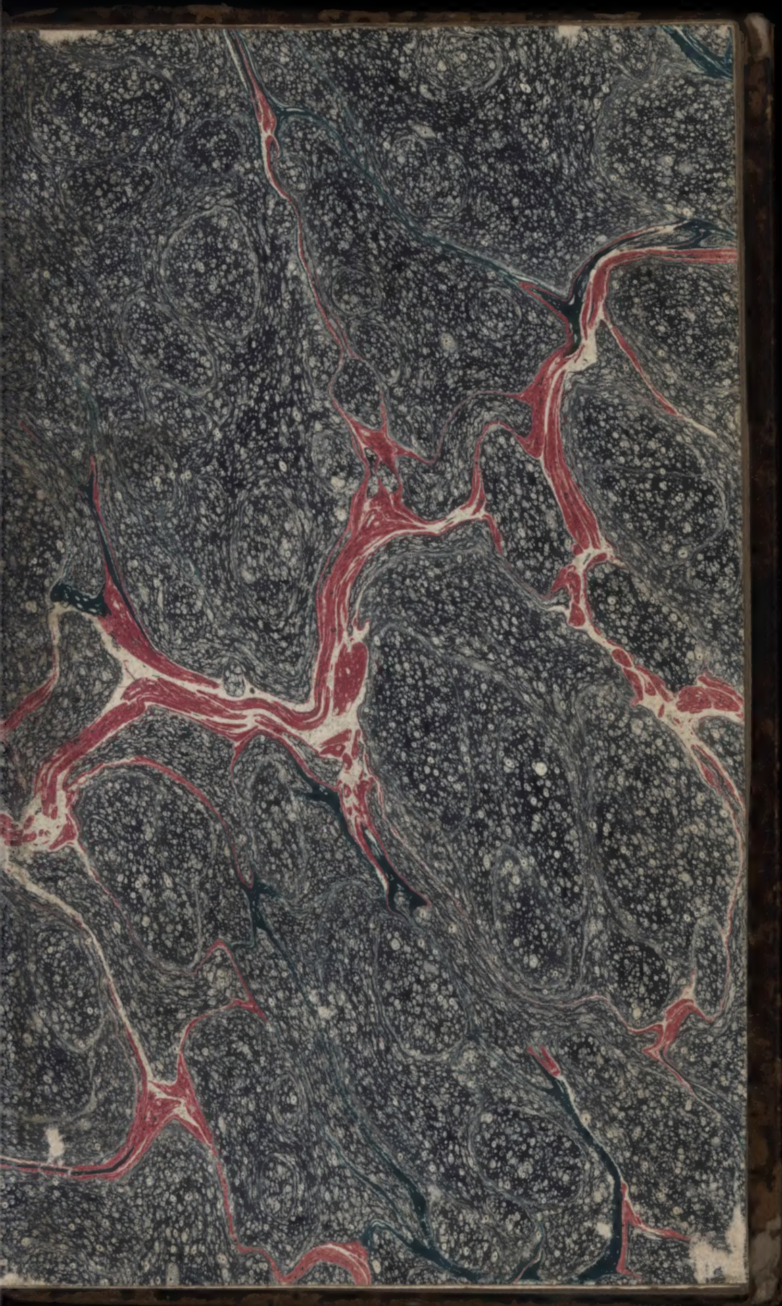

IOSEPHI SCALIGERI IVL. CÆS. F.

DE RE NVMMARIA Dissertatio,

LIBER POSTHVMVS:

Ex Bibliotheca Academiæ Lugd. Bat.

EX OFFICINA PLANTINIANA
RAPHELENGII,
1616.

Nobilissimis & Amplissimis Viris,
Academiæ Lugduno Batauæ
CVRATORIBVS,
ADRIANO A MATENES,
Domino in Matenes, & Opmeer:
CORNELIO VANDER MIILE,
Domino in Mijlen, Equiti:

ET

Amplissimis Prudentissimisque viris,
Reipublicæ Leydensis
CONSVLIBVS,
IOANNI IISENHOVTIO VANDER NES,
FRANCONI DVICKIO,
CASPARO BANCHEMIO,
CORNELIO WESPIO:

Amplissimo Prudentissimoque Viro
NICOLAO SEYSTIO,
Eiusdem Reip. SYNDICO, & DD.
Curatoribus A SECRETIS.

VIRI AMPLISSIMI,

VANTAM nummariæ rei cognitio veterum ſcriptis lucem afferat, vt non vtilis ſolum, ſed etiam neceſſaria videatur, tot loca, tamque illuſtria apud philologos, oratores, hiſtoricos paſſim obuia ſatis ſuperque demonſtrant; quæ vt à peritis rerum ſumma cum oble-ctatione leguntur, ita ab imperitis plurimum ſine fructu aut vtilitate vlla transmittuntur. Nam quem non iſta in admirationem rapiunt, ſi frugalitatem infantiæ Imperii Romani, cum illa adultæ ætatis effuſione, hoc eſt, ſi prima cum mediis & extremis contendas: cúm impendia, quæ in rempublicam, in militiam, donationes, delubra, amphitheatra, porticus, aquæductús, hoc eſt, publicam munificentiam: deinde priuatorum hominum cenſum, Imperatorum & Regum liberalitatem,

tem, aliorum immenſam cupiditatem & auaritiam, horum prodigentiam, hoc eſt, illam hominum vitam & mores tot retro ſeculis actam cum animo tuo tecum ipſe ſubduces, & tanquam tabulas accepti & expenſi in abaco tuo ipſe conficies, atque pretia ſingulorum definies. Neceſſe profecto eſt animum iſta perſpicuè & intelligenter explicantem ſumma oblectatione & gaudio affici, ſi quando illa tempora cum ſuo quiſque ſeculo comparabit. Cum videbit populum Romanum, cuius imperium iiſdem, quibus vrbs ipſa limitibus initiò continebatur, frugalitate & continentia à tam paruis incunabulis exorſum, pene totius orbis imperio potitum; tandem ſumma omnium rerum affluentia, tanquam prædones publicos totius mundi rapinis ſpoliiſque onuſtos, mole ſua grauatum corruiſſe. Hic enim ille populus eſt orbis domitor, cui ne in nuptiis quidem ac repotiis licuerit

 amplius

amplius quam centenos æris insumere, quæ summa eo seculo valebat denariis decem, & habent pondus argenti quinque & septuaginta stuferorum Hollandicorum. atque id quidem iam Asia deuicta, quæ tamen luxuriam primum misit in Italiam. Hac enim animi magnitudine populus ille fuit, vt cum priuatis in rebus suisque sumptibus minimo contentus tenuissimo cultu viueret, in Imperio atque publica dignitate omnia ad gloriam splendoremque reuocaret. Cum tamen Reipublicæ annui reditus vsque ad Pompeium Magnum non admodum magni fuerint. Is enim post subactum Orientem, cum de tot regibus populisque amplissime triumphasset, literis recitatis declarauit, quod cum Respublica antea e vectigalibus caperet denariûm quingenties, tum e ditionibus a se adiectis accessissent denariûm octingenties. Ergo cum Respub. antea possideret annuatim

florenos

florenos noſtrates 16520210, ſiue daleros Hiſpanicos 7029876, poſtmodum e reditibus annuis habuit florenos 42952548, quæ ſumma etſi ampla pro magnitudine tamen Imperii Romani haud magna hodie videatur, & tot legionibus alendis, ſociorumque auxiliis vix ſuffectura, niſi ſtipendii exilitas omniumque rerum vilitas eo ſeculo ſumma fuiſſet. tum enim militis diurnum fuit denarii pars tertia, ſtuferi noſtrates 2⅕. Verum vt iſta infra mediocritatem, ita illud contra omnem modum & propemodum fidem excedere videtur, quod de vno Caligula Tranquillus narrat, qui tanquam gurges & vorago publici patrimonii ſeſtertiûm vicies ſepties millies, qui ſunt floreni Hollandici 223022847 non toto vertente anno abſumſerit, vt iam minus incredibile videatur quod de Veſpaſiano idem prodidit: Profeſſus eſt, inquit, quadringenties millies opus eſſe, vt reſpublica ſtare poſſet: quod cum

 ipſe

ipſe imperare cœpiſſet ſumma eſſet ærarii fiſcique inopia. ea ſumma ad Hollandicos florenos redacta, valet florenis 3304042179, hoc eſt tõnis auri noſtris amplius triginta tribus millibus & quadraginta: quæ profecto immenſa pecuniæ vis eſt. Longum eſſet ſingula referre & ſpiſſum opus. Quare cum iſta, cæteraque huius generis compluria, vnde maximarum ſæpe rerum momenta pendent, abſque veterum nummorum æſtimatione ac pretio cognoſci & intelligi non poſſint, eam ob cauſam doctiſſimus quiſque hic operam ſuam vtiliſſime collocari putauit, ſed cum ardua & magnæ difficultatis ea res eſſet, poſt Alciatum, Budæum cæterosque, qui hanc inter primos aggreſſi ſunt, non deſierũt de eadem re ſuam ſententiam publicis literis conſignare viri doctiſſimi Agricola, Hotomannus, aliique: ſed ſinguli e ſuæ eruditionis & obſeruationum penu tanquam ſymbolam aliquam

aliquam huc contulerunt, & quæ à prioribus vel non obſeruata vel minus rectè annotata deprehendiſſent, tanquam in commune conſultantes, protulerunt. Multa enim ſunt quæ aliter Græci, aliter Latini de eadem re prodiderunt, qui error non animaduerſus illis quoque errandi occaſionem iniecit: nonnulla etiam ὁλοσχερῶς enuntiata ſi nimis preſſè & anguſtè accipiantur, á vero abeſſe videbuntur: verum hæc etiam fortaſſis leuiora, præ iis quod ſæpe locos minus ſanos quilibet pro ſe rapiat. atque ideo cum tantopere intricata, & tot difficultatibus obſepta eſſet huius rei explicatio, non mirandum eſt tam multos commentarios á doctiſſimis ſemper viris de hac vna re conſcriptos extare: vt etiam ii qui ex profeſſo id non agunt, tamen vbi occaſio oblata id ſinat, non aliquid inde ſibi delibandũ putent. Quamobrem cum eruditorum ille Phœnix Ioſephus Scaliger etiam hanc rem ſua cura &

industria non indignam existimauerit, & ipse multa ab aliis male expressa, vel in alienum sensum detorta, vel denique nondum obseruata in hanc diatribam coniecerit, cuius copiam sibi fieri omnes vndique efflagitant, eam vestro nomini, Viri Amplissimi, nunc offero. Postquam enim doctissimi & clarissimi viri hunc librum publica luce dignissimum censuerunt, non puto equidem quidpiam causæ esse, cur etsi mole exiguus sit, vestri nominis splendore & titulo minus dignum arbitrari quis possit: cum non magnitudine sed bonitate istæ merces, vt gemmæ, æstimandæ sint. Et quoniam hunc librum vestræ Bibliothecæ ab autore dicatum priuatim receperitis, eundem publico omnium vsui vestris auspiciis expositum, etiam tanto gratiorem futurum confido, quanto publica vtilitas priuatæ est anteferenda. de quo vt non dubitem facit animus & affectus vester literis promo-

promouendis natus: quem vt perpetuum nobis esse velit, summum illud numen supplex veneror.

Vestræ Amplitudini

addictissimus

WILLEBRORDVS SNELLIVS R. F.

NO-

NOMINA AVTORVM
VETERVM ET RECENTIORVM

qui hoc libello citantur, explicantur, aut emendantur.

Phi-

Testa-

HOTOMANNVS ad illum Liuii locum : *Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum.* τετράδραχμα *vocant, trium ferè denariorum in singulis est pondus*: tandem post longam dissertationem subiicit;

Dixerit nunc aliquis, Ecquid igitur Conciliationis, aut solutionis affers? Ad Ciceronem, inquibat Aquilius Gallus, si quis ad eum de facto rettulisset. Ad Scaligerum igitur, aut Puteanum, aut Passeratium, aut Lipsium, inquam ego : vel alium pari ingenii felicitatem præditum. &c.

IOSE-

IOSEPHI SCALIGERI IVL. CÆS. F.

DE RE NVMMARIA ANTIQVORVM, DISSERTATIO;

Liber posthumus.

VOD Latinis Pecuniæ ſignatæ nomine intelligitur, id Græcis Νόμισμα dicitur: vt ſunt Nummi; qui non dicuntur Pecunia, ſed pecuniæ nomine cenſentur. Neque enim dicimus: Denarius eſt pecunia argentea valens ſexdecim aſſibus: ſed, Denarius eſt pecuniæ argenteæ nummus. Νόμισμα mediæ vetuſtatis Græci pro quauis ſpecie Nummi dicunt. Sic Heſychius: Νομίσματος ἀργυρίου δραχμαὶ δέκα. Vetuſtiſſimi autem nummum non νόμισμα, ſed νομίσματος eſſe dicebant. Talentum vero νόμισμα vocabant, quia dinumeratione, non corpore conſtabat. Non enim Talentum eſt nummus, ſed νομίσματος ἀργυρίου δραχμαὶ ἑξακισχίλιαι. Nummus, vt ait Iuuenalis, eſt

Conciſum argentum in vultus facieſq; minutas:

cuiuſmodi eſt Drachma & Denarius. At Talentum non ita; quod non nummi, ſed pecuniæ no-

mine, intelligitur. Non enim eſt ἀργυροῦν τι χάραγμα, ſed ἀργυροῦ νομίσματος ὁλκὴ, καὶ ἄθροισμα. Locus eſt luculentus apud Ammonium: Τετράχμον, τὸ νόμισμα. Τετράδραχμον δὲ τῶν τεσσάρων δραχμῶν. Qui aliis Στατὴρ vel Τετράδραχμον dicitur, hoc proprie dicitur Τετρᾶχμον. Valor autem eius vt quatuor drachmæ, aut XXIIII oboli. Mihi contra ſentire videtur, Staterem ipſum proprie dici Tetradrachmon, & ſpeciem nummi argentei; Τετρᾶχμον autem eius valorem, puta IV drachmas aut XXIIII obolos, aut CXCII χαλκοῦς. Euſtathius putat deprauatum eſſe ex Τετραδράχμου. Etymologicon negat. Porro ἄθροισμα, ſiue νόμισμα, aut pondere aut dinumeratione fungebatur. Menander:

Ὁλκὴν ταλάντου χρυσίου σοὶ, παιδίον,
Ἔστηκα τηρῶν.

Pondus talenti auri tibi appenſum ſeruo, o puer.
Non enim nummum repræſentare potuit, cuiusmodi nullus erat, ſed pondus. Aliter dinumerabatur. Plautus:

Talentum argenti ipſus ſua dinumerat manu.

Quod igitur traditione vnius ſpeciei præſtari non poterat, hoc fiebat aut pondere, aut dinumeratione, vt oſtenſum eſt. Nulla enim gens eſt, quæ non ſolum nummis, ſed etiam certa nummorum collectione non vtatur, quæ nummi quidem vnius vice fungitur, ſed tamen nummus non eſt, quia tanti ponderis ſpecies cudi non poſſunt; cuiuſmodi Talentum, Mina, Libra, & apud Teutonas Tonna auri, quæ eſt ὁλκὴ, aut ποσότης, non nummus. Ἐν νομίσματι Græcorum huiuſmodi ἀθροίσματα duo ſunt, Mina & Talentum: in Romana pecunia, vnica Libra eſt: quod verbum triplici notione fungitur.

gitur. Nam & certum pondus significat; vnde Librales lapides dicuntur: & id, ad quod pondera examinantur; vnde Libripens, ὁ ϛαθμοῦχος: & pecuniæ corpus, quod tam numero quàm pondere fungitur. Hæc tria quoque in vno nomine Ταλάντου deprehenduntur. Nam & ponderis nomen est, quod dicitur ϛατικὸν τάλαντον, vnde ταλαντιαῖοι λίθοι, & ταλαντιαία χάλαζα, quod Latinis Librales lapides, & Libralis grando: & examen, vel trutina. vt Homero:

——— δύω ἐτίταινε τάλαντα.

Aristophanes:

ἀλλ' ἢ ταλάντῳ μουσικὴ ϛαθμήσεται·

& denique νομίσματός τι ἄθροισμά τι. Vnde Talentum Euboïcum, Ægineticum, Babylonicum, Atticum, Siculum.

Pecvniæ, vt iam diximus, maximus modus apud Græcos Talentum; apud Romanos Libra. Apud Siculos Talentum erat ἀνάλογον Libræ Romanæ, non autem ἰσοδύναμον. Et quidem ἀνάλογον, quatenus duodecima eius pars erat Νοῦμμος, vt Libræ Romanæ Vncia. Ἰσοδύναμον autem Romanæ Libræ non erat, vtpote quod Denarii Romani vix septima pars esset. Igitur Talentum Siculum priùs erat XXIIII νούμμων: postea XII æstimatum est. eratque non nummus, sed ἄθροισμα, siue ὁλκή. Νοῦμμος autem erat τριῶν ἡμιωβολίων, hoc est XII χαλκῶν, quantorum octo est obolus Atticus. Sed Tarentinis νοῦμμος erat argenteus, cui incusus erat Taras Neptuni filius Delphino insidens. cuiusmodi multos vidimus hodie drachmæ pondere, si bene memini. Apud Suidam: Τὸ Τάλαντον

λαντον δὲ τὸ νῦν λεγόμενον Ἀττικὸν, παρὰ Σικελιώταις τὸ μὲν ἀρχαῖον ἦν μνῶν κδ', νῦν δὲ ιβ'. Legendum νούμμων κδ'. Quæ mendoſa lectio impoſuit doctiſſimo Agricolæ pag. 296. *Siculum*, inquit, *vetus, fuit quatuor & viginti minarum*. Itaque Talentum Siculum erat CXLIIII χαλκῶν, XVIII obolorum, trium drachmarum Atticarum. Quod & Feſti auctoritate comprobatur; apud quem legimus: *Alexandrinum* (Talentum) XII *denariûm: Neapolitanum ſex denariûm: Syracuſanum triũ denariûm: Rheginum victoriati.* Atque ita Talentum Siculum erat ἀνάλογον Libræ Romanæ, quatenus, vt diximus, in duodecim νούμμους tribuebatur, vt Libra Romana in totidem vncias: cuius partibus longe conuenientius reſpondebat λίβρα. Nam & Libra eſt nomen Siculum, quod ipſis λίτρα dicebatur: & Vncia, Sextans, Quadrans, Triens, Dextans ſunt plane Sicula nomina. Et λίτρα non erat nummus; ſed ὁλκὴ, ποσότης, ἄθροισμα. Eius duodecima pars dicebatur οὐγκία, duodecimæ duæ ἑκτᾶς· tres τετρᾶς, quatuor τριτᾶς, quinque duodecimæ πεμπτούγκιον, dimidium ἡμίλιβρον, ſeptem duodecimæ ἑπτάγκιον, vel ἑπταούγκιον. & ſic deinceps. Quare Vncia non eſt Romanum, ſed Siculum, vt Sextans, quod eſt ἑκτᾶς, ἑκτᾶντος· prius dictum ἑκτάς, & poſtea ἑκτᾶς. vt quod aliis φωνήεις, τιμήεις, αἰγλήεις, Siculis & Doribus omnibus φωνᾶς φωνᾶντος, τιμᾶς τιμᾶντος, αἰγλᾶς αἰγλᾶντος. Pollux libro IV, poſtquam docuit λίτραν eſſe verbum Siculum, & Dorienſium, ſubiicit: Ἀριστοτέλης δὲ ἐν μὲν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ προειπὼν, ὡς ἐζημιοῦντο πεντήκοντα λίβραις, ἐπάγει· Ἡ δὲ λίβρα δύναται ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἐν δὲ Ἱμεραίων πολιτείᾳ φησὶν, ὡς οἱ μὲν Σικελιῶται τοὺς δύο χαλκοῦς ἑξάλιτρα

καλοῦσι,

χαλκῶν, τὸ δὲ ἕνα οὐγκίαν. Aristoteles, inquit, duos æreolos à Siculis ἑξάλιτρα vocari perhibet; vnum autem οὐγκίαν. Mirum verò genus loquendi, ἑξάλιτρα vocari, pro sexta parte τῆς λίτρας, quod ἑλληνικώτερον diceretur ἑκτημόριον τῆς λίτρας. Mirum, inquam, genus loquendi; sed quod exemplo non caret. Nam quo modo dicitur τριτομηνὶς ἡ τρίτη τοῦ μηνὸς, eodem dicendum esset ἑκτήλιτρον. Nam ἑξάμηνον sunt sex menses; & ad hanc analogiam ἑξάλιτρον essent sex libræ, non sexta pars libræ. Et τρίμηνον sunt tres menses, τριτομηνὶς tertia pars mensis. Sed error est in codicibus Pollucis, & legendum, τοὺς δύο χαλκοῦς ἑξᾶντα χαλκῶν· quod postea demonstrabimus. Sequitur, τὸ δὲ ἕνα οὐγκίαν, τοὺς δὲ τρεῖς τριάκοντα. Sane τριάκοντα nō est verbum Siculum: neque vllo modo efficies, vt τριάκοντα sint τρεῖς χαλκοῖ. In libro IX hæc ferè repetuntur: Καὶ μὴν ἐν τῇ Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας. δύναται δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἀλλὰ μέν τοι παρ' αὐτῷ ἐν τῇ Ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὕροις Σικελῶν ὀνόματα. οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἕνα· καὶ ἓξ τάλαντα, ὅπερ ἐστὶ δύο χαλκοῖ· καὶ τρία τάλαντα, ὅπερ τρεῖς· καὶ ἡμίλιτρον, ὅπερ ἕξ· καὶ λίτραν, ὅπερ εἶναι ὀβολόν. Quod hic dicitur, tres æreolos, siue tres vncias vocari τρία τάλαντα, supra libro quarto dicit vocari τριάκοντα. Atqui, vt diximus, neutrum est verbum Siculum; & præterea τρία τάλαντα non est vnum verbum, sed duo. Legendum igitur: καὶ τετρᾶντα, ὅπερ τρεῖς. Hesychius: Τριαντὸς, πόρνη λαμβάνουσα τριάκοντα· ὅ ἐστι λεπτὰ εἴκοσι. Legendum omnino: Τετραντὶς, πόρνη λαμβάνουσα τετρᾶντα· ὅ ἐστι λεπτὰ εἴκοσι. Sed errat Pollux, qui τριᾶντα putat esse τρεῖς χαλκοῦς: quum dictum sit, non a numero duodecimarum, siue vnciarum,

ſed à numero partium, quæ metiuntur duodenarium numerum, quæ ſunt I, II, III, IIII, VI. hoc eſt, vncia, ſextans, quadrans, triens, ſemis. Quod autem ἡ πόρνη, quæ mercedem acciperet τριᾶντα, dicta ſit ab eo τριαντὶς, ἀνάλογον eſt ei, quod apud Pollucem legitur: πόρνην, quæ στατῆρα mercedem acciperet, στατηρίδα dictam eſſe à Theopompo Comico ἐν Καπηλίδι·

Οὔ φησιν εἶναι τῶν ἑταιρῶν τὰς μέσας
Στατηρίδας. —

Aliter στατηρίδιαι dicebantur. Nam στατηρίδιον eſt στατῆρος ἄξιον, vt δραχμίδιον δραχμῆς. Rurſus apud Heſychium: Τετρᾶντα, τετράγωνόν τι σχῆμα. δηλοῖ δὲ καὶ τοὺς τέσσαρας χαλκοῦς. Idem error, qui Pollucis. Non enim Τετρᾶς quatuor duodecimas ſignificat, ſed quartam partem de duodecim. Non eſt tamen error, quatenus eſt ἰδιωτισμὸς. Ita enim loquebantur vulgo. atque eam κατάχρησιν cernere eſt apud Vitruuium, libro x, cap. XI, qui diuiſionem in partes quatuor & octo, vocat tetrantes, & octantes. *In capitibus circino diuiduntur circinationibus eorum tetrantibus in partes quatuor, vel octantibus in partes octo ductis lineis*. Vides quadrati & octogoni deſignationes in circulo ἰδιωτικῶς καὶ καταχρηστικῶς vocari tetrantes, & octantes. quod profecto idem eſt, quod Heſychius dixit, τετρᾶντα τετράγωνόν τι σχῆμα. Item: Τετραντίας, τετράγωνος, καὶ ἰσχυρός. Tetrantes igitur, trientes, octantes ſunt verba Sicula. Nam ὀκτᾶντα eadem analogia efferre poſſumus, vt τετρᾶντα, ἑξτᾶντα, τριᾶντα. Quincuncem vero vocabant, quo modo & Romani, πεμπόγκιον. Nam πέμπε illis eſt πέντε. Epicharmus: Ἦρ' αἰ* μαντεῖαν, αἴθ'* ὑπονέμονται γυναῖκες μέγος ἂν πεμπώγκιον ἀργύρειον,

ἀλλ'

ἄλλαι δὲ λίτραν, αἱ δ' ἂν ἡμίλιτρον δεχόμεναι. Lege: Ἣ ἐς αἱ μὲν τριᾶνθ', αἱ δ' ὑπονεμόμεναι. Idem: Ἔχω γὰρ τὸ βαλάντιον λιτροδεκάλιτρον ἑξάγγιόν τε καὶ πεντάγγιον. πεντάγγιον dicit, quod supra πεμπτέγγιον: ἑξάγγιον autem, quod ibidem ἡμίλιτρον. Rectum enim erat πενταέγκιον, καὶ ἑξαέγγιον.

Qvibvs animaduersis manifestum est Romanos a Siculis in re nummaria multa accepisse: *Nummum, vnciam, sextantem, quadrantem, trientem, libram*: non autem Siculos a Romanis, vt falso credidit vir summus Georgius Agricola. Nam & Varronis auctoritate summoueri potest; qui ita scribit: *In argento* Nvmmi. *id est à Siculis.* Pollux: Ὁ δὲ Νοῦμμος δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος· ἔστι δὲ ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ὁρίων (Δωριέων legendum.) quæ Agricolæ aduersantur. Sane quæ partes metiuntur Assem, I, II, III, IIII, VI, vncia, sextans, quadrans, triens, eæ omnino sunt à Siculis. Quincunx, septunx, eæ quoque imitatione eorundem dicebantur, πεμπτέγκιον, ἑπτέγκιον. Bes, & Dodrans hactenus originem suam non produnt. Bessem quidem scimus compositum esse, & posterius membrum esse ab Asse. Veterum hic mos fuit, vt assem siue integritatem trifariam secarent, quas Græci μοίρας vocant. Homerus:

Ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε, παρώχηκεν δὲ πλέον νὺξ
Τῶν δύο μοιράων. —

δύο μοίρας illas δίμοιρον vocabant, Latini Bessem: quod prius Duessem, vt Duellum, Bellum: Duonum, Bonum. Quia enim ex vno asse tres fecerant, ideo duos asses vocabant illas duas partes. Dodrans mire deficit ab origine sua. Nam vt De-

 xtans

xtans dicitur pro Desextans; ita Dequadrans prius dicebatur, cui quadrans deerat ad duodecim. Dequadrans igitur prius, postea Dodrans, mira detorsione. De, vt omnes sciunt, est στερητικὸν μόριον: vt Demens, qui mentem non habet. sic Desextans, qui sextantem non habet, ad complendum duodenarium: Dequadrans, cui deest quadrans. Postea Dodrus & Dodralis sumptum pro nouenario; vt apud Ausonium:

Δόδεκα πότος καὶ ἀριθμὸς ἔχω μέλι, οἶνον, ἔλαιον,
Ἄρτον, ἅλας, βοτάνην, ζωμὸν, ὕδωρ, πέπερι.

& Latinè Dodrans potus vocatur apud eundem Ausonium. Deuncis aperta est originatio. Sed mirum Deuncem labussem, aut Labussem, vt quædam exemplaria habent, dici à Beda; ab Arnobio Dibussem. Video quidem posterius membrum ex Asse, vt Bessem. Sed vt reliquum ignoramus, ita a putidis coniecturis calamum continebimus. Iam Litræ Siculæ valorem deprehendere non admodum operosum, quandoquidem Aristoteles λίτραν scripsit δυνάσθαι ὀβολὸν Αἰγιναῖον. Obolus autem Ægineticus ad Atticum habebat rationem, quæ dicitur à priscis Latinis besaltera: id est solidum cum besse, vt x ad vi. Obolus Atticus erat χαλκῶν, siue æreolorum octo. Ergo obolus Ægineticus, qui & Corinthiacus, erit æreolorum xiii cum triente. Sic drachma Æginetica erat obolorum Atticorum decem. Sed repugnat Diodorus, qui ait Δημαρέτιον nummum aureũ valuisse decem drachmis Atticis, & ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ vocatum vulgo a Siculis πεντηκοντάλιτρον. Quod si λίτρα est Αἰγιναῖος ὀβολὸς, in quinquaginta λίτραις, siue obolis Ægineticis, erunt oboli Attici 83 $\frac{1}{3}$. quæ sunt drachmæ

Atticæ

Atticæ ferè 14, non 10. nam x drachmæ Atticæ ſunt 36 λίτραι Siculæ. quæ multum abſunt a L. Contra, ex verbis Diodori v λίτραι eſſet drachma Attica. Vncia autem paulo maiuſcula erit æreolo. Quemadmodum autem apud Atticos, & alias Græciæ gentes in argento non erat ἄθροισμα maius Talento; ita apud Siculos in ære minus ἄθροισμα erat τὸ δεκάλιτρον, maius τὸ λιτροδεκάλιτρον. vltra illud nullum maius æris vocabulum erat. Τὸ δεκάλιτρον quidem erat æreolorum CXXXIII & trientis: τὸ λιτροδεκάλιτρον autem MCCCIII & trientis, paulo plus quam obolorum Atticorum CLXVI, drachmarum Atticarum XXVIII non ſolidarum. quod Græcè diceretur δραχμῶν κη̄ βραχέων. In hoc quoque etiam Siculos Romani ſecuti ſunt: apud quos modicum ἄθροισμα eſt DECVSSIS, maximum CENTVSSIS. Varro: *Quod primum eſt ab decem aſſibus* DECVSSIS. *Secundum ab duobus decuſſibus* VICESSIS. *Reliqua conueniunt: vt* TRICESSIS *pro portione, vſque ad* CENTVSSIS, *quo maius æris proprium vocabulum non eſt.* As igitur Romanis, vt λίτρα Siculis, eſt ſolidum quid, & integritas, non ſolum in re nummaria, ſed etiam in magnitudinibus; vt hereditas, & pes: quia & hereditas in duodecim partes, & pes in duodecim pollices diuiditur; quæ partes tam hereditatis quam pedis, Vnciæ vocantur. Nam pedis diuiſio duplex eſt, & eodem vtraque recidit. Diuiditur enim in ſexdecim digitos, itemq. in duodecim vncias, qui ſunt pollices, & hæc diuiſio fortaſse dicitur monetalis, quia As & Vncia ſunt monetariorum verba. Legimus in libris de Limitibus agrorum: *Item dicitur in Germania in Tungris pes Druſianus, qui*

A 5 *habet*

habet monetalem pedem, & ſeſcunciam. Vides, quando pes diuiditur in vncias, pedem monetalem dici. Nam Vnciæ ſunt Pollices, vt apud Vegetium. Inde etiam Hieronymo Vnciales literæ, id eſt Pollicares. Pes igitur ille Druſianus maior eſt Romano ſeſcuncia. Fuit enim XXII digitorum, quantorum ſexdecim eſt pes Romanus. Ex quo colligimus pedem Druſianum omnino eſſe eum, qui hodie in Gallia & Belgio in vſu eſt: qui profecto maior eſt ſex digitis, quantorum XVI eſt pes, qui Romæ in hortis Angeli Colotii ſcalptus in ſaxo viſitur. Eum enim nos cum pede Gallicano comparantes id veriſſimum eſse deprehendimus. Pollices igitur vncias vocabant, vt ex Vegetio & Hieronymo docuimus. Et in Aquitania & maiori parte Galliæ adhuc digiti vocantur vnciæ. Hinc Plauto Copulæ ſeſcunciæ, vel, vt tunc loquebantur, ſecunciæ, hoc eſt ſeſquipollicari craſſitudine. nimirum χειροπέδαι τριημιδακτυλιαῖοι τὸ πάχος. In Plauti Epidico in optimo exemplari ſummi viri Ioachimi Camerarii ita legebatur:

—Nam per vrbem duo defloccati ſenes
Quæritant me. in manibus geſtant copulas ſecum ſuas.

vbi *ſecuncias* manifeſto legendum. quod alii dicunt ſeſcuncias; vt ſexdecim, ſedecim; treſdecim, tredecim; ſedecimus ſexdecimus in Vita Virgilii. Itaque Pondo, & As, erat pes: & Dupondius Columellæ duo pedes; aut bipedalis menſura: Inde hic ſeſquis, hoc ſeſqui, ὁ ἡμιόλιος, τὸ ἡμιόλιον, quod eſt SEMIS CVM ASSE. Compoſita cum nomine As varie deſinunt; Octuſſis, Octas; Seſcuſſis, Seſquas, In Gloſſis: *Seſquas,* ἓν ἥμισυ ἀσσάριον, χαλκοῖ ἕξ.

Didy-

Didymus: Τὸ ϑ͂ CHCKOYAC σιωύϑετόν ὅςιν ἀπὸ τῦ CH, ϗ τῦ KOYM, ϗ τῦ AC, ACCIC. ϗὶ ὅςιν ἥμισυ σιωὺ ἀσσαρίῳ. τῦτ᾽ ἔςιν ἓν ἥμισυ ἀσσάριον. As, & Assarius, idem est. sed alterum substantiuum, alterum adiectiuum. quod quum dicimus Assarius, intelligitur nummus, vt Denarius, & Sestertius. semper enim de nummo κατηγορεῖται. Græcis vero semper neutro genere, τὸ δηναάριον, τὸ ἀσσάριον, τὸ σης έρτιον. Sic Dupondium & Dupondius pro eodem quum dicerent, Dupondius nummus intelligitur. At Dupondium est substantiuum. Quia vero initium pecuniæ in ære; propterea omnis ratio nummaria Æris nomine appellata. Nam AES pro Asse. Varro: *Pro assibus nonnunquam* AES *dicebant antiqui. a quo dicimus assem tenentes*: HOC AB AERE AENEAQVE LIBRA: & MILLE AERIS LEGASSE. Numquam Æs pro Asse dictum. Nam quod dicitur HOC AB AERE, id est, rauduſculo, quod quum mutatum esset in assem, retinuit nomen æris, siue rauduſculi. Et Martialis merito reprehendendus:

Amphora vigessi, modius venit ære quaterno.

æs quaternum, sunt quatuor asses. Et vini amphoræ precium quintuplum ad frumenti modium esse significat. Et tamen ad istud exemplum non dixeris argento quaterno, auro quaterno. quia argentum & aurum, pro collectione nummorum, non pro singulari nummo sumitur: Æs vero pro vtroque. Nam Mille æris, est collectiuum; Aere quaterno, est singulare. Sed hoc solus Martialis vsurpauit. Athenis omnis pecunia χαλκίον vocabatur, vt docet Pollux. Sic Romanis Aes est omnis pecunia.

meo

——meo sum pauper in ære.

Inde ἀχαλκεῖν est pecuniam non habere. In Epigrammate:

——εἴπις ἀχαλκεῖ,
Μηκέτι πεινάτω θεὶς τὸ χιτωνάειον.

Nummus aureus Athenis semper dictus fuit Στατὴρ antiquitus. Nam posterioribus temporibus Στατὴρ pro tetradrachmo acceptus est. Tetradrachmum igitur argenteus nummus erat; Στατὴρ aureus, pondere duarum argentearum drachmarum, valore viginti. Zonaras: Παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησιν εἴκοσι δραχμῶν τὸ χρυσοῦν ἀλλάττεται νόμισμα. Lysias ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων ait quinque millia staterum, decem millia drachmarum, tria talenta, item decem, & septem talenta omnia simul conficere talenta XL. Sane summa omnium, prӕterquam staterum, conficiunt drachmarum centū triginta millia. quӕ si de ducentis quadraginta millibus drachmarum, quot nimirum sunt in Talentis XL, deducantur; relinquentur centum decem millia drachmarum; quӕ diuisa per quinque millia staterum, relinquent staterem drachmarum XXII. Sed ὁλοσχερῶς hӕc dicta sunt, nō ἀκριβῶς. Dixit enim non πετταράκοντα Talenta esse, sed περὶ πετταράκοντα. Hesychius: Δραχμὴ χρυσίου· ὁλκὴ νομίσματος, εἰς λόγον ἀργυρίου διδράχμων ί. Idem Suidas repetit. Drachmam auream ait esse non nummum, sed pondus viginti drachmarum argenti. Sed ea est ὁ στατήρ. Nam δραχμὴ χρυσίου proprie erat decem drachmarum argenti. Idem: Χρυσοῦς. Πολέμαρχος δύνασθαί φησι τὸν χρυσοῦν παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς δραχμὰς δύο. τὴν δὲ τοῦ χρυσοῦ δραχμὴν, νομίσματος ἀργυρίου δραχμὰς δέκα. Μνᾶν δὲ λέγεσθαι τοὺς πέντε χρυσοῦς. Hic igitur

tur apertius quam priore loco, ait Drachmam auri valere drachmis decem argenti. Ideò Mina erat decem drachmarum auri, staterum autem quinque, quos vocat πέντε χρυσοῦς. Daricum eundem esse cum statere, nemo dubitat; & Harpocratio ostendit: Λέγουσι δέ τινες δύνασθαι τὸν Δαρεικὸν ἀργυρᾶς δραχμὰς ὀκτώ. ὥστε τοὺς πέντε Δαρεικοὺς δύνασθαι μνᾶν ἀργυρίου. Et mediocriter peritus censuerit legendum δραχμὰς κ΄, non η΄. Quæ similitudo in libris scriptis sit inter κ & η, non est monendum. Τρισχίλιοι Δαρεικοὶ Xenophonti sunt δέκα τάλαντα. Talentum autem 6000 drachmæ. Ergo Δαρεικὸς sunt 20 drachmæ. Auri enim potestas ad argentum decupla erat tam in re nummaria, quam ponderaria. Pollux, quod & ab aliis citatur: Τὸ γὰρ χρυσίον, ὅτι τοῦ ἀργύρου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τοῦ Μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. προειπὼν γάρ·

Ὁλκὴν ταλάντου χρυσίου σοὶ, παιδίον,
Ἕστηκα τηρῶν· —

ἐπάγει μετὰ ταῦτα περὶ ταυτοῦ λέγων·

Μακάριος ἐκεῖνος δεκατάλαντον καταφαγών.

Talentum auri, decem talenta vocat. Polybius super fœdere Ætolico: Διδόντες ἀντὶ δέκα μνῶν ἀργυρίου, χρυσίου μνᾶν. quod Liuius vertit: *Dum pro argenteis decem aureus vnus valeret*. vbi τὸ *pro* abundat. Ita loquitur Plinius. alioquin est barbarismus, Nummus aureus valet pro decem drachmis. Drachma igitur auri est decem drachmarũ argenti. Hanc drachmam Anaxandrides Comicus Ἡμίχρυσον vocat; Plautus NVMMVM: Siculi Δημαρέτιον νόμισμα. Neque Nummus absolute apud Plautum positus, aliter accipiendus. Vt in Pseudolo cocus ait:

Illi

Illi drachmis issent miseri. me nemo potest
Minoris quisquam nummo, vt surgam, subigere.

En hîc plus est Nummus, quam aliquot drachmæ. Nam, vt putamus, quotidiana coqui merces erat τετράδραχμον. vt illius apud Athenæum:

— ἀλλὰ διὰ τὰς τέτταρας
Δραχμὰς ἀποβαλῶ, φησὶ, τὴν προαίρεσιν.

In Aulularia quoque cocus quum dicit:

Nummo sum conductus; plus iam medico mercede est opus;

ibi quoque Nummus est merces coqui decem argenteæ drachmæ, aut ἡμίχρυσος, vt Anaxandrides vocauit. In Menæchmis porci sacres nummo præstinantur. Quod si nummi nomine drachma, aut nummus sestertius intelligeretur, quam ridiculum esset porculos adultiores, drachma, aut minoris venire? Sed apud Aristophanem porci sacres tribus drachmis indicantur:

Εἰς χοιρίδιον δάνεισόν μοι τρεῖς δραχμάς.

Glossa apud Suidam: Επὶ τῶν μελλόντων ἀποθνήσκειν, ἢ μυεῖσθαι. ἐπεὶ οἱ μυούμενοι χοῖρον ἔθυον. In Persa:

Quid igitur? sexcenti nummi quid agunt? quas turbas danunt?

Sexaginta minas, quot scilicet puella vendita fuit, sexcentos nummos vocat. hoc est sexcentas drachmas auri, quod est talentum Atticum. Drachma enim auri est decima pars Minæ argenti. In Truculento seruulus, qui vna mina argenti opsonauerat, quinque autem ad herilem amicam defert, ait sese de ea mina, qua opsonauerat, partem Herculaneam reliquarum quinque minarum detraxisse quinque nummos. Pars Herculanea, est decuma. & proinde decuma de quinque minis, siue quingentis

gentis drachmis, ſunt drachmæ quinquaginta, quas ipſe nummos quinque vocat. Ergo quinque illi numini ſunt πέντε δραχμαὶ χρυσαῖ, aut πέντε ἡμίχρυσοι. quæ eſt Herculanea pars earum quinque minarum argenti, quas ad meretriculam deferebat, nimirum quinquaginta drachmæ, quas de mina, qua opſonauerat, detraxit. vt quinquaginta drachmis duntaxat opſonauerit; reliquas quinquaginta furatus ſit. Hinc quod in Perſa leno queritur de ſexaginta minis, nummos ſibi detractos duos; intelligendum nimirum de ſex millibus drachmarum viginti drachmas delibatas eſſe. Neque aliam ob cauſſam Trinummo fabulæ nomen factum credas, quam ob τρίδραχμον χρυσίον, quæ ſunt drachmæ argenti xxx. In Moſtellaria:

Vbi ſunt iſti plagipatidæ, ferritribaces viri,
Iſti, qui trium nummorum cauſſa ſubeunt ſub falas?

Memineris te legere palliatam argumenti Attici. Nihil enim hic Romanum eſt; quod putarunt viri eximie docti, colligentes ex Polybio διώβολον. Atqui διώβολον non ſunt tres aſſes. Sermo eſt igitur de illis militibus Atticæ terræ, quibus drachma in ſtipendium diurnum procedebat: vt menſtruum ſtipendium fuerit triginta drachmarum argenti, quæ ſunt drachmæ auri, ſiue ἡμίχρυσοι, hoc eſt nummi Plautini, tres. Thucydides de Athenienſibus: Δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανον: & in extraordinario ſtipendio idem ponit διδράχμους ὁπλίτας. qui ſane ſunt, qui διδραχμοπλῖται Polluci libro quarto, capite altero & vigeſimo, in fine. vbi etiam quidam milites Comica vernilitate dicuntur τριακονταδραχμόπυργοι, à triginta drachmis

mis argenti menstrui stipendii; & Falis, quas, vt Plautus indicat, subibant. vt dubium non sit, quin Plautus ab eodem Comico illa desumpserit. In istis Plautinis versibus de stipendio Romani militis intelligere, est toto cælo errare. Polybius enim Plauto ætate inferior scribit sæculo suo militi Romano διώβολον diurnum stipendium fuisse; qui est triens denarii: ita vt militi menstruum stipendium esset drachmæ decem; qui est nummus Plautinus. Qui vero hoc putant, non cogitarunt nummum absolute positum apud Plautum esse drachmas decem; argenti autem mentione adiecta, esse drachmam. vt in Pseudolo:

Nimis miser sum: nummum nusquam reperire
argenti queo.

hoc est, drachmam argenti. vt in Epidico:

Locare argenti nemini nummum queo.

In Rudente verò expressit:

Nummi octingenti aurei in marsupio infuerunt.

Ibi sunt ἡμίχρυσοι, & drachmæ auri. Et in Epidico plane ἑλληνικῶς dixit *auream*, hoc est drachmam. vt Comicus, vnde accepit, χρυσοῦν.

Non meministi me aureã ad te adferre natali die?

οὐ μέμνησαι χρυσοῦν σοὶ προσφερέσθ' ὑπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς γενεθλίοις σου; Nummos enim adferri herilibus filiis natalibus diebus a seruulis, nemo ignorat. Et aliquid de hoc more delibatur in Phormione, scena, *Amicus summus meus, & popularis, Geta.* In Epidico:

Redde igitur, quot minis emit? TH. *Tot. quadraginta minis.*

(*Tot.* digito notauit quadraginta, ex Computo manuali, quem docet Beda.)

Id adeo argentum ab Danista apud Thebas sumsit fœnore:
In dies, minasque argenti singulas, nummis. EP. *Papæ!*

Vnius literulæ commutatione tota sententia perturbata. Legendum:

In dies, minasque argenti, singulis nummis.—

id est drachmis auri. Immanis, & inusitata, ac vere lenonia vsura, quæ in duodecim mensibus consurgebat ad 14400 drachmas, quæ sunt CXLIIII minæ. Singulæ enim Minæ in annum reddunt tantum XII drachmas: ac proinde ex XL minis annuæ redeunt CCCCLXXX drachmæ. quæ est trigesima pars huius lenonii fœnoris: vt merito seruus exclamauerit, *papæ.* Nam in XII diebus leno lucratur, quod CCCXXX ex legitimo fœnore sperare ius sinebat. Atque hæc satis de nummo Plautino tam argenteo quam aureo. Sed ad στατῆρα, vnde deflexinus, reuertendum. Et errant qui apud Plautum numinum interpretantur στατῆρα. Nam στατὴρ, vt diximus, est duplus nummi Plautini. erat enim pondere διδράχμου. nummus autem Plautinus δραχμὴ χρυσοῦ, quod Syracusanis dicebatur Δημαρέτιον. Στατὴρ, vt diximus, apud veteres Atticos erat nummus aureus valens drachmis argenti viginti. Nam argenteus στατὴρ, non hoc, sed τετραδράχμου nomine vocabatur. Στατὴρ dictus est ἀπὸ τοῦ ἱστάναι, quod est ponderare; quemadmodum Siclus Hebræis, qui erat ἰσοδυνάμος τῷ στατῆρι τετραδράχμῳ, similiter dictus ab eo verbo, quod Hebraïce ἱστάναι, & ponderare significat. Hoc enim est שקל. Et quemadmodum Hebræis Siclus pondus momentaneæ lancis dicitur, ita etiam στατὴρ

 Atticis,

Atticis, qui aliter Μνᾶ. Pollux: Ὁ δὲ [χρυσοῦς] στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο. Dele vocem χρυσοῦς inclusam virgulis. Planissimus sensus relinquitur: Ὁ δὲ στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο, καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἱσταμένοις τὴν μνᾶν τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσιν. Designat enim Μνᾶν duplicem esse. alias enim ῥοπὴν, siue lancis momentaneæ pondus; alias νόμισμα significari. & quidem ῥοπὴν illis versibus Eupolidis:

——— ὅτ᾽ ἦν μὲν τοι νεώτερος, κρόκης
Πέντε στατῆρας εἶχε ναὶ μὰ τὸν Δία.
Νῦν δὲ ῥύπου γε δύο τάλαντα ῥᾳδίως.

In his senariis citandis multum hallucinatur summus vir Budæus, cui vox obreptitia χρυσοῦς imposuit. Nam tam στατὴρ, quam τάλαντον notionem ῥοπῆς habet, hoc est, non νομίσματος, sed ponderis. Inde πεντεστάτηρον, id est πεντάμνουν. Hippocrates Comicus παρακαταθήκῃ

Ὅταν γὰρ, οἶμαι, λαμπρὸς ἄνθρωπος, παχὺς,
Ἀργὸς λάβῃ δίκελλαν, εἰωθὼς τρυφᾶν,
Πεντεστάθηρον, πνίγεται τὸ πνεῦμ᾽ ἄνω.

Ita enim castigandi hi senarii apud Pollucem. Ibi πενταστάτηρος δίκελλα est πεντάμνους. quod nimirum, vt ait Pollux, στατὴρ & μνᾶ in re ponderaria sint idem. Itaque recte apud Hesychium: Τετραστάτηρον, τὴν τετράμνουν. in nummaria immane quantum discrepant. Sed quod Comicus dixit πενταστάτηρος composito verbo, id simplici quoque dicebatur στατίδιος. quod Hesychius interpretatur πεντάμνουν. quia pondus quoddam dicebatur Στάτος. Idem Hesych. Στάτος, σκάφη. ἄλλοι δὲ τὰς πέντε μνᾶς. Τάλαντον autem νομίσματος duplex erat, τάλαντον χρυσίου, καὶ τάλαντον ἀργυρίου. alterum quidem τριῶν χρυσῶν, sexaginta drachmarum argenti. alterum

tum sexaginta minarum, sex millium drachmatum argenti. Pollux: Ἠδύνατο δὲ τὸ χρυσοῦ τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς Ἀττικούς, τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου ἑξήκοντα μνᾶς Ἀττικάς. In Etymologico ex veteribus Scholiis Iliados: Ἠδύνατο καὶ τάλαντον χρυσοῦς τρεῖς. Philemo:

—— ἢν δύο λάβῃ

Τάλαντα, χρυσοῦς ἓξ ἔχων ἀποίσεται.

Duo talenta sex aureas drachmas vocat: Nam ἓξ χρυσοῦς dicit, quod alii χρυσοῦς τρεῖς. Addit Grammaticus ex Lexico in Iliadem Homeri: ΤΑΛΑΝΤΑ. τὰ νῦν λεγόμενα παρ' Ἀττικοῖς ἑξακισχίλια. Intelligit Scholia illa breuia Homeri, in quibus hodie ita legitur: Ἰλιάδος ῖ.

Ἑπτ' ἀπύρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα.

τοὺς νῦν παρ' Ἀττικοῖς λεγομένους ἑξακισχιλίους στατῆρας. Sane omne talentum Atticum est ἑξακισχίλιον. quod si aliquod aureum talentum, vt vult ille Scholiastes, est sex millium drachmarum, ii fuerint χρυσοῖ trecenti. Sed id ridiculum esset, quum decem talenta cum septem tripodibus æneis conferantur, qui nullo modo possunt decem talentorum ἑξακισχιλίων æstimari. In eum locum Homeri Eustathius non dubitat olim Atheniensibus fuisse τάλαντον ἑξακισχιλίων στατήρων. Quod est ineptum. Virgilius tamen hunc locum Homeri in animo habens, intellexit de vero talento:

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.

& alibi:

——*argenti magnum dat ferre talentum.*

Sed Hero Alexandrinus Mathematicus τάλαντον Homericum falso interpretatur Δαρεικόν. Τὸ δὲ παρ' Ὁμήρῳ τάλαντον ἴσον ἐδύνατο τῷ μετὰ ταῦτα Δαρεικῷ. Ἄγει οὖν τὸ χρυσοῦν τάλαντον Ἀττικὰς δραχμὰς δύο,

γράμματα ς' * τετάρτας διηλαδὴ τέσσαρεις*. Sed χρύσεον τάλαντον dixit, quod χρυσοῦ dicendum erat. χρύσεια τάλαντα ſunt lances ponderariæ, aut libra momentanea. χρυσοῦ τάλαντα, eſt νόμισμα. Creberrima mentio Magni Talenti apud Plautum, Virgilium, & Terentium, alios. Et tamen, quod mireris, nunquam Græci μεγάλου ταλάντου meminerunt. Hoc, inquam, ſatis mirari non poſſum. Sed antequam de Magno Talento agamus, hoc ad viam præmuniendam dicendum nobis eſt. Numerus aut abſolutus eſt, quod Græci vocant ἀπαρτιλογίαν, item ἀπηρτισμένην ψῆφον aut aliquid ei deeſt, aut ſupereſt. Aliter ἀπηρτισμένος ἀριθμὸς dicitur, quando Millenarii, relictis paucis Centenariis, aut Centenarii neglectis ſummulis excurrentibus, vſurpantur. vt Lyſiæ χίλιοι, pro χίλιοι διακόσιοι. Harpocration in vocibus χίλιοι διακόσιοι. Λυσίας ἢ ἐν τῷ πρὸς Κλεινίαν, καὶ Ἰσαῖος ἐν τῇ ὑπὲρ Νικίου συνηγορίᾳ τῷ ἀπηρτισμένῳ ἀριθμῷ ἐχρήσατο, χιλίους εἴποντες. Vulgo vocatur Numerus rotundus. Hoc ſecutus Pollux Talentum Babylonium dixit habere ἑπτακισχιλίας δραχμὰς, quum tamen haberet δύο καὶ ἑβδομήκοντα μνᾶς, hoc eſt ἑπτακισχιλίας, καὶ διακοσίας δραχμάς. Ælianus ποικιλ. α΄. κβ΄. Talentum & Mina ſunt numerus, & collectio pecuniæ, non ſpecies nummi. Quæ igitur conſtabant numero, non ſpecie, eorum ſumma nunc integra præſtabatur, nunc maior, nunc minor. Quod enim Talentum non ſemper eodem numero daretur, fidem fecerint verba Liuii in fœdere Antiochi: *Talentum ne minus pondo octoginta, Romanis ponderibus pendat.* Si eadem ſumma Talentum ſemper fungeretur, non opus erat præſtituere modum illius. M. Seneca Contrlandouerſia

trouerſia v. lib. x: *Aſinius, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, quum donaret illi Cæſar talentum, in quo* XXIIII *ſeſtertia ſunt Athenienſium more, ἢ πρόσθες, φησὶν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ Ἀττικὸν ᾖ.* Quia Talentum Atticum erat præciſe VI millium; Aſinius autem Atticos ita oderat, vt nihil, quod Atticum morem referret, amare poſſet, iubebat Talento Attico aliquid addi, aut ei aliquid detrahi. Et tamen ſemper vocabatur Talentum, ſiue quid illi deeſſet, ſiue acceſſiſſet. Omnino quod proxime aberat a iuſto modo Talenti, aut Minæ, ſiue plus, ſiue minus eſset, hoc ex illa inæqualitate non amittebat appellationem Talenti aut Minæ, perinde ac ſi iuſtus eius modus fuiſset. vt in illo loco Lyſiæ alibi à nobis producto ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων, viginti talenta, decem millia drachmarum, quinque millia ſtaterum, quæ ſunt drachmarum ducenta triginta millia, dicuntur eſse περὶ τετταράκοντα τάλαντα, circiter quadraginta talenta, cum ſint tantum talenta XXXVIII, drachmæ bis mille. Parua item ſumma, quæ ſupra modum iuſtum excurrit, non magis extinguit nomen librarum, quam illa longe maior, quæ deeſt, impedit, quo minus talenta quadraginta dicantur, in quibus trigeſimonono abſoluendo deſunt duo trientes, quæ ſunt drachmarum quatuor millia. vt apud Demoſthenem κατ' Ἀφόβου, centeſima vſura, quæ redit ex Minis LXXX, in annis duodecim, ea ſimul cum ſorte dicitur redigi ad Talenta tria. Centeſima vſura minarum LXXX in annis duodecim fiunt drachmæ 11520. quibus adde 8000 drachmas minarum LXXX. Fiunt drachmæ 19520. quæ ſunt talenta tria ſolida, & præterea excurrentes

 drachmæ

drachmæ mille quingentæ viginti. Idem pater eloquentiæ alibi ait xxx minarum centeſimam in octo annis æquari ſorti. Sors ſunt Minæ 3000. Vſura octo annorum 2880. Deſunt drachmæ cxx. Apud Anaſtaſium 780. Talenta ſedecim, quæ fiunt libræ mille trecentæ. Libræ, in quas incurrunt LXXII argentei, de quibus intelligit Anaſtaſius, in talenta XVI, ſiue argenteos 96000, diſtributæ dant libras $1333\frac{1}{3}$. Excurrunt libræ $33\frac{1}{3}$. Lampridius Elagabalo: *Numquam cenauit minus centum ſeſtertiis, hoc eſt argenti libris trecentis*. Centum ſeſtertia denarii 25000. trecentæ libræ 25200. Excurrunt 200 denarii. Anaſtaſius: Talenta ſexdecim, quæ fiunt libræ mille trecentæ. XVI Talenta ſunt 96000 drachmæ. diuiſa per 1300 dant libram 74 drachmarum fere. Atqui 72 tantum drachmarum fuit Libra ſeneſcentis Imperii, de qua intelligit. Denique τὸ παρὰ ἧττον, aut παρὰ μᾶλλον λέγειν, non aufert, minuit, auget, aut mutat appellationes ſummarum maximarum. Στατὴρ, vt paulo ante vidimus, eſt drachmarum xx, & proinde obolorum cxx. quorum ſexta pars xx oboli. At quidem apud Cratetem Comicum in Lamia, dimidium ſextæ partis τοῦ στατῆρος, ſunt octo oboli. ita vt ſexta pars ſint oboli XVI, & proinde στατὴρ ſit tantum XVI, non xx drachmarum. Pollux: Οἱ μὲν δὴ ὀκτὼ ὀβολοὶ, ἡμίεκτον ὠνομάζοντο, ὥς φησιν ἐν Λαμίᾳ Κράτης·

Ἡμίεκτον ἐστὶ χρυσοῦ. μανθάνεις; ὀκτὼ ὀβολοί.

Ille qui apud Comicum hoc dicit, XVI drachmas argenti in manu habebat, quas στατῆρα vocauit, quia quatuor tantum drachmis abeſt à Statere. propterea vt ὁλοσχερῶς, non ἀπαρτιλόγως XVI drachmas

mas vocauit Staterem, ita octo obolos dimidium sextæ partis Stateris esse dixit, vt solebat fieri in summis, quæ propius abessent a iusto modo Talenti, Minæ, Stateris; aut exiguo illum excederent. Errat enim Pollux, qui octo obolos putet esse τὸ ἡμίεκτον τοῦ στατῆρος. Hoc enim ex occasione, non ex vsu, pronunciatum est. Possem non paucos locos ex Demosthene adducere, in quibus Talenta vocantur, quæ nunc iusto maiora, nunc minora sunt. In vetustissimo testamento Cretensi non semel διακόσιαι δραχμαὶ dicuntur, quæ antea dicebantur διακόσιαι δέκα. Polybius interpretatur τὸ ἡμιασσάριον, τὸ τέταρτον ὀβολοῦ. quum ἡμιασσάριον sit ἡμιόλιον χαλκοῦ, at τέταρτον ὀβολοῦ τὸ δίχαλκον. Sidonius Epistola XXIIII libri IIII. *Cauta centesima est fœneratori, quæ per bilustre producta tempus modum sortis ad duplam adduxit.* Octennio dicit centesimam vsuram sorti æquari, quum tamen adhuc quatuor menses desiderentur. Qui *bilustre tempus* interpretantur decennium, quantum eos decipi necesse sit, nemo non videt. Nam Lustrum Latini nunc quadriennium Iulianum, nunc vetus Romanorum quinquennium intelligunt. Lustrum enim est περίοδος temporis quantilibet. In libro Mosis, Numerorum 3,39 capita censentur 22000, quæ tamen erant 22300. Sic Romæ XXX tribus dicebantur, quæ tamen erant XXXV. Sic LXX Interpretes vocamus, quos dicunt LXXII fuisse. Sic denique ἐν Τακτικοῖς, Πεντακοσιάρχης dicitur, id est Præfectus quingentorum militum, qui tamen erant quingenti duodecim. Res igitur quæ constant numero, pondere, & mensurâ, triplici modo vsurpantur, aut κατ' ἀπαρτιλογίαν, aut κατὰ τὸ μᾶλλον, aut

κατὰ τὸ ἴσον. Iuſtus modus, ſecundum quem dicitur ἀπαρτιλογία, vocatur νόμισμα. vt in re nummaria, νόμισμα τοῦ ἀργυρίου: in ponderibus, νόμισμα τοῦ σταθμοῦ: in menſuris, νόμισμα τοῦ μέτρου. Suidas: Χοὸς λέξεως. Χοῦς γὰρ δύο ξέσται. Χοᾶς δὲ ἕξ. Ἀριστοφάνης·

Εἴτις κάπηλος, ἢ καπηλὶς, τοῦ χοὸς,
Ἢ τῶν κοτυλῶν τὸ νόμισμα διαλυμαίνεται.

Nam νόμισμα eſt quicquid in vſu poſitum eſt. Ariſtophanes Νεφέλαις·

——— πρῶτον γὰρ θεοὶ
Ἡμῖν νόμισμ᾽ οὐκ ἔστι.———

Hinc apud Philoſtratum: δραχμὴν εἰς Τιβέριον νενομισμένην. hoc eſt εἰκόνι Τιβερίου κεχαραγμένην. lib. I. cap. XI. de vita Apollonii. Quod igitur modum non excedebat, id commodum vocabatur. Commodum talentum, commodum pondus, commoda amphora. Plautus Aſinaria:

Viginti argenti commodas minas, huius quas dem matri.

In Mercatore:

PE. *Numquam edepol me vincet hodie.* CH. *Commodis poſcit, pater.*

In Rudente:

Talentum argenti commodum magnum inerat in crumena.

Auctor priſcus in fine Notitiæ Imperii: *Commodæ auctoritatis priſcæ monetæ.* Vitruuius libro IIII. cap. II. *Sub tectis, ſi maiora ſpatia ſunt, columen in ſummo faſtigio culminis, vnde & columnæ dicuntur, & tranſtra, & capreoli. Si commoda, columen, & canterii prominentes ad extremam ſuggrundationem.* Hic commodum, quod iuſtum modum habet. Sic Lucilio millia commoda, id eſt

est iusta, quibus nihil deest, nihil superest.

Millia porro bis quina octoginta videbis
Commoda de Capua.—

Nam ingens summa, tametsi aliquid ei deesset, non tamen nomen amittebat. Ideo solida dicebatur. vt Horatius:

Vt decies solidum exorberet.—

Herodoto ἀπετὲς dicitur libro IIII, 157: Ἑξακοσίους ἀμφορέας ἀπετέας χωρέει τὸ ἐν Σκύθῃσι χαλκήϊον: *Sexcentas amphoras commodas capit Ahenum, quod in vsu est Scythis.* Male excusum est ἀπετέως. Idem: Τεσσέρων ἀπετέων δακτύλων: Quatuor digitum commodorum. Itaque Hesychius ἀπετέως interpretatur ἀρτίως. id est, integre, vbi nihil deest summæ, iuxta mentem Herodoti. vbi videtur legisse ἀπετέως. quod est vetustum mendum. Nam si ἀπετέας δακτύλους dixit, quid ni & ἀπετέας ἀμφορέας? Hoc idem significat δίκαιον. Herodotus: Αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυιαὶ δίκαιαι εἰσὶ στάδιον ἑξάπλεθρον: *Centum autem vlnæ commodæ stadium sex iugerum faciunt.* quomodo apud Ciceronem iusta itinera. Apud Herodotum idem est μέτριον modicum. Nam libro primo: Ὁ δὲ βασιλήϊος πῆχυς τοῦ μετρίου ἐστὶ πάχεος μείζων τρισὶ δακτύλοισι: *Cubitus regius modico cubito* (siue *commodo*) *maior est tribus digitis.* Vnde quas commodas Minas vocat Plautus non semel, eas modicas alibi dicit. In Pseudolo:

At me modicis multauit minis.

Et modica amphora, id est commoda. Plautus:

Anus hæc sitit. quantillum sitit? modica est.
quadrantal capit.

Nam per modicam amphoram intelligit iustam, quæ XLVIII sextarios capit. vt contra quinqua-

genariam Cato dicit, quæ quinquaginta capit. Vitruuius I, I. *Ordinatio est modica membrorum operis commoditas.* tam τὸ commoditas quam τὸ modica ab eadem origine pendet. Theognis μέτριον οἴνου vocat, quod Plautus modicam amphoram, aut modicum quadrantal.

———μέτρον γὰρ ἔχω μελιηδέος οἴνου.
Οὔτε τι γὰρ νήφω, οὔτε λίην μεθύω.

Quemadmodum quod τὸ μέτριον excedit, dicitur ὑπέρμετρον, ita quod ei abest, vocabatur διάμετρον. Harpocratio: Διάμετρον, τὸ ἐλλεῖπον ἀπὸ τοῦ δικαίως μετρηθέντος. Δείναρχος ἐν τῇ Καλλισθένους εἰσαγγελίᾳ. Idem enim τὸ σύμμετρον, quod μέτριον. In Tacticis: Λόχος. ἔνιοι μὲν τὸ σύστημα τὸ ἐξ ἀνδρῶν η'. οἱ δὲ τὸ ἐξ ἀνδρῶν ιβ'. οἱ δὲ τὸ ἀπὸ ις' ἀνδρῶν πλῆθος. ὃ καὶ τέλειόν φασι, καὶ σύμμετρον. Igitur σύμμετρον & τέλειον idem, cui nihil deest, neque excedit. Quod autem præter iustam mensuram est, illud est aut κατὰ τὸ μᾶλλον, aut κατὰ τὸ ἧττον: quum plus, aut quum minus iusto est. Quum plus est, hoc Græci vocant ἁδρόν. vt ἁδρὸς μισθὸς, qui excedit ordinarium. Ælianus apud Suidam: Τινὰς παραλαβὼν ἁδροῦ μισθοῦ ἐς Βυζάντιον ἐλθεῖν πείθει. Pollux dixit ἔναδρον. vt quum scribit: Λέγει δὲ τὸ μὲν Κρατάπαλον, [hoc est τετράδραχμον] εἶναι ἔναδρον δραχμήν. Aliter dicebant παχύ. vt παχεῖα δραχμὴ, quæcunque excederet Atticam drachmam. qualis est Æginetica; quæ ad Atticam erat, vt decem ad sex: & Achiua, dupla ad Atticam. Pollux: Ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν Αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς Ἀττικῆς. δέκα γὰρ ὀβολοὺς Ἀττικοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μίσει τῶν Αἰγινητῶν Αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Hesychius: Παχείη δραχμῇ. τὸ δίδραχμον. Ἀχαιοί. Quomodo Latine hæc summa dici possit, quæ modum

modum excedit, nondũ comminiſci potui. Quod autem minus eſt, quam iuſtus modus, id βραχὺ vocabant. vnde βραχὺ τάλαντον. Auctor Etymologici, ex quodam probato commentario in Homerum: Εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Ἰλιάδος.

Ἑπτ' ἀπύρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα.

Εἰ γὰρ περὶ τοῦ ταλάντου τῶν Ἑλλήνων ἐστὶ, βραχύ τι τὸ τάλαντον τοῦ χρυσοῦ ἦν παρ' αὐτοῖς, ὡς ὁ Δίφιλος ἐν ἀργύρῳ, βραχύ τι τάλαντον φησί. Hunc morem loquendi ſecutus Perſius curtum centuſſem dixit, cui aliquid deeſt, & aliquot aſſibus deficitur. Sic Xenophon ἀναβάσ. ζ. 248. 31. Μικρόν τι τάλαντον dixit, non aliquem modum Talenti definitum; ſed Talentum, cui aliquid deeſt. Non enim adieciſſet τί. Ἀργύριον μὲν οὐκ ἔχω, ἀλλ' ἢ μικρόν τι, καὶ τοῦτό σοι δίδωμι, τάλαντον. In Talmud legimus טפח שוחק palmus ludens, id eſt non exactus, cui aliquid deeſt, aut ſupereſt, & ὁλοσχερέστερον, quam ἀκριβέστερον dictus eſt. contra טפח עצב palmus moroſus, vel anxius, id eſt ἀκριβὴς, cui nihil deeſt, nihil ſupereſt. Sic Hipponax, vt putamus, στατῆρας τοῦ ἑτέρου τοίχου dixit, qui appenſi in ſtatera non æquilibrium faciunt, ſed ſubſidunt, & lancem peſſum dant. Hoc enim eſt peſſumdare in re ponderaria, quum pondus lancem degrauat. Ponam Epigramma Hipponactis, quãquam lacerum:

Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἔδωκας οὔτέ πω χλαῖναν
Δασεῖαν ἐν χειμῶνι φάρμακον ῥίγους,
Οὔτ' ἀσκέρῃσι τοὺς πόδας δασείῃσι
Ἔκρυψας, ὥς μή μοι χίμετλα γίγνηται.
* * *
Ὦ φίλε Ἑρμῆ Μαιάδος ὁ Κυλλήνιε

* * *

Δὸς χλαῖναν Ἱππώνακτι· καρτὰ γὰρ ῥιγῶ,
Καὶ βαμβακίζω. * * *
Δὸς χλαῖναν Ἱππώνακτι, καὶ κυπασίσκον,
Καὶ συμβάλικα, κἀσκέρικα, καὶ χρυσοῦ
Στατῆρας ἑξήκοντα θοὐτέρου τοίχου.

Στατῆρας τοῦ ἑτέρου τοίχου fortasse dixit τοὺς ἑτεροῤῥεπεῖς, Gallice *trebuchans*, qui lancem in alteram partem appensi inclinant, translatione a nauibus, quæ εἰς ἕτερον τοῖχον procumbunt, prout læua, siue dextera, vt Catullus loquitur, spirat aura. Hoc Polluci dicitur τοιχίζειν, neque analogia prohibet ἑτεροτοιχεῖν dicere. Iuvenalis Satyra XII. dixit *Alternum latus.* Glossæ: *Latus dabat nauis*, id est, ἐτοίχιζε. Virgilius:

——— tum prora auertit, & vndis
Dat latus.

His ita demonstratis, nunc videndum quod fuerit Talentum magnum. Nam magni quidem mentio est semel apud Terentium, & non semel apud Plautum. Id autem non κατὰ τὸ μᾶλλον dictum, neque arbitrarium aut fortuitum eius, sed iustum aliquem modum fuisse, vt Horatio solidum, manifestum est ex Plauti Rudente:

Talentum argenti commodum magnum inerat
in crumena.

Sane quia *commodum* vocat, aliquem certum eius modum fuisse oportet. Quærendum igitur quis modus fuerit, & quot drachmarum. In eadem fabula piscatori offeruntur a lenone mille centum nummi. quibus ille spretis magnum talentum postulat sibi dari. Mille centum nummi Plautini, vt supra demonstratum est, sunt vndecim millia drach-

drachmarum. centenos alteros nummos hic desiderari constat, vt talentum magnum conficiatur, quia post mille spretos centum additi sunt. Talentum igitur commodum magnum fuerit duodecim millium drachmarum, duplum ad Talentum Atticum; quod erat 6000 drachmarum Atticarum. At drachmæ Atticæ dupla erat Achaïca, quæ vocabatur παχεῖα, vt supra vidimus. Erat ergo Talentum magnum sex millium drachmarum Achaïcarum. Et quia drachmæ illæ παχεῖαι vocabantur, ideo hoc Talentum τάλαντον παχὺ dictum esse videtur. quod penuria librorum, nusquam legimus; quum tamen necesse sit, vt si quædam Mina sit παχεῖα, sit etiam Talentum παχὺ, quod ex 60 aut 120 eiusmodi minis constet. item ἁδρὸν, quemadmodum erat ἔναδρος, aut ἁδρὰ δραχμή. Nam μέγα τάλαντον, certum est numquam nominatum fuisse vllum apud Græcos, neque μικρόν. Quod si & μέγα & μικρὸν τάλαντον aliquod fuisset, id a Latinis maius & minus, non autem magnum, & paruum talentum dici debuisse. Priscianus magnum Talentum a Liuio definiri scribit id, quod LXXX librarum esset, quum tamen magni Talenti mentio nulla fiat in verbis Liuii. Idem quoque Grammaticus maiores nugas agit, quum scribit ita: *Et est sciendum, quod secundum Liuii computationem, centum minæ Atticæ, quarum singulæ septuaginta quinque drachmas habent, faciunt talentum magnum. Nam minus sexaginta habet, secundum Dardanum.* Dardanum enim, aut ipsum Priscianum vllum talentum fuisse septuaginta quinque minarum putasse, idque maius talentum vocari, propterea quod aliud esset, quod minus diceretur,

ceretur, ineptum esse censemus, quum tale Talentum apud Atticos nullum fuerit; sed apud Euboeenses, quorum talentum fuit septem millium quingentarum drachmarum, siue cistophororum, vt scribit Festus. Quare Euboïcum talentum, quod maius erat Attico mille quingentis drachmis, magnum dici debeat potius, quam Ægineticum, quod quatuor millibus drachmarum Atticum superabat, equidem non video. Quod igitur de magno & paruo talento dixit Priscianus, non maioris ponderis apud nos esse debet, quam quod postea eum secuti somniarunt viri doctissimi. Nam quod ἁδρὸν καὶ παχὺ a Græcis dictum fuit, id magnum vocant Plautus, & Terentius. Sed non ideo consequens est, vllum talentum paruum dici. Citat Priscianus ex decimo Epistolarum ad Nouatum: *Viginti quatuor sestertia; id est Talentum Atticum paruum.* Vltima vox addita est a Prisciano. Nullum enim vnquam paruum talentum fuit. Georgius Agricola Priscianum voluit superare commento, quum talentum maius dicat fuisse LXXX minarum, minus autem sexaginta. Quæ facile confutantur iis quæ supra ex Plauto adduximus; quibus manifesto demonstratur Talentum magnum fuisse drachmarum duodecies mille, siue minarum centum viginti. Grammaticorum commenta sunt magnum Talentum, paruum Talentum, & apud Isidorum minus, medium, summum. quæ sunt ineptissima. Sic iurisconsultissimus, & apprime eruditus duplex genus assium comminiscitur, graues & leues. quum tamen neque grauium neque leuium assium apud vllum veterem scriptorem mentio extet.

tet. Et si eiusmodi vlli asses fuissent, ii grauiores, & leuiores, non graues & leues dicendi essent. Quemadmodum enim ex eo, quod Talenti magni mentio fit apud Plautum & Terentium, ἐκ τῆς πρός τι hariolati sunt esse aliquod paruum talentum: ita iste doctissimus vir ex eo quod Liuius semper meminit grauis æris, putauit asses quosdam fuisse, qui dicerentur leuiores. quum tamen graue æs, vt & pueri sciunt, opponatur non signato. Graue æs est τὸ ἐν σταθμῷ· asses autem æs ἐν νομίσματι. Sed quid faciemus illo loco ex Mostellaria, vbi duo talenta magna æquantur quadraginta & octaginta minis: quæ sunt cxx minæ, vt diximus. Nam de ædibus, quas filium præstinasse seruulus apud senem fingit, ita legimus:

——quid eas quanti destinat?

TR. *Talentis magnis totidem quot ego & tu sumus.*

Sed arraboni has dedit quadraginta minas.

Scena *Perii hercle:*

TH. *Minas tibi octaginta argenti debeo.*

Et post aliquot versus:

Tu caue quadraginta accepisse hinc te neges.

Hic duo magna talenta sunt cxx minarum: & proinde vnum talentum magnum sexaginta minarum. quod est talentum ordinarium. Quomodo ergo in Rudente talentum magnum est maius vndecim millibus drachmarum; hic vero est tantum sex millium drachmarum? quod tamen Agricola vocat talentum minus. Sane hic talentum magnum nihil aliud est, quam talentum commodum, integrum, solidum, ordinarium. In Curculione:

Alia me poscit pro illa triginta minas,
Alias talentum magnum.

nimirum quia triginta minæ est dimidium talenti magni. Sed in Rudente talentum magnum est tot drachmarum, quot duo hæc talenta. verba sunt hæc:

LA. *Mille dabo nummos.* GR. *somnias.* LA. *nihil addo. abi.* GR. *igitur audi.*
Si hercle abiero hinc, hic non ero. LA. *vin' centum & mille?* GR. *dormis.*
LA. *Eloquere hercle quantum postules.* GR. *quo nihil inuitus addas,*
Talentum magnum. non potest triobolum hinc abesse.

Postulat aliquid addi vndecim millibus drachmarum ad talentum magnum absoluendum. ecquid aliud præter centum nummos, vt proxime fecerat? Ergo talentum magnum in Mostellaria est LX minarum, in Rudente CXX. Quid hic dicemus? Expecto, qui nodum hunc soluat, quandoquidem nos hic hæremus.

Libra eo loco Romanis fuit, quo Mina Græcis, qui maiorem, vt ipsi loquebantur, ὁλκὴν νομίσματος non habuerunt. Nam talentum maior quidem summa est, sed ex minis præcise constabat. Vnde Seneca minam Atticam libram vocauit, libro X Epistolarum ad Nouatum, citante Prisciano: *Viginti quatuor sestertia, id est Talentum Atticum [paruum.] Viginti quatuor enim sestertia sexaginta libras habent.* Liuius quoque minas Atticas *pondo*, id est libras, vocat. *Talentum ne minus pondo octoginta, Romanis ponderibus, pendat.* Intelligit enim LXXX minas veteres Atticas, quæ talentum

talentum commodum constituunt drachmarum sex millium. Vetus enim mina Attica ante Solonem, vt vulgo notum est, erat LXXV drachmarum. Apud Plutarchum enim perperam excusum est ἑβδομήκοντα βιῶν, pro ἑβδομήκοντα πέντε· procliui lapsu OB′ in OΓ′. Postea Solon quum σεισάχθειαν induceret, minam centum drachmarum constituit lege lata, qua drachmæ pondus solido quadrante imminuit: contracto pondere a LXXVIII speltis ad LXIIII. Ita factum, vt idem pondus esset nouæ minæ centum drachmarum, quod antea veteris fuerat, quum esset LXXV drachmarum. Tamen Talento semper imputatæ sunt octaginta veteres minæ; quemadmodum Romæ, postquam denarius sexdecim assium æstimatus fuit, in stipendio militari deni asses in denarium numerabantur. Hinc Appianus Bellorum Ciuilium lib. II, in fine scribit Cæsarem singulis de populo Minam Atticam donasse; quod de eadem re Plutarchus loquens in Bruto, & in Antonio δραχμὰς ἑβδομήκοντα πέντε dixit; & Suetonius in Cæsare *sestertia trecenta*, id est denarios septuaginta quinque, quot drachmas ponit Plutarchus. Romani autem in fœdere Antiochi Talentum pendi nolunt vsitatis ponderibus Atticorum, hoc est LXXX minis, quarum singulæ sunt LXXV drachmarum Solonis, sed ponderibus illis, quibus Romana Libra pendi solet. Quæ sit illa Libra Romana, videndum, & quatenus ab Attica differat. Libram Italicam eandem esse cum Romana, maior pars doctorum hominum censet, & vtriusque præterea pondus diuersum fuisse. Vtrumque falsum esse demonstrabitur. Nam libram Romanam ab Italica non pon-

dus, sed argenteorum nummorum diuersitas distinguit. Argenteus enim nummus Romanorum denarius est, Atticorum drachma. Sed pauciores denarii vnciam Romanam constituunt, quam drachmæ vnciam Italicam: quum tamen ambarum vnciarum eadem potestas, atque æquale pondus sit. Si igitur certo deprehendere possemus discrimen denarii & drachmæ, vtriusque Libræ pondus exploratum haberemus. aut si constaret nobis de pondere denarii, de libræ modo dubitari non posset. quod inuestigandum est. Et primum negamus eandem fuisse libram Romanam cum Italica. Ponderatores pigmentarii, aromatarii, & medici Græculi propriam libram habuerunt drachmarum nonaginta sex, quam Priscianus nunc Libram, siue Minam, Graiam, nunc Italicam vocat, non vtique Romanam. quomodo enim Romana fuerit, quam Græci medici in Italiam intulerunt? Alioqui si Romanam intellexisset, non Minam vocasset, neque statim a Libra Romana distinxisset, vt facit; neque ei drachmas ex Græcorum instituto, sed denarios, attribuisset; qui est nummus Populi Romani Quiritium. Remnius itaque Fauinus medicus initio Carminis sui, quum proposuisset de medicorum ponderibus scribere, vbi ad huius Libræ mentionem peruenit, eam medicam vocat.

Accipe præterea, patrio quam nomine Graij
Mnam vocitant, nostrique Minam dixere priores.
Centum hæ sunt drachmæ. quod si decerpseris illis
Quatuor, efficies hanc nostram denique libram.

Nostram

Nostram libram: hoc est, medicam, siue, vt ipse vocauit antea, Pæoniam. Ita enim exorsus est:

Pondera Pæoniis veterum memorata libellis
Nosse iuuat.

Toto cælo errant, qui Romanam libram intelligunt, inuito scriptore ipso. Meminisse saltem debebant, ex drachmis eam constitui, non ex denariis. Delibatis enim de centum drachmis quatuor, vel, quod idem est, sextulis tribus, factam ait esse hanc libram medicam, propter duodenarium numerum scilicet, cuius commoditas prælata est centenario, quod plures, quam ille, diuisiones capiat. Icc irco pulchre hanc Italicam Minam ab Attica distinguit ἀνώνυμος Nicandri interpres: Ἡ Ἰταλικὴ μνᾶ λίτραν μίαν ἥμισυ· ἡ δὲ Ἀττικὴ σάγια τρία. Italica Mina est vnius libræ, id est LXIIII drachmarum, & dimidiæ. quæ fiunt XCVI drachmæ. præter has XCVI, tria σάγια addita, hoc est sextulæ tres, vel drachmæ quatuor, constituunt Atticam centum drachmarum. Hero: Τῇ δὲ Ἀττικῇ μνᾷ πρὸς τὸ Ἰταλικὸν νόμισμα χρυσέον. ἰσοδύναμος γάρ ἐστι, καὶ ἰσοστάσιος τῇ Ἰταλικῇ μνᾷ. στατήρων γάρ ἐστι κέ. ἡ δὲ Ἰταλικὴ λίτρα στατήρων κδ΄. Attica mina, inquit, est vigintiquinque staterum, vel τετραδράχμων: ergo centum drachmarum. Italica autem XXIIII: ideoque XCVI. Abutitur nomine Minæ Italicæ, pro Libra. Idem Hero: Γίνεται τὸ τάλαντον λιτρῶν ξβ΄ ∠΄΄ ἐν νομίσματι. Hoc est: *Talentum nummarium est librarum LX. S.* Diuisis drachmis VI. M, quot talentum constituunt, per LX. S, habebis XCVI drachmas in libram. Sed ἰσοστάσιοι, vt ipse vult, non erunt Attica, & Italica: siquidem altera quatuor drachmis præponderat, vt docet Cleopatras: Ἡ Ἀττικὴ μνᾶ ἔχει

 οὐγκίας

οὐγκίας ιβʹ s. Ζʹς. Attica Mina habet vncias XII. s. drachmas c. Galenus: Ἡ μὲν γὰρ λίτρα δραχμὰς ϟβ ἔχει πρὸς ταῖς ἑξήκοντα. Dioscorides: Ἡ δὲ λίτρα ἔχει οὐγκίας ιβ, δραχμὰς ϟς. Scribunt medicis, non Quiritibus. *Medici* enim, vt testatur Plinius, libro XXI, quum de drachma loquitur, *fere Attica obseruatione vtuntur*. Item Celsus medicus in Epistola ad Natalem: *Græci medici pondera medicamentorum ad drachmam redigunt*. Igitur mere peregrina fuit hæc libra, neque Græcorum, neque Romanorum propria, sed communis vtrisque, in Italia Graia vocata, in Græcia Ἰταλική, vel Πτολεμαϊκή, quod itidem Alexandriæ medicis, seplasiariis, aromatariis in vsu esset: neque magis Romanorum fuit, quod Italica dictæ; quam Græcorum, quod Graia; aut Alexandrinorum, quod Ptolemaïca. Et sane illa Libra ab auctoribus Græcis semper Ἰταλική, numquam Ῥωμαϊκή vocatur. Quæ sit igitur Romana, videndum. Plinius scribit libro XXXIII. cap. IX. *Miscuit denario Triumvir Antonius ferrum. Alii e pondere subtrahunt, quum sit iustum* LXXXIIII *e libris signari*. En octageni quaterni denarii in libram. quod confirmatur Epistola Celsi ad Natalem, in qua palam, ac nullis ambagibus scribitur *octaginta quatuor denarios in libram incurrere*. Lampridius Elagabalo: *Idem numquam minus centum sestertiis cenauit; hoc est, argenti libris triginta*. Sine vllo dubio legendum *libris trecentis*. Dictum est ὁλοσχερῶς. Non enim trecentis libris commodis ad vnguem respondent centum sestertia, si diuidantur per LXXXIIII. sed deerunt libræ duæ, denarii XXXII. Tamen hæc verba Lampridii de libra LXXXIIII denariorum agunt, quantarum

trecentæ

trecentæ pauxillo excedunt ſeſtertia centum: hoc eſt denarium millia viginti quinque. quum trecentæ libræ Romanæ ducentis denariis maiores ſint ſeſtertiis centum. Neque vero nouum eſt *triginta* pro *trecentis* legi. Idem etiam error in Liuii codicibus hæſit lib. XXXIII: *Tulit in triumpho argenti denarios triginta, quatuor millia, & quingentos quinquaginta.* Quis tam exiguam ſummam in triumpho latam credat; & non videat legendũ *argenti denarium trecenta, quatuor millia?* Hoc, vt ſuperius oſtendimus, quum de Talento diſputaremus, Græci vocant βραχὺ, quum περὶ μικρὸν ſumma concipitur, hoc eſt ὁλοσχερῶς, καὶ οὐκ ἀκριβῶς. Plinius libro XII, cap. XIIII. de ture: *Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem Minæ, hoc eſt* XXIIX *denarium pondus æquent.* Græcus auctor, vnde Plinius hæc exſcribebat, Μνᾶν dixerat, quod Plinius retinuit, ſed tamen ad pondus Romanæ libræ accommodauit; vt vna opera & libram Romanam octaginta quaternum denarium, & eiuſdem ponderis fere cum Attica mina fuiſſe nos doceret. Nam tertia LXXXIIII denarium, ſunt XXIIX denarii; & eadem tertia pars centum drachmarum Atticarum, de quibus agebat ſcriptor, vnde Plinius ea hauſit, ſunt drachmæ triginta tres, ſcripulus vnus. Tantum igitur pendebant centum drachmæ Atticæ, quantum denarii Romani LXXXIIII. Dixi, fere: quia diſcrimen eſt quatuor drachmarum inter Atticam minam, & Romanam libram, quæ pondere eadem eſt cum Italica, diſtributione autem diuerſa, quatenus XCVI drachmæ in libram Italicam impendũtur, LXXXIIII autem denarii in Romanam. In loco Plinii, quem

proxime adduximus, duorum veterum codicum alter XXIX habebat, vnde XXIIX fecimus, alter XXVIII, qui confirmat emendationem noſtram. In eo tamen multum æſtuant duo ſummi viri Budæus, & Agricola: qui vt aliqua hinc ſe extricarent, ridicula commenti ſunt, quæ nec adducam, neque confutabo. His animaduerſis non erit operoſum rationem denarii ad drachmam deprehendere ex verbis Liuii lib. XXXIIII. *Signati octaginta quatuor millia fuere Atticorum. Tetradrachma vocant. Trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus.* τὸ FERE non ad denariorum trium, ſed ad quatuor drachmarum excurrentem ſummam ſcrupulariam pertinent. Si enim ratio denarii ad drachmam eſſet, vt XXXII ad XXIIII, præciſe Tetradrachmum æquale eſſet tribus denariis, Sed illud FERE oſtendit rationem præciſam non fuiſſe, vt ſane non eſt, inter LXXXIIII, & LXXV. Itaque ratio denarii ad drachmam fuit, vt XXV ad XXXII. Nam quater XXV, ſunt centum; ter XXXII, fiunt XCVI. vt paruum diſcrimen ſit inter Tetradrachmum, & tres denarios. Cleopatras vult rationem fuiſſe vt V ad IIII. itaque ter V ſunt XV, & quater IIII erunt XVI. quæ ratio eſt præciſior quam ſuperior. Sed non reſpondet ei quæ eſt quatuor ad tria. Nam aliud eſt quinque ad quatuor, aliud quatuor ad tria. Ex his, quæ demonſtrata ſunt, primi denarii Romani pondus ad drachmam Atticam fuit fere vt 82 granorum ad 64. Nam Atticæ drachmæ pondus fuit σιταρίων ξδʹ, quot hodie Iulius argenteus Pontificius, aut Regalis Caſtilianus, aut ſcutatus Solatus Francicus. Sed eiuſmodi denarii tam graues, de quibus iam egimus, nulli

nulli extant hodie, qui ſcutatum Solatum, aut Iulium Romanum ſuperent XVIII granis, ſiue σιτα-ρίοις. Sed extant multi, qui 72 granis pendent, capite Vrbis Romæ ſignati, & nota Denarii X. Quod ſi drachma penderet 63 tantum grana, octo tales erunt æquales ſeptem denariis 72 granorum ponderis. Huiuſmodi igitur fuerunt denarii primi. Proxime ſequuntur ii, qui ſepteni in vnciam imputantur, quæ fuit octo drachmarum; ita vt denarius ad drachmam fuerit, vt octo ad ſeptem, hoc eſt, vt XCVI drachmæ ad LXXXIIII denarios; & vt libra medica ad Romanam. Quod primus omnium nos docuit Celſus: cuius verba hæc ſunt libro V, cap. XVII. *Sed & antea ſciri volo, in vncia pondus denariorum ſeptem eſſe: vnius deinde denarii pondus diuidi a me in ſex partes, id eſt, ſex vncias: vt idem in vncia denarii habeam, quod Græci habent in eo, quem ὀβολὸν appellant. Id ad noſtra pondera relatum paulo plus dimidio ſcrupulo facit.* Tam notum eſt, hunc locum deprauatum eſſe, quam ſcimus, quid velit Celſus. Itaque doctus Agricola cenſet legendum, *id eſt, ſextantes.* Verum quidem eſt, denarium à Celſo in ſex partes diuidi. neque id ignorari poteſt. Sed ſextam partem cuiusvis rei ſextantem dici poſſe, niſi eius quam aſſem vocant Latini, & quæ in duodecim partes æquas diuiditur, non cōcedetur illi. quamquam Græci ἑκτημόριον dicunt cuiusvis ſolidi ſextam partem: Latine vero id ſextantem non dixeris, niſi ſolidum duodecim partium fuerit. Vult igitur Celſus, Denarium in tot partes diuidi, quot obolos habet Drachma. Habet autem ſex. ideoque vnus obolus eſt ſexta pars drachmæ, non

ſextans. Nam ſextans ſunt duæ duodecimæ vnius ſolidi. Impoſuit librariis, aut typographis vetus nota, qua concepta fuit lectio Celſi: *vnius deinde denarii pondus diuidi a me in ſex partes, id eſt ſex* v̄i*clas: vt idem in* v̄i*cla denarii habeam, quod Græci habent in eo quem* ὀβολὸν *appellant.* v̄icla, eſt ſexcla; vt v̄i*ennium*, eſt ſexennium; viii*ennium*, octennium; pro quo in Epiſtola Paſchali Ambroſii inepte excuſum *biennium*, quia *viennium* putarunt eſſe imperiti librarii. *Sexcla* autem, & *Sextula*, idem. Beda: *Seſcula, ſiue Seſcla, quatuor ſcripuli.* Scripſit igitur Celſus Sextulas, vel Sexclas: & ita reponendum. Romani igitur duas duodecimas ſextantem vocant; vnam autem ſextam, ſextulam. Vt libram medicam, quæ erat, vt vidimus, drachmarum xcvi, Romanæ adæquaret, ſeptem denarios vnciæ imputat; quod ipſe non innouauit, vt ex eius verbis colligi poteſt: ſed hoc eius inuentum eſt, denarium in ſextulas diuidere; vt vna ſextula denarii ἀνάλογος eſſet vni obolo Attico. ἀνάλογον dixi, non ἰσοδύναμον. Nam ipſemet docet, ſextulam denarii eſſe paulo maiuſculā ſemiſcrupulo. recte. xxiiii ſcrupuli in viii drachmis ſunt. vt autem totidem ſint in vii denariis, manifeſtum eſt, vnam ſextulam denarii paulo maiuſculam dimidio ſcripuli eſſe. Ergo lxxxiiii denarii, quæ eſt Libra Romana, ſunt æquales xcvi drachmis, quæ eſt Libra Italica, & medica. Et proinde libra Romana fuit ἰσοδύναμος τῇ Ἰταλικῇ, οὐ μὴν ἰσοστάσιος, καὶ ἰσάριθμος. Græci dicunt Talentum ἰσοστάσιον, καὶ ἰσάριθμον, quod pari nummorum numero conſtat, & cuius partes pro portione ſunt alii Talento. Omne enim Talentum conſtabat ſexaginta

Minis

Minis loci sui; Mina autem centum drachmis gentis eiusdem, & loci vbi eius vsus esset. Denique, vt Pollux scribit, omne Talentum habebat τὰς ἐπιχωρείους μνᾶς, καὶ δραχμὰς eodem numero. quod ἰσοστάσιον vocant Græci, καὶ ἰσάριθμον. Hero: Τὸ Ἀττικὸν Τάλαντον ἰσοστάσιον μὲν τῷ Πτολεμαϊκῷ καὶ Ἀντιοχικῷ, καὶ ἰσάριθμον ἐν πᾶσι, δυνάμει δὲ τοῦ μὲν Πτολεμαϊκοῦ κατὰ τὸ νόμισμα διπλάσιον, ἐπίτριτον δὲ τοῦ Ἀντιοχικοῦ. Aliud ergo est ἰσοστάσιος, aliud ἰσοδύναμος. Nam, vt ipse interpretatur, ἰσοστάσιος est ἰσάριθμος, quod in Talentis Attico, Ptolemaïco, Antiochico ἴσος erat ἀριθμὸς Minarum, & in Mina ἴσος ἀριθμὸς drachmarum. Sed potestate longe differebant, quod drachma Ptolemaïca duum obolum Atticorum esset, ideo tripla erat drachma Attica ad Ptolemaïcam, & sesquitertia ad Antiochicam. Nisi legissem apud Heronem, ego putassem ἰσοστάσιον esse ἰσόσταθμον. Sed Heroni est proportionale. Igitur Libra Romana erat ἰσοδύναμος τῇ Ἰταλικῇ, non autem ἰσάριθμος καὶ ἰσοστάσιος. Ac proinde Denarius Romanus ad Drachmam Atticam fuit, vt octo ad septem. & consequenter si drachma fuit σιταρίων LXIIII, vt re vera fuit, Denarius fuerit tempore Augusti, & Tiberii σιταρίων LXXIII, & plusculo amplius. Sed mirum est, ne huius quidem ponderis talem reperiri. Nam quod Agricola & docti alii causantur, nummos vetustate rasos & detritos non posse priscum pondus conseruare; nos asserimus, multos, quos vidimus, tractauimus, & ad stateram examinauimus, vix quicquam de figura deperdidisse, imo tam integros fuisse, vt vere asperi, vt Suetonius & Persius loquuntur, dici potuerint. & tamen ad momentaneam libellam appensi, non

 multo

multo granula ſexaginta, aut Regalem Caſtilianum, quod eſt verum pondus drachmæ, excedebant. Nam quæ tanta vis vetuſtatis efficere poteſt, vt de nummo pulcherrimo, cui nihil deeſſe videtur, & quem recenter ex moneta prodire cenſeas, nouem granula deceſſe concedamus? Addo, cur ferè omnes ſunt eiuſdem cum drachma ponderis? Hoc dubium peritis harum rerum diſcutiendum relinquimus. Certè omnes denarios ab Auguſto ad Conſtantinum, & infra illud tempus, non multum pondere inter ſe differre videmus. Propterea apud Iurisconſultum legimus cap. XXVI Mandati: Ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δηνάρια μύρια. καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ, καὶ ὡμολόγησα, ὡς προγέγραπται. καὶ συνεθέμην χορηγῆσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς ἀργυρίου. Obolus eſt ſexta pars drachmæ Atticis, vt denarii in hac ſyngrapha. Ergo Denarius & Drachma idem tempore Iurisconſulti, ſæculo Seueri, Caracallæ, Alexandri Mamææ &c. Sed quis capit illum locum Varronis ex tertio Annali, apud Chariſium? *Nummum argenteum flatum primum a Seruio Tullio dicunt. Is quatuor ſcriptulis maior fuit, quam nũc.* Tam enim falſum primum nummum argenteum a Seruio Tullio Rege flatum, quam ſcriptulis quatuor maiorem fuiſſe denario poſteriorum ſeculorum. Ita enim denarius Tullianus valuiſſet didrachmo & ſcrupulo vno. Quod profectò numquam fuit. Sed ita Varronem ſenſiſſe putamus, vt denarius Tullianus ſcripulorum quatuor fuerit; & proinde maior quam hodie, quum hodiernus ſit tantum ſcripulorum trium. Varronis enim dictio

dictio morosa est, & aliquando perplexa. Græci melius exposuissent: Τοῦτο τὸ δηνάριον μεῖζον ἦν τοῦ νῦν, τεττάρων ὂν γραμμάτων. Sanè ea fuit Varronis mens. Vetus igitur denarius ad posteriorem eam rationem habuit, quam quatuor ad tria. & certe hoc ita esse, fœdus Antiochicum apud Liuium ostendit. vnde confirmatur quod alibi diximus, vltimis temporibus Reip. & sæculo Augusti fere idem pondus denarii & drachmæ fuisse. Clarius igitur dixisset: *Is quatuor scriptulis quum esset, maior fuit quam nunc.* Cleopatras: Τὸ δηνάριον ἔχει γράμματα δ'. est vetus denarius. De ratione Talenti Attici ad libram Romanam, & drachmæ ad denarium, satis quidem in præsentia dictum a nobis: Sed tamen de Talento tacere non possum, quæ apud solum Heronem reperi; cuius verba nondum edita hæc sunt: Πᾶν Τάλαντον ἰδίας ἔχει μνᾶς ξ'. ἡ δὲ Μνᾶ στατῆρας κε'. ὁ δὲ Στατὴρ δραχμὰς, αἵ εἰσιν ὁλκαὶ, δ'. Ἔχει οὖν τὸ Τάλαντον μνᾶς ξ', στατῆρας δὲ αφ', δραχμὰς δὲ ς'. ἡ δὲ Δραχμὴ ὀβολοὺς ἔχει ς'. ὁ δὲ Ὀβολὸς χαλκοῦς η'. ἔχει οὖν ἡ δραχμὴ χαλκοῦς μη'. Hæc omnibus nota. Reliqua vulgo incognita. Τὸ Ἀττικὸν Τάλαντον ἰσοστάσιον μὲν τῷ Πτολεμαϊκῷ καὶ Ἀντιοχικῷ, καὶ ἰσάριθμον ἐν πᾶσι: *Tot nummi impenduntur, & imputantur Talentis Ptolemaïco, & Antiochico, quot Attico.* Nimirum tot minæ & tot drachmæ loci. δυνάμει δὲ τοῦ μὲν Πτολεμαϊκοῦ κατὰ τὸ νόμισμα τετραπλάσιον (τριπλάσιον omnino legendum) ἐπίτριτον δὲ τοῦ Ἀντιοχικοῦ, τῷ δὲ Τυρίῳ ἴσον: *valore autem iuxta taxationem nummariam ad Ptolemaïcum triplum est, ad Antiochicum autem sesquitertium, Tyrio verò æquale.* Ergo τὸ Ἀττικὸν τῷ Τυρίῳ ἰσοστάσιον, ἰσάριθμον, ἰσοδύναμον fuit. hoc est drachmam Tyriam

eandem

eandem prorſus cum Attica pondere, & valore fuiſſe: Ptolemaïcam autem ad Atticam, vt duo ad ſex; Antiochicam, vt tria ad quatuor, fuiſse, vt ex ſequentibus conſtat: Ἀναλόγως δὲ τῇ περὶ τὸ τάλαντον εἰρημένῃ διαφορᾷ καὶ τἄλλα παραληφθήσεται. Μνᾶ τε γὰρ μνᾶς, καὶ στατὴρ στατῆρος, καὶ δραχμή τε δραχμῆς ταῦτα διοίσει, ὅσην αἱρεῖ ἐπὶ τοῦτο, διαφοράν. Differt Talentum a Talento, drachma a drachmâ pro portione valoris. Sequitur: Οἶδα δὲ καὶ ξυλικὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ τάλαντον ἕτερον, ὃ μνᾶς μὲν ἰδίας ἔχει ξʹ. ἑξαπλάσιον δὲ σχεδὸν τῷ τοῦ νομίσματος ἀριθμῷ. τό, τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ξυλικὸν τῷ πέμπτῳ διαφέρει πρὸς τὸ προειρημένον ἐπιχώριον περιττὸν. Τὸ δὲ παρ' Ὁμήρῳ τάλαντον ἴσον ἐδύνατο τῷ μετὰ ταῦτα Δαρεικῷ. ἄγει γοῦν τὸ χρυσοῦν τάλαντον Ἀττικὰς δραχμὰς δύο, γράμματα ϛʹ, * τετάρτας δηλαδὴ τεσσάρεις. *Talentum* ξυλικὸν *Antiochenſe, minarum propriarum* LX, *ſextuplum autem nummorum numero*. Quia Atticum Talentum eſt ſeſquitertium ad Antiochenſe, ideo quantarum 6000 drachmarum eſt Atticum, tantarum 4500 erit Antiochenſe. cuius ſextuplum ſunt drachmæ 27000. Tot drachmarum erat lignarium Talentum Antiochenſe; ita dictum, vt apud eundem Heronem ξυλικαὶ μετρήσεις. Bis autem apud Heronem hæc duo inter ſe opponuntur: τάλαντον ἐν νομίσματι, τάλαντον ξυλικόν: *Talentum nummarium*, & *Talentũ lignarium*. Sed hallucinatio eſt apud Heronem: Τὸ δὲ ξυλικὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ τάλαντόν ἐστι λιτρῶν τοεʹ: *Talentũ lignarium Antiochenſe eſt librarum* CCCLXXV. Paulo ante dixerat libram eſſe drachmarum 96. quæ in CCCLXXV libras ductæ dabunt drachmarum triginta ſex millia. Quod nihil aliud eſt quam ſextuplum Attici Talenti. Atqui ξυλικὸν Τάλαντον

λαρτεν-ὲν Α'ντιοχείᾳ ſuperius dixerat ſextuplum Talenti Antiochenſis nummarii. Manifeſta hallucinatio. Talentum autem Atticum ad Ptolemaïcum, ſiue Alexandrinum, triplam rationem habere omnino neceſſe eſt: quia, vt videbimus poſtea, Æginetica mina ad Ptolemaïcam eſt quintupla. Sed eadem Æginetica ad Atticam erat, vt x ad vi. Quantorum igitur obolorum ſex erat Attica, tantorum decem erat Aeginetica. Sed quantorum x eſt Aeginetica, tantorum duum eſt Ptolemaïca. Ergo Attica erat tripla Ptolemaïcæ. Quare ſupra τριπλάσιον, non τετραπλάσιον legendum eſt, vt monuimus. Quod clarius ex Plauto patet in Truculento, vbi viginti Minæ vocantur Talentum Philippicum argenti magnum. Ita enim ruſticus ſecum loquitur:

Minas viginti mihi dat. accipio lubens;
Condo in crumenam. —

Deinde in fine fabulæ:

Hem tibi talentum argenti. Philippicum eſt. tene tibi.

Si viginti minæ ſunt Talentum Philippicum, & ſexaginta Atticum, Atticum Talentum Philippici triplum fuit. Eſt ergo Philippicum idem cum Ptolemaïco. Et vere Macedonicum dici poteſt, quod commune regibus Macedoniæ, & Alexandri ſucceſſoribus. Porrò Cleopatras ſcribit drachmam Aegyptiacam eſſe ſextam partem Atticæ. quod ſi Atticus nummus triplus eſt ad Ptolemaïcum, ſextuplus ad Aegyptiacum; ergo non idem ſunt Talentum Ptolemaïcum, & Talentum Aegyptiacum. Cleopatras: Δραχμὴ δὲ καὶ ἄλλη ὁμωνύμως καλεῖται Αἰγυπτιακὴ, ἥτις ἕκτον μέρος ἐστὶ τῆς Α'ττικῆς δραχμῆς,

χμῆς, ἄγουσα ὀβολὸν α΄. Rurſus Alexandrinum ξυλικὸν ad Alexandrinum ἐπιχώειον habet rationem ſeſquiquintam. Et quia τὸ ἐπιχώειον eſt 4500 drachmarum Atticarum, ideo τὸ ξυλικὸν erit 5400. De Talento Homeri eum nugari, ſuperius declaratum eſt. Subjicit: *Οὐ λανθάνει δέ με καὶ τῆς δραχμῶν ἐστὶ πλείους διαφορᾶς. Τήν τε γὰρ Αἰγιναίαν, καὶ τὴν Ῥοδίαν μνᾶν τῆς Πτολεμαϊκῆς ἐστὶ πενταπλάσιον.* Hoc iam expoſitum eſt. *ἑξαπλασίαν δὲ τὴν νησιωτικὴν οὕτω προσαγορευομένην.* Inſularis drachma eſt ſextupla ad Ptolemaïcam. Sed Ptolemaica eſt obolorum Atticorum duum. Ergo Inſulana erat duodecim obolorum, quot ſcilicet Achaïca, quæ & παχεῖα dicebatur. Sequitur: *Τῇ οὖν Ἀττικῇ (μνᾷ) πρὸς τὴν Ἰταλικὴν καὶ νόμισμα χρυσέον. ἰσοδύναμος γάρ ἐστι, καὶ ἰσοστάσιος τῇ Ἰταλικῇ μνᾷ. στατήρων γάρ ἐστι κέ. ἡ δὲ Ἰταλικὴ λίτρα στατήρων κδ΄. αἱ δὲ λοιπαὶ μναῖ διάφοροι.* Hactenus autem *ἰσοδύναμον καὶ ἰσοστάσιον τὴν Ἀττικὴν μνᾶν τῇ Ἰταλικῇ λίτρᾳ* dicit, nimirum neglectis quatuor illis drachmis excurrentibus, quibus Attica Mina Italicam libram ſuperat. Supereſt Ciſtophorus nummus Aſiaticus, cuius Cicero meminit non ſemel in Epiſtolis ad Atticum; & alicubi petit, vt de permutatione ciſtophori ad denarium agatur. Ciſtophori autem ratio ad denarium quæ fuerit, ſolus Feſtus nos docuit, qui ſcribit Euboïcum talentum ſeptem millium & quingentorum Ciſtophororum fuiſſe, denarium autem quater millium. Erat igitur ratio Denarii ad Ciſtophorum vt xv, ad VIII. Quum igitur ratio ad Ciſtophorum conficienda erit, ſummam denariorum ductam in xv partire per VIII. & contra ſummam Ciſtophororum ductam in VIII in xv diſtribue, ſi ratio ad denarium

conficienda

cõficienda eſt. Talentum autem Æginetîcum ad Atticum fuiſſe, vt x ad vi, antea monuimus ex drachmæ proportione alterius ad alteram. vnde *μυρίας δραχμὰς* Gellius Talentum vocauit. Gellius: *Ad Laïdem Demoſthenes clanculum adit, & vt ſibi ſui copiam faceret, petit. At Lais μυρίας δραχμὰς ἢ τάλαντον popoſcit*. Meminiſse debemus hoc geſtum fuiſse Corinthi. Corinthiacus autem obolus idem erat cum Aeginetico, vt alibi oſtendimus, quum de Siculo nummo & Talento verba faceremus. proinde & obolus & drachma, & Talentum Corinthiorum ad Atticum νόμισμα eandem rationem habuit, quam Aegineticus nummus. hoc eſt vt decem millia drachmarum ad ſex millia, Talentum Atticum. Quod vero Feſtus ſcribit Talentum Euboïcum fuiſse quater millium denarium, non conuenit illi cum Herodoto. Herodotus enim ait Babylonium Talentum eſſe minarum Euboicarum LXX. Atqui totidem Atticarum minarũ erat Babylonium. Euboicæ LXX minæ, & Atticæ totidem, ſunt æquales eidem talento Babylonio. Ergo ſunt inuicem æquales. Nos vero ſcimus Feſtum alibi denarios pro drachmis vſurpare. Quare verum non eſt IIII M. denar. Talentum Euboicum fuiſse: aut eſſe errorem Feſti, aut mendum librarii. Verba Herodoti ex lib. III. 126. Τὸ δὲ Βαβυλώνιον τάλαντον δύναται Εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. Pollux de Talento: Τὸ μὲν Ἀττικὸν ἑξήκοντα δραχμὰς εἶχε· τὸ δὲ Βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα. Hoc modo drachma Attica ad Ciſtophorum fuerit, vt LXXV ad LX, vt V ad IIII. quod veriſſimum putamus. Quod ſi mendum non fuerit in Feſto, quatuor millia denarium exæquabuntur ſex millibus drachma-

drachmarum. Hoc modo denarii ratio ad drachmam eſſet ſeſqualtera. quod videtur fuiſse illis vetuſtiſſimis temporibus. Sed ὁλοχερῶς dicta ſunto à Feſto. Tetradrachmum Atticum erat æquale quinque Ciſtophoris. Sane interpres Nicandri dixit τὸ δηνάριον ἔχειν δραχμὴν μίαν ἡμίσειαν. Tales denarios ſe habuiſse penes ſe narrat Antonius Piſo Lotaringus medicus. De Denario verò ita Hero: Διαιρεῖται δὲ ἐκ περιουσίας καὶ τὸ δηνάειον κατὰ Ῥωμαίους εἰς μέρη ασνβ. ἔχει γὰρ μέρη ιβʹ. νούμμους δʹ. ἀσσάρια ιςʹ. ὁ δὲ νοῦμμος οὐγκίας ἔχει τῷ σταθμῷ. Τὸ ἀσσάριον διαιρεῖται εἰς τε ″, καὶ γ″. καὶ δ″ καὶ ς″. καὶ η″· καὶ θ″, καὶ ι″. καὶ ια″. καὶ ιβ″, καὶ ις″. καὶ ιη″ καὶ κδ″. καὶ λς″. καὶ μ″. καὶ ν″. καὶ τάδε μέρη ταῦτα ἰδίας ὀνομασίας ἔχει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις λογισταῖς. *Diuiditur præterea etiam Denarium ſecundum Romanos in partes* MCCLII. *Habet enim partes* XII, *nummos (ſeſtertios)* IIII. *Aſſaria* XVI. *Seſtertius autem vncias (priuo) pondere. Aſſarium diuiditur in ſemiſſem, trientem, quadrantem, ſextantem, beſſem, dodrantem, dextantem, deuncem, & partem duodecimam, ſextamdecimam, decimamoctauam, vigeſimam quartam, trigeſimamſextam, quadrageſimã, quinquageſimam. Atque hæ partes appellationes ſuas habent apud Romanos Ratiocinatores.* Quas partes vocet MCCLII, hoc vero quærendum eſt. Denarium & Seſtertium diuidi in XII vncias apud Romanos ratiocinatores, hoc quidem verum eſt, quando ratio denarii & ſeſtertii ad aſſem & libram exigebatur: vt contra, rationem Seſtertii ad Denarium confici docuit Mætianus. Apud Plutarchum in Camillo ita excuſum eſt: Ἀσσάειον γὰρ ἦν τὸ ἀργύειον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο ΔΗΝΑΡΙΟΝ.

Legendum:

Legendum: *Ἀσσαρίων γὰρ ῑ ἦν τὸ ἀργύρειον.* Hactenus de Denario argenteo. Aureus vero Denarius LXII annis post cudi cœptus, quam argenteus, vt ait Plinius, hoc est anno A. V. C. IↃ. XLVI, M. Liuio Salinatore iterum, C. Claudio Nerone coss. Sed quis expediet nodos illius loci Pliniani a tot doctis viris toties tamque frustra vexati? Verba Plinii: *Aureus nummus post annum* LXII *percussus est, quam argenteus, ita vt scrupulum valeret sestertiis vicenis: quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios* DCCCC. *post hæc placuit* XL M. *signari ex auri libris; paulatimque Principes imminuere pondus. Minutissime vero ad* XLV. Non est locus inquinatior in toto Plinio: quem doctissimi viri dum sanare conantur, peius affecerunt, quam librarii ipsi. Primum frustra suspectam habent lectionem illam, *sestertiis vicenis.* Non enim aduerterunt scrupulum, quod valeret sestertiis vicenis, non esse scrupulum auri simpliciter, sed nummi aurei, qui pondere quidem duplus est ad argenteum, valore autem vigecuplus. Nam denarius ab initio fuit scrupulorum quatuor, teste Varrone. proinde sestertius erat vnius scrupuli. & quarta pars aurei, quæ est analoga vni scrupulo denarii, aut sestertio, erat duum scrupulorum, quia aureus erat duplus pondere ad denarium, vt diximus. Quare nihil mutandum. Si enim totum ad totum vigecuplum, & pars quoque ad partem erit vigecupla per XV, & XVII quinti Elementi Euclidis. Illa vero quæ sequuntur, male a librariis affecta sunt: *quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios* IↃ CCCC. Quod enim hoc portenti est, libram auri habere IↃ CCCC tantum se-

D stertios?

stertios? Distribuamus enim in xx sestertios. Fient xLV scrupula in libram. Atqui libra habet scripula CCLXXXVIII. Quid ergo hic dicemus? Si scripulum nummi aurei xx sestertiis valet, hoc est denariis quinque, ii denarii in CCLXXXVIII ducti producent denarios argenteos M CCCC XL, non autem sestertios Iↄ CCCC, vt habent editi & scripti codices. Manifestum est igitur, neque *sestertios*, sed *denarios*, hic legendum; neque Iↄ CCCC, sed CIↄ CCCC, vno C amplius. Nam appendix summulæ relicta est à Plinio, vt solet in numerosis summis, in quibus excurrens summa supra centenarios omittitur: quod a nobis superius abunde declaratum, & exemplis illustratum est. Igitur anno A. V. C. Iↄ XLVI, libra argenti erat denariorum CXLIIII, ratione denariorum æui Pliniani. Et quia aurum decuplum est ad argentum, libra auri erat CIↄ CCCCXL denariorum æui Pliniani. Sed priori sæculo Libra Romana erat æqualis XCVI drachmis Atticis, vt supra ostendimus; quæ drachmæ erant æquales denariis æui Pliniani, quod ex ipsis nummis hodie constat. Ergo libra prioris sæculi ad libram sæculi Pliniani, erat vt CXLIIII, ad XCVI, hoc est, vt III ad II. Habebat igitur libra vetus ad libram Plinianam rationem sesqualteram; & proinde denarius vetus ad denarium Plinianum eandem rationem habebat, per easdem XV, XVII Elementi V Euclidis. Scripsit igitur Plinius: *Aureus nummus post annum* LXII *percussus est, quam argenteus, ita vt scrupulus valeret sestertiis vicenis: quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant sestertii* -X- CIↄ CCCC. id est denarios mille quadringentos. sed subintelligenda & supplenda summula excurrens, XL denarii,

narii. Quæ vero ſequuntur, quo plus obſcuritatis habent, eo minus ab illis ſummis viris intellecta. Ipſi putant Plinium loqui de numero aureorum, qui in libram cudebantur. In quo fugit eos ratio. Nam quum ipſi non ignorent Plinium loqui de imminutione libræ, quæ paulatim facta eſt; quo modo congruent ea, quæ dicit Plinius, primum XL, deinde XLV ſignari ſolere? Nam ſi primum aurei, vt ipſi interpretantur, XL ſignati, deinde XLV, ſane poſterior libra aureorum XLV, maior fuit priore, aureorum XL. Nugæ ſunt hæ. Non enim de aureis hîc ſermo eſt, neque de numero aureorum in libram cudendorum: ſed de denariis, iisque non cudendis in libram, vt ipſi putant, ſed deminuẽdis de libra. Quo enim maior numerus deminuetur, eo minor erit libra, vt & puero paret. Idque ita ſemper interpretati ſumus. Sed beauit nos Fredenandus Pincianus vir apprime doctus, & diligens, qui veterem lectionem retulit, quæ interpretationi noſtræ egregie fauet. Vbi enim in editis eſt; *Poſt hæc placuit* XL. M. *ſignari*, in ſcriptis codicibus erat; *Poſt hæc placuit* ·X· XL. M. *ſignari.* quæ veriſſima eſt lectio. τὸ ·X· eſt *denarius*, vt & pueri ſciunt. τὸ M. eſt *Minus*. vt patet ex inſcriptionibus: V. A. P. M. XXIIII. *Vixit annos plus minus* XXIIII. Verba Plinii luce clariora ſunt: *Poſt hæc placuit denarios* XL *minus ſignari ex auri libris. Paulatimque Principes imminuere pondus. Minutiſſimæ vero ad* XLV *minus.* Minutiſſimæ, id eſt libræ. *Denarios ſignari minus quadraginta*, Græci dicerent: Δηνάρια χαράττεσθαι παρὰ τετταράκοντα. Eodem modo Manilius:

Tarquinioque minus Reges. ———

καὶ οἱ βασιλεῖς παρὰ ἕνα Ταρκύνιον. Quare eſt vetus locutio. Statius:

Æqua ferunt, terrore minus. —

id eſt, excepto terrore. Ex MCCCC XL primum imminuti ſunt denarii XL: & libra facta eſt denariorum CIↃ CCCC. Tempore Plinii à Veſpaſiano in libras ſignati ſunt CIↃ CCCXCV. quod eſt quinque denariis argenteis minus, quam in priore ſpecie. Hi ergo ſunt denarii argentei Veſpaſiani, deducendi de priſca libra, non autem, vt docti interpretabantur, denarii aurei cudendi in libram: quo nomine oporteret priorem libram minorem eſſe posteriore; quum tamen contra ſentiat, atque adeo doceat Plinius, de priore gradatim aliquid ſemper proceſſu temporis detractum fuiſſe. Nemo non hunc locum vexauit; & nemo eſt eorum, qui tentarunt, qui ſe reſtituiſſe ſibi & aliis non perſuaſerit. Aureus autem nummus priſcis Romanis dictus fuit denarius auri, vel aureus; poſterioribus Imperatoribus, Solidus: Macedonibus Philippicus, Atticis Στατὴρ, Aſianis Δαρεικός. Harpocration: Λέγουσι δέ τινες δύνασθαι τὸν Δαρεικὸν ἀργυρᾶς δραχμὰς ὀκτώ. Harpocratio ſcripſerat κ΄. *viginti.* Poſteriores librarii deprauarunt in η΄, quod eſt ὀκτώ. vt millies contigiſſe animaduertimus. Sequentia cõfirmant: ὡς τοὺς πέντε Δαρεικοὺς δύνασθαι μνᾶν ἀργυρίου. Omnes iſti nummi Græce χρυσοῖ dicuntur. Omnis aureus primum dicebatur Δαρεικὸς, tametſi percuſſus in Græcia. Poſtea Philippicus dictus, à Philippo patre Alexandri Magni. & eodem modo omnis quoque aureus Philippicus dictus. vt Philippicus Antoninianus. & *Philippicos vultus noſtri* dixit Alexander Mamææ. Sed Solidi appellatio propria eſt

nummi

nummi aurei Constantinopolitani, quæ nupera ac nouitia, & vix tandem post tempora Diocletiani recepta mihi videretur, nisi eius mentio extaret in Epigrammatis Vrbis: ET. OB. DEDIC. EIVSDEM. STATVAE. PATRONIS. ET. Q. Q. P. P. SOLID. DIVISIT. Græcis νόμισμα, vt & Horatio *Regale nomisma*. Digestis l. Quintus Mutius. de auro & arg. leg. §. cui legatum est. *Si autem aurum, vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias videtur testamento legasse, quod eius aliqua forma est expressum; veluti quæ Philippi sunt, itemque numismata, & similia.* lege: *veluti quæ Philippi sunt nomismata.* Recentiore appellatione χρύσινος. Glossæ: Χρύσινος, *Solidus*. Theodoritus lib. II. cap. XVI. circa finem: Ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε τριακοσίους ὁλοκοτίνους αὐτῷ εἰς δαπάνας. Vetus lectio: χρυσίνους. Nam mirum verbum est ὁλοκοτίνους. Solidum, νόμισμα. *Sestertios auri* etiam vocat Gregorius Turonensis, de Mirac. I. XIX. *Existimantes enim inimici, auri ibidem sestertios aggregatos, effracta claue, omne rimantur intente.* Eodem modo locutus est Marcellinus Comes Indict. XIIII, Iustiniano, & Valerio Coss. *Famosissimum hunc Consulatum Iustinianus præ Consulibus, omnium Orientalium vtilitatibus edidit. Nam* CCLXXXVIII *solidorum* HS *libera Consulum profecta diligentia in populum, inque spectacula, siue spectaculorum machinam distributa sunt.* In Iure Orientali 143. νομισμάτων λίτρας τρεῖς: *Solidorum libras tres*. Nam pro solidis doctissimus Lewnclauius sui oblitus *aspros* vertit. hi sunt solidi CCXVI, vt patet ex lege Vnica Cod. Theod. de obl. vot. item l. XIII, de suscept. præpos. Rursus Solidus dicitur etiam *Sextula*, quod

Solidum

ſit ſexta pars vnciæ, teſte Iſidoro: quo nomine Græci vocarunt ἑξάγιον. Zonaras: Μέχρι γὰρ ἐκείνου παντὸς νομίσματος ἑξαγίου σταθμὸν ἕλκοντος ἐκείνοις τὸ τετάρτηρον ἐπινόησε. Græcis aliter compendii cauſsâ ſcribitur ςάγιον, quum tamen pronunciandum ſit ἑξάγιον. Nam ἐπίσημον ς´ eſt nota τοῦ ἓξ ἀριθμοῦ. Errant igitur, qui pronunciant *Stagion*. In Edicto Turci Aproniani Præfecti Vrbis aliud eſt, SVB. EXAGIO. PECORA. VENDERE. Ibi enim *Exagium* eſt ςάθμησις, penſatio ad libram. Gloſſæ: Ἐξάγιον, *penſatio*: Ἐξαγιάζω, *examino, perpendo. Exagios*, ἄρτου ἐπωπή. Apponebatur enim pani nota ponderis, quia & panis quoque penſum ab ædilibus exigitur. Pro hoc verbo, in veteribus ponduſculis, quæ Romæ reperiuntur, legitur O. O. EXADSA. vltimis illis temporibus Latinitate pura cum pronunciatione exoleſcente. Græci hodierni ſcriberent ἑξάτζα. Sed hoc noſtrum ἑξάγιον prima aſpera pronunciandum, quod ſit, vt dixi, ſexta pars Solidi. Quemadmodum Sextula non ſolum Vnciæ, ſed Solidi eſt pars: ita ἑξάγιον non ſolum Solidi, ſed & Vnciæ eſt ſexta pars. Appendici Nicandri libra eſt vnciarum XVI, vncia drachmarum IX, quæ ibi δηνάρια vocantur. Nouem drachmarum ſextam partem ἑξάγιον vocat. Sed non prius Aureus cœpit vocari *Sextula*, quam aurei percuſſi ſunt quaternum ſcrupulorum, quantorum vncia eſt viginti quatuor. quod fuit pondus primi Denarii cuſi ſub Tullio Rege, teſte Varrone. Itaque cum in vnciam antea quaterni aurei percuterentur, poſtea ſeni percuſſi ſunt, & vocati Sextulæ ob eam cauſſam. Et Δαρεικὸς, ſiue Στατὴρ ad Solidum eandem rationem habuit, quam tria ad duo. hoc eſt, Δαρεικὸς eſt ἡμιόλιος.

λιῳ ad Solidum. Huius Solidi diuiſio κατ' ἀργυρισμὸν hæc eſt. Κεράτιον, μιλιαρήσιον, φόλλις, Tremiſſis, μῆλον, καυκίον, τετραγώνιον. Hoc eſt, diuiſio Solidi per ſpecies argenteas eſt primum per *Siliquas*, quæ Κεράτια dicuntur. *Cornus* vocat Iſidorus, quia Siliqua dicitur theca ſiue vaginula, quibus fructus* κερατείας ſiue Cornus arboris continentur. Arabes vocant *Al Charub*: Hiſpani ab Arabibus *Algarouas*. Eſt autem vigeſima quarta pars Solidi, drachmæ argenteæ valore. Iſidorus: *Siliqua, vigeſimaquarta pars ſolidi eſt, ab arboris ſemine vocabulum tenens.* Δικέρατον enim eſt æquale Miliarenſi. Μιλιαρήσιον autem duodecima pars Solidi, δίδραχμον. Apud Suidam: Μιλιαρήσιον, τὸ τοῦ νομίσματος δέκατον. Manifeſtum mendum. Reponendum δωδέκατον. Miliarenſium autem apud nullum veterem Latinum legere memini, præterquam in Notitia Imperii Romani, vbi in Comitiua largitionum mentio fit SCRINII A MILIARENSIBVS. Cedrenus, quum μιλιαρήσιον exigi ſolitum ſcripſiſſet, poſtea δικέρατον vocat. Ergo Miliarenſis nummus fuit duplus Siliquæ, quæ eſt vigeſima quarta pars Solidi. Proinde Miliarenſis eſt duodecima. A militia hoc nomen deducit Epiphanius, ac poſt eum Cedrenus. Τὸ δὲ ἀργύρεον τοῦτο ἐστιν, ὃ Ῥωμαῖοι [id eſt, Conſtantinopolitani] Μιλιαρήσιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὸν δόμα. Hoc verum erat, ſiquidem Militarenſis, non Miliarenſis vocatus fuiſſet. Valde alludit ad hoc nomen appellatio nummi aurei Luſitanici, qui in Gallia dicitur *Millereis*. ſed longe diuerſa originatio. Nam corrupte dictum, quum verum nomen fuerit *Muley rais*, ab Arabe Rege, quisquis is fuit, qui primus eiuſdem ponderis & valoris no-

misma in illis partibus Hispaniæ percussit. Quum autem ἄργυρον vocet Epiphanius, ἄργυρον vero δίδραχμον constet fuisse, qualia fuerunt illa triginta, quæ Iudæ proditori data fuerunt, (vel potius tetradrachma: Nam Eusebius lib. IIII. ἀποδείξ. στατῆρας interpretatur bene, meo iudicio:) non male iudicauimus Miliarensem esse δίδραχμον, duodecimam nimirum partem Solidi, qui drachmarum XXIIII erat. Huius duplum fuit FOLLIS, sexta pars Solidi. quam Sextulã vocare possumus. duobus enim ἀργύροις; id est, Tetradrachmo, valebat. Epiphanius: Φόλεις, ὃ τὸ ταλάντιον καλεῖται. διπλοῦν δέ ἐστιν, ὑπὸ δύο ἀργύροιν συγκείμενον. οἱ γίνονται σὺ δηνάρια. καὶ Φόλλις δύο λεπτοὶ κατὰ τὸν δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀργυρισμόν. Primo mendum est, ταλάντιον pro βαλάντιον. Follis enim Latine, est quod Græcis βαλάντιον. Iuuenalis:

Si reddat veterem cum tota ærugine follem.

Idem: ——— *& tenso folle reuerti.*

Sacculus Martiali & Catullo. Isidorus: *Folles dicuntur à sacculo, quo conduntur: a continente, id quod continetur, appellatum.* Deinde vitiose σὺ. quum Epiphanius scripserit στή. Ita reponendum: ΦΟΛΛΙΣ, ὃ βαλάντιον καλεῖται. διπλοῦν δέ ἐστιν. τὸ ὑπὸ δυοῖν ἀργύροιν συγκείμενον, οἳ γίνονται στή δηνάρια· καὶ ΦΟΛΛΙΣ δύο λεπτοὶ κατὰ τὸν δηναρισμόν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀργυρισμόν. Duplicem facit. Communis appellatio vtrique τοῦ βαλαντίου, id est Follis. alterum duorum didrachmorum, alterum duorum minutorum. De quibus postea. De hoc igitur Folle, siue didrachmo accipienda est vetus Inscriptio Buccini Lucaniæ: SI. QVIS. AVTEM. INFRINGERE. VEL. APERIRE. VOLET. INFERET. POENE. NOMINE. REIP. FOLLES. MILLE. Eiusmodi mille Folles intelligimus C. Th.

l. 1. si quis pec. consl. item in Fastis Siculis: Viuiano & Basilio coss. Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων λεῖψις γέγονε τοῦ ἄρτου, ὥστε πραθῆναι τὸν ἕνα ἄρτον φόλεων τριῶν. Τετρακέρατον cum Zonara vocare possumus.

Tremissis est tertia pars Solidi, duplum Follis argentei, semuncia argenti, tetradrachmon. Isidorus de Solido: *Hunc, vt diximus, vulgus aureum* [*Solidum*] *vocat: cuius tertiam partem ideo dixerunt Tremissem, eo quod Solidum faciat ter missus.* Meminit & Lampridius in Alexandro. Tremisses pro sacro balsamo vnctionis solitos exigi prohibet Synodus quarta Carthaginiensis. Legum Ripuar. XXIII, Tremissis quatuor denarii. quia Solidus XII denariorum. Μήλων, καυκίων, τετραγωνίων mentio tantum extat in Nouella Iustiniani CV. § II. Τοῦτον (ἄργυρον) ἐφίεμεν αὐτοὺς ῥίπτειν ἔντε τοῖς καλουμένοις Μιλιαρησίοις, καὶ Μήλοις, καὶ Καυκίοις, καὶ Τετραγωνίοις, καὶ τοῖς τοιούτοις. ὅσον ἂν μικρότερον ᾖ τὸ ῥιπτόμενον, τοσούτῳ πλείους οἱ λαμβάνοντες. Videmus hic quæ præcedunt, pluris valere, quam sequentia: Miliarensem, quam Μῆλον: & illud, quam Καύκιον, &c. Sed quotæ partes Solidi fuerint, non indicauit Imperator. Μῆλον autem putamus dictum ab incusa Mali figura. Καυκίον absque dubio, quod cauum esset, instar acetabuli, aut eius poculi quod acetabulum referebat. Suidas: Καυκίον παρ' ἡμῖν, κύλιξ ἡ παρὰ σοφοῖς. In quarto Anthologiæ, cap. Εἰς λίθους legimus: Οἰνομάνεις Ἔρωτα γεγλυμμένον ἐν καυκίῳ. Deinde:

Ἐν κυάθῳ τὸν Ἔρωτα τίνος χάριν; —

Ergo καυκίον est cyathus, sed sessilis instar abbæ, aut pateræ. In Annalibus Glycæ: *Rursus e cauco bibisti, rursus mentem amisisti.* de Phoca sermo est. Apud Hieronymum, & in Vitis Imperatorum *Ca-*

ueum perperã editũ; vbi *Cauçum* legendũ. Eiusmodi nũmulos argenteos cauos non paucos vidimus, nõ sæculi illius Iustinianici; sed vetustissimos, ante lucẽ Christianismi. [Τετραγώνια proculdubio à figura, quod nõ rotũda, vt reliqui nũmi, sed quadrata essent. cuiusmodi argenteos nummulos Turcicos videre est, quos Græci ἄσπρους vocant, id est albos. Glossæ: *Asprum*, ἔκλευκον. Ἀσπρότης, *candor*. Turci *Aksei*, id est album. Τετραγώνων στατήρων mentio apud Suidam. Στατὴρ, inquit, τετράγωνον. Sed suspectum, vt apud Hesychium, vnde Suidas exscripsit. Στατὴρ, τετράγραμμος. Nam ibi legendũ τετράδραχμον.

Secunda diuisio Solidi κατὰ δηναρισμὸν, in æreolos, aut stipem, quæ χαλκία Græci vocant. Nam vltimis temporibus Denarii pro exigua stipe vsurpati sunt, vt hodie in Gallia. Imperator Aurelianus: *Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum*. Eos Vopiscus in Bonoso *sestertios æris* vocat. Macrobius de nummo ratito loquens, qui erat æreus: *Ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleæ lusu, quum pueri denarios in sublime iactantes* CAPITA, *aut* NAVIA *lusu teste vetustatis exclamant*. In Euangelio secundum Marcum, XII: Λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. Hilarius: *Duos denarios viduæ inopis Deo acceptiores*. Lucæ X: Ἐκβαλὼν δύο δηνάρια. Ambrosius: *duo æra*. Vetustissimus est igitur Denarii vsus ἀντὶ τοῦ χαλκισμοῦ, vel stipe. Neque exemplo caret. Nam & Arabes درهم pro drachma accipiunt, & pro æreolo. & quum iisdem literis scribatur, quum pro argenteo accipiunt, vocant *Darham*; quum pro nummulo æreo, *Dirhem*. Quia vero arbitrarius fuit modus stipis, & denarii;

denarii; propterea & arbitrarius est modus τοῦ δηναρισμοῦ in Solido diuidendo. Nam apud Epiphanium τετράδραχμον siue Follis argenteus valet denariis CCLXXXVIII. Ergo drachma, siue κεράτιον, pars vicesima quarta Solidi, erat denariorum LXXII, & Solidus MDCCXXVIII. Cassiodorus lib. I. Epist. x. *Sex millia denariorum Solidum esse voluerunt.* Ergo κεράτιον erat denariorum CCL, qui Epiphanio LXXII tantum erant. Apud Hesychium Solidus vocatur Τάλαντον, idque ab eo diuiditur in λεπτά, νοῦμμους, κοδράντας, ἀσσάρια. Sed non paucæ ἀντιλογίαι sunt in eo; & non constat sibi. Κοδράντης. τὸ πᾶν, ἢ τὸ τέταρτον τῆς φόλλεως, ἢ λεπτόν. Τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν Ταλάντου, ὅ ἐστι νόμισμα ἕν, ἢ κόκκοι τρεῖς. Ait Quadrantem ab aliis pro toto Folle, (idem repetit Suidas;) aliis pro quarta parte Follis accipi: alias esse λεπτὸν, quod sit sexmillesima pars Ταλάντου, id est, Solidi. Ergo Κοδράντης, Λεπτὸν, Νόμισμα, est denarius Cassiodori. [Τὸ δὲ τάλαντον λίβραι ἑκατὸν εἴκοσι πέντε.] Hæc non pertinent ad hunc locum, vt & cæco paret: sed ex alio loco huc infarcta sunt. Hic enim περὶ ταλάντου νομίσματος, non de ponderali Talento, sermo est. ὁ δὲ Κοδράντας νομίσματα τρία. Hæc νομίσματα alibi νουμμία vocat. Itaque Solidus diuiditur in Quadrantes sexies mille, νουμμία decies octies mille. ὁ δὲ ἔσχατος κοδράντης τὸ τέταρτον τῆς φόλλεως. Intelligit de Folle ærario. Infra: Κοδράντης, τὸ πᾶν, ἢ λεπτὰ δύο. Deest, τῆς φόλλεως. τὸ πᾶν τῆς φόλλεως, vt supra. id est, sumitur pro tota stipe, quæ Follem constituit. Hic vero melius κοδράντην ait esse λεπτὰ δύο, ex Euangelista: quod alibi repetit. Ergo Τάλαντον, siue Solidus diuiditur εἰς κοδράντας ϛ VI M. εἰς λεπτὰ ιβ XII M. εἰς νουμμία ιη. XVIII M.

τὸ

τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστῶν ταλάντων. Lege: ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου. Contradicit ſibi. imò δωδεκακισχιλιοστὸν ταλάντου. Alibi: Ἀσσάριον, καὶ λεπτὸν ἕν εἰσιν, ἤγουν ἑξακισχιλίων τριακοσίων ταλάντων. Et hic nemo non videt legendum eſſe, ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου. quod eſt conſentaneum iis quæ proxime dixit, λεπτὸν eſſe ſexmilleſimã partem Solidi. ὅ ἐστιν ἓν ἥμισυ λεπτοῦ. Quomodo λεπτὸν poteſt eſſe ἓν ἥμισυ λεπτοῦ? Hæc ſunt nugatoria. Illa vero recta, & quibus ſtandum eſt: Τὰ δὲ δύο λεπτὰ κοδράντης εἷς, ἤγουν νουμμία τρία. Hæc vltima ſtatuunt Quadrantem, & Aſſarium ſexmilleſimam partem Solidi, vt Caſſiodoro; Λεπτὸν duodecies milleſimam; νουμμίον, ſiue, vt alibi vocat, κοκκίον, decies octies milleſimã. Follem autem æreum Heſychius videtur eundem facere cum Quadrante, quum ait eſſe λεπτῶν δύο. Atqui λεπτὰ δύο Epiphanio eſt Φόλλις κατὰ συναρισμόν. Hos Φολλεράλεις Græcis; Latinis Teruncianos dictos ſcribit Marcellinus Comes Indict. VI, Iohanne Scytha, & Paulino cos. *Nummis quos Romani Teruncianos, Græci Follærales vocant, Anaſtaſius Princeps ſuo nomine figuratis, placabilem plebi commutationem diſtraxit.* Follærales compoſita voce dixit, quod disiunctim Lampridius Elagabalo: *Centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris.* Inde in Bereſchith rabba legitur פולר *folar*, pro ſpecie monetæ. quod nihil aliud eſt, quam φολλεράλεις. Sed alia diuiſio Solidi apud Suidam in voce ὀβολός. Ὀβολοὶ δέ εἰσιν οὓς καλοῦμεν Φόλλεις. ὁ δὲ Ἰουστινιανός, τῶν ἀργυραμοιβῶν ὑπὲρ ἑνὸς στατῆρος χρυσοῦ περιέργως τοῖς ξυμβάλλουσιν εἰωθότων δέκα καὶ διακοσίους ὀβολοὺς, αὐτὸς ἐπιτεχνώμενος κέρδη οἰκεῖα τε καὶ ρ μόνους ὑπὲρ τοῦ στατῆρος διε-

τάξατο

τάξατο διδοὺς ὀβολούς. De hoc & ſimili κερματισμῷ, vel potius τεμαχισμῷ accipienda ea quæ in Nouella Theodoſii, quam P. Pithœus noſter publicauit, de Solido præcipiuntur: *Ne vnquam intra ſeptem millia nummorum Solidus diſtrahatur emptus e collectario millibus ducentis..* Nam nummi ibi ſunt denarii ærei, & ſtips minutiſſima. Atque vt diuiſio Solidi Romani arbitraria fuit, ſiue ἐν ἀργυρισμῷ, ſiue ἐν δηναρισμῷ, ita & Solidi ipſius modus vagus fuit, & ambulatorius, præſertim apud barbaras eas nationes, quæ Imperium Romanum in tot lacinias diſcerpſerunt. Eorum enim Solidus fuit verus Solatus aureus Francorum hodiernus, ponderis granorum LXIIII, qui eſt modus drachmæ Atticæ, Regalis Caſtiliani, Iulii Pontificii, & veteris Denarii Francorum. Tit. XXXVIII Ripuar. § XXIII: Solidus vetus eſt denariorum XII. Vnde ἀναλόγως Tit. XXIII Tremiſſis ſunt quatuor denarii. eumque vocant Priſcum Solidum. In Francorum legib. IIII, 106: *Vt omnis ſolutio atque compoſitio quæ in lege Salica continentur, inter Francos per* XII *denarios Solidus componatur; excepto, vbi contentio contra Saxones & Friſiones exorta fuerit. Ibi volumus, vt* XL *denariorum quantitatem Solidus habeat, quam vel Saxo, vel Friſio à parte Salici Franci cum eo litigantis ſoluere debet.* In appendice libri de limit. agrorum: *Iuxta Gallos vigeſima pars vnciæ denarius eſt: & duodecim denarii Solidum reddunt: ideoque iuxta numerum denariorum tres vnciæ quinque Solidos complent. Sic & quinque Solidi in tres vncias redeunt. Nam duodecim vnciæ libram* XX *ſolidos continentem efficiunt. Sed veteres Solidum, qui nunc Aureus dicitur, nuncupabant.*

cupabant. Locus est luculentus. Gregorius Magnus. Postea Solidus ad tres denarios redactus est: ita vt nouus Solidus prisci quadrans factus sit. Fris. Tit. xvi; de homicidio ad partem dominicam pro freda xxx solidi componuntur, qui Solidus tribus denariis constat. Inde Frision. ix, 11. Denarii LX sunt Solidi xx. & eodem 17, quatuor Solidi sunt denarii xii. Et Frision. xiiii, 7, LX Solidi sunt libræ iii. Imp. Karolus Magnus Franc. iii, 14. xxx solidi libra vna, & dimidia. Ergo viginti Solidi erat Libra vna Francica. Hodie nomen, non potestas νομίσματος mansit in Gallia. Nam Libra Francica sunt viginti solidi in δηναρισμῷ. Sunt enim Solidi, quorum quinque valebant argenteo Castiliano ex edicto Henrici iii. & ab vltima antiquitate Franci constituunt suam libram Solidis vicenis. *Libra* etiam hodie, & *Francus* vocatur. Poterant huc addi & Aurei aliarum nationum, vt Seraphii Arabum. Sed alius operis est. Non omittendus tamen nummus ὑπέρπυρον vltimorum temporum Constantinopolitani Imperii. Is fuit aureus, & argenteus pondere drachmæ. Itaque in auro æqualis fuit Solato Francico, in argento drachmæ. De aureo ita legimus in legatione Armeniorum: Ἔστωσαν, ὡς ἐν ὑποθέσει, ἐνταῦθα ὑπέρπυρα βία μιᾶς ὄντα φύσεως, χρυσοῦ δηλονότι. Georgius Codinus Curopalates libello de Constantinopoli, quæ prius vocauit ὑπερπύρων λίτρας, ea sequenti pagina dicit χρυσίου λίτρας. Sed priore casu quinquaginta libris Hyperpyrorum, id est Scutatis Solatis 3600 domum suam venditam fuisse Antiochus ostiarius querebatur. Imperator misericors iussit auctionem earum fieri, & plus licitanti

eas

eas addixit libris auri LXXXV, qui ſunt ſcutati ſolati VI. M. CXX. Τρῆς χῶν οἶκος Α'ντιόχου τινὸς ἐσιαρίου καὶ δύνόχου, ὃς ἀπετιμήθη εἰς ὑπέρπυρα λίτρας ν'. Poſtea: Ε'πράθη εἰς χρυσίου λίτρας π'. Ergo ὑπέρπυρα & χρυσίον idem. Gulielmus Tyrius lib. XVIII, cap. XXIIII. *Soli domino Regi viginti duo millia Hypperorum* (*Hyperpyrorum* legendum) *& tria millia Marcarum argenti examinatiſſimi dicebatur largitus.* Eodem libro, capite XXII, Emanuel Conſtantinopol. Imp. fratris ſui filia Balduino III Regi Ieroſolym. in matrimonium tradita, dedit dotis nomine centum millia Hyperpyrorum. Vbi idem error *Hyperororum.* Apud eundem Georgium Codinum Curopalaten in Notitia officiorum Palatinorum: Ε῎νι δὲ καὶ τεταγμένον δίδοσθαι πρὸς τὸ μέγαν πριμικήριον, κατὰ κυριακὴν, χάριν δηκανικίου, ὑπέρπυρον ἕν. Quemadmodum autem Romæ denarius per .X. drachma autem in Græcia per ⧣ denotabatur, ita etiam duo ἰῶτα ὑπέρπυρον deſignabant. Scholiaſtes Harmenopuli lib. I. XV. § 3 II ρ'. hoc eſt ὑπέρπυρα ρ'. infra II σ'. quæ poſtea exponit διακόσια ὑπέρπυρα. De argenteo puto Vincentium Beluacenſem intellexiſſe, quum ſcribit quadringenta millia Hyperpyrorum quingentis ſeptuaginta marcis argenti valuiſſe. Sed ibi error eſt. Nam totidem Hyperpyra argenti valent marcis argenti V M. DLV, & vncia. Centum autem libras auri ſignati κεντηνάριον vocabant, id eſt, χρυσίνους, ſiue Solidos, VII M. CC. Procopius: Τὴν μὲν εἰρήνην πέρας οὐκ ἔχουσαν δέκα καὶ ἑκατὸν κεντηναρίων ὡμολόγει πρὸς αὐτοὺς θήσεσθαι. Paulo poſt: Ε῎λκει δὲ λίβρας τὸ Κεντηνάριον ἑκατὸν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὠνόμασται. Centenarium igitur erant centum libræ auri ſignati: cuius creberrima mentio in hiſtoricis

ſtoricis Græcis, qui poſt Procopium ſcripſerunt. Iſidorus: *Centenarium numeri nomen eſt, eo quod centum librarum ponderis ſit.* Rectè numeri nomen vocat, vt diſtinguat à ponderali. quod Arabes corrupto nomine *Kintar* vocat. Hiſpani & Aquitani adhuc *Quintal* dicunt. Centenionales, maiorini,& decargyri nummi qui ſint in C. Theodoſ. ſi quis pec. conſl. adhuc quæro. item in Gloſſis: *Binio, δίνυμμα. Biniones, δηνάρια.* videntur eſſe ærei non argentei. Porro adhuc tempore Conſtantini Magni ſepteni ſolidi ſcrupulorum quaternorum in vnciam adpendebantur. Conſtantinus Magnus C. Theodoſ. de pond. & aur. inlat. *Si quis ſolidos adpendere voluerit, auri cocti ſeptem ſolidos quaternorum ſcrupulorum noſtris vultibus figuratos adpendat pro ſingulis vnciis.* Data eſt Iuliano & Paulino Coſs. anno Chriſti CCCXXV. Si vncia erat ſeptenum ſolidorum, ſolidus ſcrupulorum quaternorum, Solidus ille ad ſolidos reliquos, qui tantum ternorum ſcrupulorum erant, eam rationem habebat, quam XXVIII ad XXIIII; hoc eſt vt ſeptem ad ſex. Nam vncia fuerit XXVIII ſcrupulorum, quum tantum deberet eſſe XXIIII. & libra eiuſmodi erit ſcrupulorum CCCXXXVI, quum tantum imputandi eſſent CCXXVIII. qualem poſteriores Imperatores feriri iuſſerunt. Itaque libra auri Conſtantini eſt ſolidorum LXXXIIII, quot denariorum argenti libra vetus Romana. Poſteriorum autem Imperatorum Solidi LXXII in libram adpendebantur. Valentinianus & Valens Lupicino, & Iouino Coſs. anno Chriſti CCCLXVII. l. XIII. C. Theod. de ſuſcept. præp. & arc. *In ſeptuaginta duos ſolidos libra feratur accepto.* Arcadius Olybrio,

brio, & Probino coss. anno Christi cccxcv. C. Th. l. vn. de obl. vot. *Quando votis communibus felix annus aperitur, in vna libra auri, solidi septuaginta duo obrysiaci Principibus offerendi, deuotionem animo lubenti suscipimus.* Sane si solidi illi duplo pondere drachmarum erant, libra posterior est libra hodierna aurificum. Sin autem scrupulus auri tantum pendebat, quantum scrupulus argenti, libra illa fuerit marca nostra. quod vero propius est. Quia Imperatores ad legitimam & commodam libram gentes reuocant, manifestum est omnium prouinciarum, atque adeo omnium ciuitatum, non eandem fuisse libram : quod passim vsurpari videmus; quandoquidem quot ciuitates, tot pondera & mensuræ. In Actis Marcellini Papæ septuaginta duo testes vocantur libra occidua. occiduam quidem libram intelligo Romanam. quæ distingueretur ab ea, qua vterentur Constantinopolitani, qui dicuntur orientales. Sed obstat, quod hæc acta sunt sub Diocletiano, antequam vllum Imperium Orientis esset. & præterea sub Diocletiano occidua libra illa erat LXXXIIII denariorum, sub Valentiniano, & Arcadio orientalis libra LXXII denarium. Deinde quod subiicitur, partim intelligo, partim ignoro. *quoniam in septuaginta duorum libra occidua in reparationem surgit annus.* Sane scimus quinquies LXXII esse duodecim menses Ægyptiacos. Sed cui bono? Quum autem diuersæ sint libræ, LXXXIIII, & LXXII denariorum, videndum vtram intellexerit Palladas lib. primo Antholog. εἰς Γραμματικούς·

Λίτραν ἐτῶν ζήσας μετὰ γραμματικῆς βαρυμόχθου.

Tot enim annos se in nugis Grammaticorum

consenuisse designat, quot sunt argentei in libra; non autem quot unciæ, vt interpretatur doctissimus Brodæus. quod est ridiculum.

QVAMVIS consensus gentium in numeris conspirauerit, tamen quædam deprehenditur differentia in appellationibus ipsis, vt illa non solum re, sed etiam verbis fiat. Primum in vtraque lingua ab vnitate, ad mille, non admodum dispar ratio: in sequentibus variat. Græci numquam δέκα χιλιάδας dicunt, non vtique analogia, sed vsu repugnante, qui est magister & dictator loquendi. Itaque pro eo μυρία dicunt. Quia est quiddam summum καὶ ὅλον, in numeris, mensuris, ponderibus, quod proprio nomine designatur, non partibus suis. Non enim dicimus lignum viginti quatuor vnciarum, sed bipedale, quia pes est ὅλον τι, quod Pedis nomen proprium habet, neque partibus suis nominatur. Diodorus tamen Siculus τέτταρας παλαιστὰς dixit, qui est pes solidus, quum pedem cubiti partem faceret; non facturus, si pedibus tantum mensuram concepisset, quum ait Sesonchin regem μεγέθει τέτταρσι παλαισταῖς μείζονα τῶν τεττάρων πήχεων fuisse. excessisse staturam eius quatuor cubitos quatuor palmis. At quatuor palmi sunt pes. Poterat dicere: *proceritate fuit cubitum quatuor, & pedis*: & quidem disertius, VII *pedum*. Itaque τὸ ὅλον & maximum in numeris apud Græcos est μυριάς. Latinis ea quidem fertilitas sermonis non est, vt μυριάδα dicere possint, quemadmodum Hebræi, Æthiopes, Syri, Arabes. Sed quum pro eo *decem millia* dicunt, in eo a Græcis & Hebræis vincuntur; eos autem vincunt, quod

millenarium

millenarium numerum elegãter reticere poſſunt, quod nullus ſermo præſtare poſſit. Neque enim dixero διακόσια δραχμῶν, quemadmodum Latine *ducenta ſeſtertium.* Nec ſolum numerum millenarium ſubticent, ſed etiam ſpeciem ipſam, quæ numero concipitur. quod Græci non poſſunt. Dicunt enim: *Da mihi mutua centum.* Græci: χρῆσόν μοι ἑκατὸν χιλιάδας σηστερτίων. In illis Lucilii numerus concipitur, nummi reticentur:

Quid vero &, centum ac ducentum poſſideas ſi
Millia?

hoc eſt, ducenta millia ſeſtertium. Idem:

Maximu' ſi argenti ſexcentum mille reliquit.

Vbi obiter duo notandum. primum æuo Luciliano *ducentum millia, ſexcentum millia* dici æque ſolitum, vt ducenta, ſexcenta. vt apud eundem Lucilium:

Millia ducentum frumenti tolle medimnum.

Nam conſtruunt *ducentum* non cum millibus, ſed cum nomiſmate aut pondere. quod eſt valde ἰδιωτικόν. de quo ſtatim infra videbimus. Præterea notandum apud Lucilium primam produci in *ducentum*; quemadmodum apud Plautum & Terentium in *Triduo, Biduo.* Græcis & Latinis conuenit in millenario. Nam vt illis χίλιοι ἄνθρωποι, & χιλιὰς ἀνθρώπων, ſic Latinis *mille homines, mille hominum:* quorum plura exempla apud Gellium ſuppeditantur. Sed Græcis tam δισχίλιοι ἄνθρωποι, quam δύο χιλιάδες ἀνθρώπων in vſu eſt. Latini poëtæ tantum dixerint *bis mille homines.* Atque hæc quidem leuia, quamquam non negligenda. Illud vero mirum, veteres illos, quum dicerent *mille nummum*, putaſſe τὸ *nummum* eſſe caſus quarti,

hoc eſt, accuſatiui ſingularis. Nam, vt omittam Nonium, qui in illis exemplis, quæ non pauca adducit, accuſatiuum pro genitiuo poſitum ait in *mille paſſum, mille nummum*; audiamus Varronem VIII de Lingua Latina: *Numeri*, inquit, *qui æs non ſignificant, vſque à quatuor ad centum, triplices habent formas: quod dicuntur hi quatuor, hæ quatuor, hæc quatuor. Quum peruentũ eſt ad mille, quartum adſumit ſingulare neutrum, quod dicitur hoc mille denarium: a quo multitudinis fit millia denarium.* Item infra: *Si eſſet denarii in recto caſu, atque infinitam multitudinem ſignificaret, tunc in patrio denariorum dici oportebat: & non ſolum in denariis, victoriatis, drachmis, nummis, ſed etiam in viris idem ſeruari oportere, quum dicimus iudicium fuiſſe triumuirum, decemuirum, non triumuirorum, decem virorum.* Quis tam futilem ſententiam in doctiſſimo togatorum non miretur? Vult enim, vt ex eius verbis clare colligitur, *mille drachmum* ita dictum, vt *drachmum* ſit quartus caſus ſingularis. Adeo hæc ſtulta opinio mentibus illorum veterum inoleuerat, vt putarent *amphorarum, drachmarum* non poſſe dici coniunctim, *decem millia amphorarum*, ſed *decem millia amphorum.* in qua ſententia fuit C. Iulius Romanus vetuſtiſſimus & doctiſſimus magiſter, vt a Chariſio vocatur. Quis hoc ferat in tanto Critico? quaſi Lucilius non dixerit

——ſcalprorum, forcipicumque
Millia viginti. ——

& Plautus Trinummo:

——mille drachumarum Olympicum.

&

& contra Remnius Fauinus libello de ponderibus dixit *drachmum.*

Sexaginta minæ, seu vis, sex millia drachmum. non *drachmas,* vt editum est. Charisius: *Item in coniungendo propria quibusdam potestas, quæ ratione excluditur; vt quum dicimus, quinquaginta millia nummum.*

His omnibus præmuniuimus nos, antequam ad nobile certamen summorum virorum veniamus, quorum alii *Sestertia* neutro genere nummum millenarium significare affirmant; alii *Sestertia* neutro genere a veteribus oratoribus vsurpata, a solis autem poëtis architectata somniant: vnde etiam, si Diis placet, *Sestertia poëtica* appellant. Quæstio e media quidem Grammatica est, sed quâ, in re nummariâ, nulla sit maioris momenti. Vtrique enim illi castigandi sunt; quod parum Grammatici hic fuerunt. Primum, hæc duo, MILLE, & DECIES, alterum purum putum substantiuum est, vt χιλιάς Græcis; alterum transiuit in naturam substantiui communicatione articuli. Dicitur enim *hoc Decies, hoc Centies.* Varro: *Nam quum dicatur* HOC DECIES, *vt* HOC MILLE, *huius mille; vt sit vtrumque sine casibus vocis, dicemus, vt hoc mille, huius mille; sic* HOC DECIES, &c. Martialis:

Sed adhuc supererat centies tibi laxum.

Denarius autem, & *Sestertius* sunt adiectiua; vt, *Denarius numerus, denarius nummus; denarium Philippeum* Plauto in Rudente:

———*centum denaria Philippea.*

Nam *Philippeum* est substantiuum neutrum. Varro: *In quo nobilius Philippeum, quod in bulgam*

 abdimus,

abdimus. Sic *ſeſtertius pes*, XII Tabulis, *ſeſtertius nummus*, *ſeſtertium bipalium* Columellæ: *ſeſtertium miliare*. In feminino genere quid vetat dicere *ſeſtertiam drachmam?* τρίτον ἡμίδραχμον, vt Græci loquuntur, & Theutoniſmus non ſolum hodiernus, ſed etiam priſcus Ripuariorum, in quorum legibus Titulo XXIIII, *tertio dimidio ſolido*, vt Græci τρίτον ἡμιχρύσινον, Latine *ſeſtertio ſolido*. item Tit. XXVI, *octauo ſemiſolido*. ὀγδόῳ ἡμιχρυσίνῳ. In Titulo XX, 2, error eſt: *quinque dimidius ſolidis*. Proculdubio legendum, *quinto dimidio ſolido*. πέμπτῳ ἡμιχρυσίνῳ. Sic igitur *ſeſtertiam drachmam* dicere, analogia non prohibet. Ergo *denarium*, & *ſeſtertium* adiectiua ſunt, non ſubſtantiua: & in re nummaria Millia ſeſtertia, Millia denaria dicuntur, perinde ac ſi Græce eſſet, χιλιάδες σηστέρτιαι, χιλιάδες δηναρίαι. Dicimus ergo *tria millia ſeſtertia*, & *tria ſeſtertia* pro eadem ſumma, ea felicitate reticendi τὸ *millia*, qua Græcos carere ſupra indicauimus. Propterea Iuriſconſultus dixit tria Denaria, hoc eſt, tria millia denaria. l. Lucius. D. de Legatis II. *Quiſquis mihi heres erit, ſciat debere me Demetrio patruo meo denaria tria, & depoſita apud me a Seleuco patruo meo denaria tria; quæ etiam protinus reddi & ſolui eis iubeo*. Bis idem repetitur, vt omnem ſuſpicionem mendi abeſſe neceſſe ſit. Quin & vetuſtiſſimæ Inſcriptionis auctoritate ea locutio confirmatur. DONVM. DEDIT -X- V. VT. EX. VSVRIS. CENTESIMIS. EIVS. QVANTITATIS. QVÆ. EFFICIT. ANNVOS -X- DC. DIE. VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI. DIVI. AVGVSTI. EROGENTVR. EX. ARK. Ibi -X- V. ſunt denaria quinque millia, vt apud Iuriſconſultum *tria denaria*

denaria. Nam ex quinque millibus denarium centesimæ vsuræ annuæ nomine gignuntur denarii DC, vt continetur in ipsa Inscriptione. Itaque in eadem habes V *denaria* in neutro, & DC *denarios* masculino. Eodem modo concipiendum in inscriptione Barcinonensi: -X- VII. D. nempe, *denaria septem, quingenti.* Prius in neutro plurali adiectiuo. posterius in plurali masculino. Sed in inscriptione agri Bergomatis XXX. appositum est bis sine adiectione, id est *triginta denaria.* M. CARBASVS. PATIENS. DEDIT. XXX. & infra: FILIO. EIVS. RETERE. DEBEBVNT. XXX. *Sestertia* an *Denaria* dicendum sit, nemo posset assequi, nisi vsura dextantalis apposita fuisset -X- III. *denaria tria.* In Heluetia in pago Wettingen: AD. CVIVS. TEMPLI. ORNAMENTA. ALPINA. ALPINVLA. CONIVNX. ET. PEREGRINA. FIL. -X- C. DEDERVNT. Interpretandum *denaria centum.* Item Arelate: LEGAVIT. EIS. TESTAMENTO. -X- CC. id est, *denaria ducenta.* In Mandubiis ex Antonio Pisone: FLAVIVS. CATVLLVS. TESTAMENTO. AD. MARMORANDVM. BALINEVM. LEGAVIT. R. P. -X- LXXV. id est, *denaria septuaginta quinque.* Eodem modo dicta sunt *denaria decem,* l. xx. § 1. de ann. leg. & fideicom. *Quisquis mihi heres erit, fidei eius committo, vti det ex reditu cenaculi mei & horrei, post obitum, sacerdoti & hierophylaco, & libertis, qui in illo templo erant, denaria decem, die nundinarum, quas ibi posui.* Neque vero poëtice denaria hic dici obiicient, nisi priuatos homines in testando poëtari solere concedamus. Neque possunt effugere, quin tria sestertia, & tria denaria eodem modo dictum sit, quo plena oratione tria

millia sestertia, tria millia denaria. Quid audebunt hiscere aduersus illud Horatianum?

Accipit & bis dena super sestertia nummum.

Nam, si vt ipsi volunt, *sestertium* est Nummus poëticus, quæ hæc erit locutio, *Sestertia nummum,* nisi nummos nummorum? Mirum vero, quum tot poëtica sestertia protulerint, non vidisse iugulari sese istis poëticis sestertiis nummum, id est nummis nummorum. Sed quid opus hæc pluribus rationibus munire, quum Charisius doctissimus & vetustissimus Grammaticus id digito ita indicarit, vt vel obstinatissimo cuique per illum tacere liceat: *Item in coniungendo propria quibusdam potestas, quæ ratione excluditur: vt quum dicimus, Quinquaginta millia nummum: nec statim centies nummum dicere possumus, sed centies sestertium: nec tamen quinquaginta sestertium, sed quinquaginta sestertia dicimus.* Ecquod telum efficacius eorum pertinaciæ conficiendæ adferri potuit? Quinquaginta sestertia, non quinquaginta sestertium dici debere diserte dicit. Quid? dicemus Charisium poëtari? Huius ineptæ sententiæ pater est maximus ille Georgius Agricola, cuius auctoritas & eximia doctrina alios doctos viros in eundem errorem præcipites dedit. Poteram huc congerere multa testimonia, non solum ea, quæ ipsi aduersus sese adducunt, sed & alia non pauca, quæ illorum manifestum errorem confutare possunt; præsertim inscriptiones veteres, in quibus HS. XII. N. *sestertia duodecim nummum* significant, vbi numerus XII non habet virgulam instratam, qua ipsi volunt millenarium numerum designari: quum tamen plures numeri in veteribus

saxis

ſaxis extent, quibus illa virgula impoſita non eſt, quam qui habent. Præterea quæro ex illis, quid in Catulli Hendecaſyllabis extat, quod e medio vulgi ſermone petitum non ſit? Quid in Sermonibus Horatii, qui gloriatur ſuos verſiculos, ſi carminis legem retexas, videri poſſe id, quod titulus libri promittit, ſermones meros? Sed friget eorum commentum: neque omnia faciendo vitare poſſunt, quin quæ Horatius, & Catullus, vt alios poëtas taceam, *ſeſtertia* vocarunt, eadem Cicero, & alii ſermonis Latini proceres, totidem ſyllabis, ac literis vſurparint. Cicero Paradoxis: *Capit ille ex ſuis prædiis ſexcenta ſeſtertia.* Idem VI Verrina: *Ex eo fundo, cui ſeſtertia dena merces eſſet.* Hic corrigunt *ſeſtertium dena.* quod barbarum, & inauditum eſſe audacter pronunciamus. Salluſtius: *Præmium ſeruo libertatem, & ſeſtertia centum.* Et hîc *ſeſtertium* ſubſtituunt: quod negamus Latinum eſſe. L. Seneca decimo Epiſtolarum ad Nouatum, citante Priſciano: *Viginti quatuor ſeſtertia, id eſt, talentum Atticum.* M. Seneca in Controuerſiis: *Quum donaret illi Cæſar Talentum, in quo* XXIIII *ſeſtertia ſunt.* Q. Curtius libro VIII. *Data ſingulis quinquaginta ſeſtertia.* Quæ libro IX rectiſſime exponit *aureos mille.* Iuuenalis Sat. V.

Quadringenta tibi ſi quis Deus. —

veteres Gloſſæ, *Seſtertia dederit, ſcilicet.* Apuleius Mileſia X. *Eique protinus quinquaginta promittit ſeſtertia.* S. Cyprianus de redempt. captiuorum: *Miſimus ſeſtertia centum millia nummum.* Tacitus Annali XI: *Daturum liberis eius ducena ſeſtertia.* Eodem: *Capiundis pecuniis poſuit modum vſ-*

que ad dena sestertia, qua egressi repetundarum tenerentur. Quid de illo Gelliano dicent lib. XIX, cap. X? *Necessaria esse videri sestertia fere trecenta, & prater propter alia quingenta.* Sed disertius lib. V, c. XII. *Id est, nummi nostri sestertia duo, & septuaginta.* Suetonius Vespasiano: *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent.* In vita Virgilii: *Dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari iussit.* Macrobius: *Quum Cæsar aliis, qui secum pila lusitabāt, centena sestertia; illi vni quinquaginta dari iussisset.* Tertullianus Apologetico: *Video enim & centenarias cænas a centenis iam sestertiis dicendas.* Iste locus Tertulliani sestertiis poëticis tragulam iniicit. Quis enim dixerit *centenarias cænas* à centenis nummum, vt ipsi volunt, dictas? Quam ridiculum! Non sunt ergo audiendi doctissimi viri, qui sestertia poëtica hariolantur, & sexcentos veterum locos temerare audent, vt somnia sua muniant. An & Græcos quoque poëticari dicent? Iis quidem Denarius, Δηνάριον, & Sestertius Σηστέρτιον neutro genere enunciatur. Tamen Σηστέρτια numero multitudinis illis sunt idem, quód Sestertia Latinis. Græci etiam mille nummos vocant Σηστέρτια. Plutarchus in Fabio: Θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔτι τριτημορίου προσόντος. Deinde huius summæ rationem conficit ad drachmam Atticam: Τοῦτο τὸ κεφάλαιόν ἐστιν ὀκτὼ μυριάδες δραχμῶν, καὶ δραχμαὶ τρισχίλιαι πεντακόσιαι ὀγδοήκοντα τρεῖς, καὶ δύο ὀβολοί. Hic igitur τριακόσια τριάκοντα τρία σηστέρτια haud dubie sunt, quæ Latine *trecenta triginta tria sestertia.* Ea sunt LXXXIII millia, CCL denarii, quibus si addas

addas trecentos triginta tres denarios, efficies summam propositam nummi Attici. nempe octaginta tria millia, quingentas octaginta tres drachmas. Sestertia poëtica, & menda librariorum, quæ docti homines caussabantur, strenue hoc vnico loco Plutarchi eluduntur. Nam sestertia poëtis ademit Plutarchus; Cicero autem, & alii, ac imprimis Varro & Charisius *sestertia millia* a mendi suspicione vindicant. Dicebant igitur plene, decem sestertia millia; & præcise, decem sestertia. Alterum, quia millia est nomen substantiuum, sestertia adiectiuum. alterum, quod *sestertia* ex adiectiuo in naturam substantiui transierunt; quæ hodiernum Grammaticorum vulgus barbare quidem, sed tamen signanter, nomina substantiuata vocant. Quæ obseruationes Grammaticæ multum lucis his difficultatibus adferunt. Dices igitur, decem sestertia, decem millia sestertia, decem sestertia nummum. quorum exempla infinita sunt apud auctores, & in veteribus saxis. Cicero Verrina quarta: *Facta est sponsio sestertium quinque.* Sestertia quinque vocat, quæ postea sestertia quinque millia. Paulo post: *Coëgit Scandilium quinque illa millia dare.* Plus dico. vt *millia sestertia,* ita *millia modia, millia medimna* dicebant, & simpliciter *medimna.* Cicero Verrina v. *Tritici septem medimna ex Nymphonis arationibus tollit.* Ibidem: *Tritici medimna triginta quatuor.* vtrobique inepte *medimnum* excusum. Nam *medimnum* ex substantiuo factum adiectiuum. idem mendum in eadem: *Anni tertii decima anno tertio venierunt tritici modium triginta sex.* quod barbare conceptum. scribe *modia.* Iterum in Verrem:

rem : *Medimna* DCC, Medimna ſeptingenta, id eſt, ſeptingenta millia medimnum. Ibid. *Medimna* XXXVI. intellige triginta ſex millia medimnum. Priſcianus lib. VII agnoſcit *Medimnum*, non *medimna*. quare menda eſt vetuſtiſſima. Priſcianus legit *ſepties medimnum*. quod eſt & ipſum adiectiuum. Sed ſumma longe maior. nam *ſeptem medimna* ſunt ſeptem millia medimnum: *ſepties medimnum*, ſepties centena millia. Rurſus Cicero in Epiſtolis: *Ea pars eſt ad* XXX *ſeſtertia*. In Verrinis: *Numerantur illa ſeſtertia ducenta quinquaginta Syracuſis*. Supereſt nunc vt de amplis millenariis verba faciamus. Ampli millenarii ſunt, quibus præpoſita eſt nota aduerbii amplificatiui, *decies, centies, millies*. Hæc aduerbia naturam nominum ſubſtantiuorum induunt acceſſione aut articuli, vt *hoc Decies*; aut κατηγορουμένου, vt *Decies plenum, decies laxum, decies amplum*; *decies ſeſtertium*. Nam, vt oſtendimus, *ſeſtertium* eſt adiectiuum. Valerius libro IX: *Qui decem arbuſcularum vmbram tricies ſeſtertii ſumma compenſas*. Suetonius Cæſare: *Sexagies ſeſtertio margaritum mercatus eſt*. Seneca: *Claudius Cæſar centies ſeſtertio cænauit vno die*. Cornelius Nepos in Attico: *Vt neque in ſeſtertio vicies, quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit: neque in ſeſtertio centies affluentius vixerit*. Seneca De beneficiis IIII, cap. XXXVI, *Seſtertio centies obiurgandus ſim*. Idem ad Heluiam: *Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt*. Iſta autem quæ per amplificationem enunciantur, intelligenda ſunt de ſeſtertiis, niſi ſpeciatim denarii nomen adiiciatur. Plutarchus in Antonio: Τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέν-

τε καὶ εἴκοσι δοθῆναι. τοῦτο Ῥωμαῖοι ΔΕΚΙΕΣ καλοῦσι. viginti quinque myriades quadruplicatæ ſunt decies centena millia ſeſtertium. Quum tam clare id a Plutarcho ſcriptum ſit, vir tamen doctiſſimus Othomanus negat DECIES de ſeſtertiis intelligendum. Quod quia manifeſto falſum eſt, non confutabo. Idem doctus vir collegit magnam ſiluam ampliſſimæ huius ſummæ: vbi maior pars redigenda ad variationes caſuum; quas ipſe quum intelligeret, non poſuit tamen; quum *ſeſtertium* in genitiuo plurali, pro *ſeſtertii* aut *ſeſtertio* legit. Hæc lector ſtudioſus corrigat. vt in illo Suetonii in Iulio, L. *Sexagies* HS. *margaritum mercatus eſt.* Othomanus legeret *ſeſtertium*: nos vero *ſeſtertio*. Sic Philippica ſecunda: *Syngrapha* HS *centies per legatos viros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine Sextii, ſine reliquorum hoſpitum Regis ſententia, facta in gynæceo.* Rurſus idem doctus vir hîc legeret *ſeſtertium*: nos *ſeſtertii*. Apud Velleium de C. Curione: *An accepto centies* HS *fecerit*. An hic dicet *accepto centies ſeſtertium*, non *ſeſtertio?* Nugæ. Quis ferat ita loquentem? Adducit poſtea locum ex Capitolino, vbi mendum inſigne odoratus non eſt: *Omne autem conuiuium æſtimatum dicitur ſexagies centenis millibus ſeſtertium.* Quod quid ſit, qui Latine ſciunt, non intelligent. Legendum enim *ſexagies centies millies ſeſtertio.* Retro ratio concepta eſt, more Græcorum, & Hebræorum: quum priſci Romani ita dicturi fuiſſent, *millies centies ſexageſies ſeſtertio.* Negari non poteſt hanc lectionem ab erudito viro intellectam non fuiſſe. Locum ex IIII Hiſtoria Taciti adducit Othomanus, vbi mendum tollendum eſt: *Quum*

Quum ex funere Reip. ruptis consularibus spoliis septuagies sestertio signatus, & sacerdotio fulgens. Vbi sine vllo dubio legimus, *septuagies sestertio saginatus.* Doctissimus vir posuerat *dignatus.* Sed neque consultius in Suetonii Vespasiano XIX, *Vt audiit* HS *centies,* locum illũ interpretatur *sestertium centies,* ita vt *sestertium* sit genitiuus pluralis. Quis enim Latine intelligens dixerit *centies millia sestertium?* Grammatica patitur *centies mille,* vsus non admisit. Quis dubitare possit, ibi legendum *sestertiis centum?* Idem error apud Ciceronem ad Atticum lib. II. Epist. XX: *Diodorus mortuus est. reliquit nobis* HS *fortasse centies.* legendum enim *centum.* id est, sestertia centum. Minus assequitur illud Suetonii in Galba: *Liuiæ mortuæ testamento pæne ditatus est.* HS *nanq. quingenties, quum præcipuum inter legatarios habuisset, quia notata, non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta reuocante, ne hoc quidem accepit.* Locus est luculentus, & ex iis, quæ supra adduximus, facilis explicatu. Liuia scripserat HS IↃↃ PRÆCIPITO. Diuinandum est, vtrum hæ notæ *quingenties sestertium,* an *quingenta sestertia* designent. Hinc Tiberius ansam circumscribendi legatarii captauit, quod interpretatio in notis ambigua est, eodem modo, quo Epistola V lib. VI ad Att. *Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras; velle te bene euenire, quod de Crasso domum emissem. Emi eam ipsam domum* XXXV. Paulus Manutius male eam summam interpretatur. Incertum vtrum *tricies quinquies sestertio,* an *triginta quinque sestertiis.* Velleius lib. II. *Mandetur deinde memoriæ seueritas iudiciorum.*

iudiciorum : Quippe M. Cato Consularis, M. Catonis nepos, Africani sororis filius, repetundarum ex Macedonia damnatus est, quum lis eius IIII M. *aestimaretur*. Nemo non videt ex voce *eius* faciendum ei HS. Sed *quatuor millibus sestertiorum*, an *sestertio quater millies* legendum, dubitari possit. Apud Ciceronem in Verrinis XVIII M. non IIII M. legimus. quum de hac re bis loqueretur. At vir eruditus in Suetonii Galba ait a Liuio in testamento scriptum fuisse HS QVING. Quis vnquam ita scripsit, vt quum notulis IↃ possit *quingenta* designare, id pluribus literis, truncata voce, quomodo nemo vmquam scripsit, mallet exponere? Manifestum est eum errare. vt in illo ex Verrina IIII. *Sestertium vndecies numerata esse*. probat hanc lectionem; veterem, quae *numeratum* retinebat, damnat. Nos contra. Idem non multo post vtramque lectionem probat. nos negamus *vndecies sestertium nummum*, item *vndecies numerata* Latinum esse. Hoc indignum tam diserto viro. Concludimus igitur, Decies, centies, millies, & omnia eius formae amplificatiua omnium casuum articulos, & omnium adiectiuorũ casus recepisse. Hoc decies, huius decies. decies amplũ, decies ampli, decies amplo. Sic decies sestertio, decies sestertii. &, toties sestertio, toties sestertii. Seneca Epist. XCV: *Et toties tamen sestertio adiiciales cenae fortissimis viris constiterunt*. Ita habent scripti codices, & editi antequam Mureti editio prodiret; qui, nisi fallor, auctor est istius mutationis. Atqui Seneca *toties sestertio* dixit, id est, tam immani summa. Neque profecto caussae erat, cur aut Muretus lectionem mutaret, aut alii docti de ea dubitare & velitari

velitari nondum desinant. Sed considerandum fuit, quod dixi, hæc aduerbia amplificatiua esse nomina substantiua, & propterea *centies sestertium* dici posse, quod *sestertium* sit adiectiuum. Charisius: *Nec statim centies nummum dicere possumus, sed centies sestertium.* Verissime quidem ille. sed caussas non apponit, aut nesciuit. Nescit enim, aut non aduertit, *sestertium* esse adiectiuum. At ille putat esse genitiuum pluralem, vt *nummum.* Miratur igitur, quod quum dicatur centies sestertium, non dicatur tamen centies nummum. Non igitur dicimus *accepto decies nummum,* neque *acceptis decies sestertium.* Hæc enim barbara sunt. Esto hæc regula: Numquam genitiuum cum amplificatiuis iungi. Non enim dicimus *centies nummum;* vt recte monet Charisius, & Varro. Præterea: Numquam amplificatiua pluraliter enunciari. Non enim dicimus *hæc decies, hæc centies.* in Verrina III. *Hinc HS quaterdecies P. Tadio numerata.* scribendum, *numeratum.* Gellius lib. XII. *A P. Sulla, qui tum reus erat, mutua HS vicies tacite accepit* Imo *mutuum.* Sed infinita extant passim apud auctores multitudinis numero scripta, quæ ad singularem numerum restituenda sunt. Satis est attentum lectorem monuisse. Liuius lib. XL. *Sestertium nummum quater & vicies ab iis est exactum.* Tollatur τὸ *nummum.* Iam enim ex Charisio intellexisti, non dici *decies nummum.* Apud eundem XLI. X *pondo auri & argenti ad summam sestertium decies in ærarium retulit.* Legendum *sestertii.* Apud Senecam nondum locus animaduersus est Quæst. I. cap. XVI: *Hunc diuitem auarum sestertium millies seruum.* Legendum *sestertii.*

ſeſtertii. Tacitus : *Bis & vicies mille* LLS *donationibus Nero effuderat.* Scribendum, *Bis & vicies millies ſeſtertium.* Martialis propter verſum, licentia poëtica dixit decies centum millia. In ſoluta oratione eſſet decies centena.

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum.

Solinus amplificatiuam ſummam amplum ſeſtertium vocauit, cap. XL. *Denique baſiliſci reliquias amplo ſeſtertio Pergameni compararunt.* Amplum ſeſtertium putamus eſſe DECIES. quod Horatius vocauit ſolidum.

Scilicet vt decies ſolidum exorberet.—

ea enim eſt ampla ſumma. Non enim eſt nummus, vt placet doctiſſimo Turnebo, ſed numerus, καὶ ἄθροισμα. Budæus non ſemel perſtringit eos qui cenſent τὸ *ſeſtertium* eſſe rectum, aut quartum caſum, quum, inquit, is ſit genitiuus. Notandum vero, quod ſupra monuimus, tam ſimplam, quam amplam ſummam, iiſdem notis concipi ſolitum fuiſſe; vt quia error in ambiguo lectionis committi poſſet, magna attentione opus fuerit: quemadmodum vidimus in teſtamento Liuiæ apud Suetonium Galba. Legimus itaque apud Plinium: *A Gange amne, oſtioque eius, quo ſe in eorum Oceanum effundit, per Indiam Parthienemque, ad Myriandron vrbem Syriæ, in Iſſico ſinu poſitam* L I I. M. XV *paſſuum, decem & nouem.* Martianus Capella hæc, vt ſolet, ex Plinio exſcribens non notis, ſed perſcriptis verbis, ita extulit : *quinquagies bis centena quindecim millia.* Tamen ex Plinio τὰ *centena* non poſſunt erui, niſi per interpretationem. Rurſus apud eundem : *Latitudo autem terræ à meridiano ſitu, ad Septentrionem dimidio fere mi-*

nor colligitur LIIII M. LXII. possumus interpretari quinquaginta quatuor millia passum, sexaginta duos. Sed Martianus amplificatiue: *quinquagies quater centena sexaginta duo millia.* Plinius: *Longitudinem Europæ Athenodorus, atque Isidorus a Tanai, ad Gades,* LXXXII. XCIIII. Putarit aliquis esse octaginta duo millia nonaginta quatuor. Martianus: *Octogies bis centena nonaginta quatuor.* scilicet, millia passum. Itaque qui huic dubio occurrere volebant, simplicem summam addito N. scribebant HS. V. N. *sestertiis quinque nummum.* HS. V. autem est *sestertio quinquies.* Quod autem attulimus de amplificatiuis aduerbiis per omnes casus vsurpatis, id fecimus, non quia nemo id aduerterit, aduerterunt enim Budæus, & Othomanus, alii, sed quia vterque, ac præsertim Othomanus, non raro in iis, quæ adducunt, testimoniis peccarunt. quorum quædam superius correximus. Sic apud Liuium lib. XLV, hodie editum est: X *pondo auri & argenti ad summam sestertium decies in ærarium retulit.* Vbi idem doctus vir non vidit, legendum esse, *sestertii.* vt in illo Annalis II apud Tacitum: *Inlectus a diuo Augusto liberalitate decies* HS. putat *sestertium* legendum. vbi eadem hallucinatio. Nam *sestertii* scripserat Tacitus. Sed infinita sunt, quæ ille præpostere legit, vt medioctiter docto constare potest. Plinius de Citro lib. XIII, cap. XV: *Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum est, illo æuo, empta* HS X. *Memoratur & C. Asinii sestertio vndecies.* Vbi mirum in modum Budæus hallucinatur, qui putauit esse sestertiis decem, & sestertiis vndecim. Mirum vero

decies

decies ſeſtertio menſam Ciceronis emptam dici a Plinio, a Tertulliano autem quingentis millibus: hoc eſt dimidio, quam Plinius dixit. contra Aſinii Galli duplo, id eſt decies ſeſtertio, non vndecies ſeſtertio, vt perhibet Plinius. Itaque Petrus Ciacconus Hiſpanus, vir acri iudicio, legebat HS. D. id eſt, vt ipſe interpretabatur, ſeſtertiis quingentis. Sed hoc eſſet quingenties ſeſtertio. quæ ſumma eſt immaniſſima. Sic in Vita Perſii a vetuſtiſſimo Grammatico conſcripta: *Reliquit circa* HS. XX *matri, & ſorori.* Haud dubie intelligendum, ſeſtertium vicies. At ſi ſcriptum fuiſſet HS. XX. N. eſſent ſeſtertia viginti. vt, quod Ciacconus volebat, ſi ſcriptum eſſet HS D. N; eſſent ſeſtertia quingenta. In eadem Vita ſtatim poſt: *vt daret Cornuto ſeſtertia, vt quidam dicunt, centies.* Nemo non videt legendũ eſſe *ſeſtertium.* Sic eiuſdem optimi Grammatici Gloſsæ à nobis olim excerptæ, in Sat. IIII. de Criſpino oratore: *Poſſedit bis* ∞ HS. Intellige *bis millies ſeſtertium.* Addita notula N, fuiſſet *bis millena ſeſtertia.* Quæ quidem nota in veteribus ſaxis & libris extare videtur, ob eam cauſſam, ne ſumma ſimpla pro ampla accipiatur. Aliquando non apponitur, ſi adiectiuum, aut participium plurale antecedat: vt in illo monumento: HVIC. MONVMENTO. EX. TESTAMENTO. LEGATA. SVNT. HS. VII. A. SEMPRONIO. SEVERO. Eſt ſimpla ſumma. Hoc eſt ſeſtertia ſeptem. Quod ſi LEGATVM ſcriptum fuiſſet, ea eſſet ampla ſumma, nempe Seſtertium ſepties. Romæ in S. Cæſarii ad Tiberim: L. TARQVITIO. L. F. POMP. ETRVSCO. SVLPICIANO. SCRIBÆ. QVÆSTOR. EX. TESTAMENTO. D. HS. XX. Ambiguum, vtrum datum ſeſter-

tium vicies, an data sestertia viginti. Et multa alia præterea, quæ lectori obseruanda relinquimus. Romæ ante hortos Carpenses: PROCVR. TRIVM. PROV. GALL. LVGVDVNENSIS. NARBONENS. ET. AQVITANIÆ. AD. SS. LX. PROC. ALEX. PELVSI. AD SS. C. id est: Procuratori trium Prouinciarum Galliæ, Lugudunensis, Narbonensis, & Aquitaniæ ad sestertium sexagies. Procuratori Alexandriæ Pelusi ad sestertium centies.

NVNC exiguum spicilegium faciemus quorumdam locorum selectorum apud veteres auctores, qui animaduersione opus habent. Plinius libro XXXV. cap. IIII. *Namque quum in præda vendenda res distraxisset, & Rex Attalus sexdecim libris emisset Aristidis tabulam* &c. pro *sexdecim libris*, legendum *sexcentis millibus*. Lapsus facilis. id est 12500 scutatis Solaribus.

Valerius Maximus lib. IIII. cap. II. *Fabricius a Samnitibus, quos vniuersos in clientela habebat, denos æris, & quinque pondo argenti*, &c. Manifesto legendum *dena æris*, scilicet pondo. duplum pondus auri quam argenti. vbi Othomanus legit *decies æris*. quod supra ostendimus barbarum, non Latinum esse. Minus vitiose editio Pighiana, *decem æris*.

Liuius lib. XXII de ludis votiuis Q. Fabii Maximi: *Eius rei caussa ludi magni voti æris* CCCXXXIII *millibus, triente*. Mutila oratio. Scripsit Liuius: *Eius rei caussa ludi magni voti æris* CCCXXXIII *millibus, trecentis triginta tribus, triente*. Plutarcho auctore, cuius verba: Θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς

ἄξειν

ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα δυῶν, καὶ δηναρίων διακοσίων διάκοντα τριῶν, ἔπι τριτημορίου προσιόντος. Duo errores: alter librarii; alter Plutarchi. Plutarchi quidem æreos nummos σηστερτίους ἀντὶ ἀσσαρίων interpretantis: Librarii, quum Plutarchus ſcripſerit: ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν χιλιάδων, καὶ τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔπι τριτημορίου προσιόντος. Quam ridiculum enim, poſtquam ſeſtertiorum meminiſſet, totidem denarios pro minore ſumma ſubiicere? Budæus recte ſuſpectum de mendo locum Plutarchi habuit; ſed Othomani ſententia longe diſcedit a vero. neque vllum operæpretium eſt confutare. Contrarius error eſt eiuſdem Plutarchi ſeſtertios pro drachmis accipientis. Cicero pro Sexto Roſcio: *Bona patris huiuſce Sexti Roſcii, quæ ſunt ſexagies, quæ de viro fortiſſimo & clariſſimo L. Sulla duobus millibus nummum ſeſe dicit emiſſe L. Chryſogonus.* Plutarchus hæc interpretans: αὐτὸς ἐωνήσατο δισχιλίων δραχμῶν. imo δισχιλίων σηστερτίων, hoc eſt πεντακοσίων δραχμῶν, vel potius δηναρίων dicere debuit. Idem error Strabonis libro v. in fine: ὥστε ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μυός. Plinius lib. VIII. cap. LVII. *Veniſſe murem ducentis nummis Caſilinum obſidente Annibale.* hoc eſt, πεντήκοντα δραχμῶν.

Plutarchus in Camillo: Ὦφλε τὴν δίκην ἐρήμην τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν· τοῦτο γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακισχίλιαι. ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο. Plutarchus ſcripſerat: ὃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι. Ἀσσαρίων γὰρ ι ἦν τὸ ἀργύριον.

Apud Liuium VIII. *Vectigal quoque eius Cam-*

 panus

panus populus iussus pendere in singulos quotannis (fuere autem mille & sexcenti) denarios nummos quadringentos quinquagenos. Quis non videt τὸ *denarios* abundare? Neque enim Liuius *denarium nummum*, sed *denarium* tantum vocare solet: neque adhuc denarius Romæ signatus erat, vt docet Plinius,& nos in Eusebianis.

Apud eundem libro XXXIII. *Tulit in triumpho argenti denarios triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta.* Neque proba est locutio, neque summa digna triumpho florentissimis rebus Romanis. Legendum, *denarium trecenta quatuor millia.* quo modo locutus est lib. XLI. *Tulit in eo triumpho denarium* CCCVII *millia, & victoriatum* LXXXV *millia,* DCCII.

Appianus Ciuilium II. Διένειμε τὰ ὑπεσχημένα πάντα ὑπὲρ ἄλλων, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς Ἀττικάς, λοχαγῷ δὲ αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ τοῖς δημόταις ἑκάστῳ μνᾶν Ἀττικήν. Lege, πεντακοσίας δραχμὰς ex Suetonio in Iulio, XXXVIII. Sic contra alibi πεντακοσίας pro πεντακισχιλίας.

Dion in Claudio: Τοῖς δορυφόροις πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς ἔδωκε. Iosephus de Claudio: Δωρεῖται τοὺς σωματοφύλακας πεντακισχιλίαις δραχμαῖς. Sane πέντε καὶ εἴκοσι non sunt πεντακισχίλιαι. Sed antiquarius, qui Dionem exscripsit, πέντε καὶ εἴκοσι δραχμ. ͵α posuerat. Nam ͵α est χιλιάς. Itaque πέντε καὶ εἴκοσι δραχμῶν χιλιάδας scripsit Dion, non πέντε καὶ εἴκοσι δραχμάς. Idem dixit Spartianus in Didio: *Sane quum vicena quina militibus promisisset, tricena dedit.*

Cicero Attico lib.I. Epist.V. *L.Cinnio* HS XXCD *constitui me curaturum.* Lege HS XX CIↃ. minima mutatione. hoc est, sestertia viginti millia.

Dio

Dio lib. XLI. de Cæſare Dictatore: Ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. Lege: πεντακισχιλίων μυριάδων. Porro poteſt vox δραχμῶν ſine detrimento ſententiæ abeſſe. quod putamus verum eſſe.

Apud eundem lib. LVI. Τῶν δὲ γυναικῶν τισὶ καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνιον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμιᾷ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν. Mendum manifeſtum. Reponendum: οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας τετιμημένου οὐσίαν κληρονομεῖν.

Cicero in Verrem: *Seſtertium quadringenties accepiſſe te arguo contra leges*. Plut. in Cicerone: Οὕτω δὲ τοῦ Βέῤῥου καταδικασθέντος ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενος τὴν δίκην ὁ Κικέρων διαβολὴν ἔσχεν ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφειμένου. Docti fruſtra de mendo ſuſpicantur. Cicero Verrem quadringenties quidem accepiſſe dixit, quum tamen tricies ſeſtertio litem ei æſtimarit pecunia corruptus, quod Græce dicitur καθυφεῖσθαι: hoc eſt cauſſam prodere; quo nomine καθυφέσεως δίκη Athenis prodita. Gloſſæ: *Prævaricor reo*: Καθυφίημι τοῦ ὑποδίκου.

Tacitus Hiſtoria ſecunda; de Vitellio: *Ipſe abunde ratus, ſi præſentibus funeraretur, nec longius conſultans, nouies* LLS *pauciſſumis menſibus interuertiſſe creditur*. Deeſt nota M. nouies M. LLS. hoc eſt nouies millies ſeſtertium. Zonaras de eadem re: Πρὸς πάντων ὡμολόγηται δύο μυριάδας μυριάδων καὶ χιλίας πεντακοσίας ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ χρόνῳ εἰς τὰ δεῖπνα αὐτὸν δεδαπανηκέναι. Locus eſt luculentus, ſed inſigniter mutilus. Nam Zonaras ita ſcriptum reliquerat: ὡμολόγηται εἴκοσι δύο μυριάδας μυριάδων, καὶ χιλιάδας

λιάδας πεντακοσίας. Nouies millies sestertium sunt denarii, vel, vt ipse loquitur, drachmæ 22500000. quæ sane sunt εἴκοσι δύο μυριάδες μυριάδων, καὶ χιλιάδες πεντακόσιαι μυριάδων. Hoc est, vt vulgo logistæ loquuntur, Regalium Castiliensium, aut Iuliorum Pontificiorum milliones ducenti vigintiquinque; Scutatorum monetæ in Italia, milliones viginti duo, & præterea scutatorum quingenta millia: aut milliones viginti duo semis scutatorum monetæ. Francici nũmi 18750000 scutatorum Solatorum. Tantum potuit absumere gurges ille.

Plutarchus in Cæsare: Ὁ Κάτων ἔπεισε τὴν σύγκλητον ἀπονεῖμαι σιτηρέσιον ἔμμηνον· ἐξ οὗ δαπάνης μὲν πεντακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες ἐνιαύσιοι προσεγίνοντο τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασι. Legendum sine dubio: ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες. Nam idem in Catone, de eadem re loquens, hanc summam mille ducentis quinquaginta talentis æquat. Verba eius sunt: Ὁ Κάτων φοβηθεὶς ἔπεισε τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἄπορον, καὶ ἀνέμητον ὄχλον εἰς τὸ σιτηρέσιον, ἀναλώματος μὲν ὄντος ἐνιαυτοῦ χιλίων καὶ διακοσίων, καὶ πεντήκοντα ταλάντων. Sanè ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες δραχμῶν, hoc est 7500000 drachmæ, sunt 1250 Talenta.

Budæus, & eum secutus Georgius Agricola, ambo eruditissimi viri, τόκον ἔφεκτον ex oratione πρὸς Φορμίωνα interpretantur fœnus sesquisextum, id est, præter drachmam, sextam partem drachmæ, nimirum obolum: vt præter centesimam vsuram, quæ est drachma menstrua, obolus quoque accedat, & annua vsura sit drachmarum XIIII. Putauit Budæus ἔφεκτον τόκον, ita dictum, quemadmodum ἔφεκτον λόγον apud Logistas. Ἔφεκτος λόγος dicitur, as, & sexta pars assis, vt sunt VII ad VI.

At

At longe aliter res habet. Nam ἔφεκτος apud Logistas dicitur τὸ ἕκτον ἐπὶ τῷ ὅλῳ. vt ἐπίτριτος, τὸ τρίτον ἐπὶ τῷ ὅλῳ. At ἔφεκτος apud Danistas dicitur, non quod præpositio ἐπὶ significet adiectionem, vt apud Logistas, sed quod dicitur δανείζειν ἐπὶ δραχμῇ, ἐπὶ δυοῖν ὀβολοῖν, ἐπὶ ἕκτῳ δραχμῆς, ἐπὶ τρίτῳ. Longe itaque differunt τὸ ἔφεκτον δανειστικὸν, καὶ τὸ ἔφεκτον γεωμετρικόν. Igitur ἔφεκτος τόκος est fœnus in sextam partem drachmæ; Latinis sextantalis vsura. Exemplum esto τόκος ἐπόγδοος. de quo infra. hoc est, ἐπὶ ὄγδοον μέρος τετραδράχμου, τριώβολον· ἐπὶ ὄγδοον μέρος δραχμῆς, ἓξ χαλκοῖ. Apud Cedrenum: Τοὺς ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐπισήμους ναυκλήρους συναγαγὼν δέδωκεν ἐπὶ τόκῳ τετρακεράτου κατὰ νόμισμα ἀνὰ χρυσίου λίτρας δώδεκα. Manifestus ἔφεκτος τόκος. Nam XXIIII κεράτια sunt in Solido, quorum τετρακέρατον est τὸ ἕκτον ipsorum.

Centesima vsura scribebatur per Ɔ inuersum. Mætius Volusianus: *Centesimaque commodia, vt vsurarum nomine ad sortem applicaretur sicilico, id est C auerso eo notari.* Mire deprauatus locus; & tamen expedita restitutio: *Centesima, quæ commodi, aut vsurarum nomine ad sortem applicaretur, sicilico, id est, C auerso, eo notatur, quod quum C centum significaret, conuertebatur ad eam summam cuius centesima futura erat. Et siue vna conuenerat, vnus Sicilicus; siue plures, tot Sicilici ponebantur.* Centesima vsura a Græcis dicitur τόκος ἐπὶ δραχμῇ. quod Drachma sit centesima pars Minæ. τόκος ἑκατοστιαῖος in iure Constantinopolitano. cuius exemplum in veteri inscriptione: DONVM. DEDIT. -X-V. VT. EX. VSVRIS. CENTESIMIS. EIVS. QVANTITATIS. QVAE EFFICIT. ANNVOS -X- DC.

 DIE.

DIE. VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI. DIVI. AVGVSTI. EROGENTVR. EX. ARK. Quæ alibi citauimus. Perſpicuum autem eſt denarios DC eſſe centeſimam vſuram quinque milliũ denariorum. Quod autem Voluſius Mætianus addit, ſiue vna conuenerat, vnum Ↄ ſiue ſicilicum; ſiue plures, tot Sicilicos poni ſolere, intelligitur de centeſima centeſimæ, qui eſt τόκος τόκων, καὶ ἀνατοκισμός. cuius exemplum extat in veteri inſcriptione Neapolitana: HEREDES. VERO. PATVL. DIOCL. MVLCTENTVR. SORTE. VNA. CVM. ANATOCISMO. BINAE. CENTESIMAE. VSVRAE. PROPTER. NEGLECTAM. RELIGIONEM. SEPVLCHRORVM. Videtur vero hæc vſura propria Græcorum fuiſſe; & ita accipiendum eſſe locum Pomponii Atellanarii in Paſtoribus:

—quæ tuleram mecum decem millia
Victoriatum, Græca mercede illico
Curaui vt occuparem. —

Nam merces eſt fœnus. Horatius:

Hic quinas capiti mercedes execat.

Nam x millia Victoriatum ſunt quinque millia denarium. quorum vnciarium fœnus annuum, denarii DC. & rurſus ipſorum DC vnciarium fœnus Romæ LXII denarii. Ita Græca mercede, hoc eſt ἀνατοκισμῷ binæ centeſimæ vſuræ, fœnus annuum quinque millium denarium erit DCLXXII denarii. Græcam mercedem igitur intelligimus ἀνατοκισμὸν DCLXXII pro V. M. Nam Romani non habent quo exprimant ἀνατοκισμόν. Ergo proprium Græcorum, non Romanorum.

Vſuræ ſemiſſes. τόκος ἐπὶ τρισὶν ὀβολοῖς. in iure Conſtantinopolit. τόκος ἡμιεκατοστιαῖος. cuius teſtimo-

stimonium extat in luculentissimo saxo Barcinonensi: DO. LEGO. DARIQVE. VOLO. X. VII. D. EX. QVORVM. VSVRIS. SEMISSIBVS. EDI. VOLO. QVODANNIS. SPECTAC. PVGILVM. DIE. IIII. IDVVM. IVNI. VSQVE. AT. X. CCL. ET. EADEM. DIE. EX. X. CC. OLEVM. IN. THERMIS. PVBLIC. POPVLO. PRAEBERI. ET. TECTA. PRAESTARI. EA. CONDICIONE. VOLO. VT. LIBERTI. MEI. ITEM. LIBERTORVM. MEORVM. LIBERTARVMQVE. LIBERTI. QVOS. HONOR. SEVIRATVS. CONTIGERIT. AB. OMNIBVS. MVNERIBVS. SEVIRATVS. EXCVSATI. SINT. QVOT. SIQVIS. EORVM. AT. MVNERA. VOCITVS. FVERIT. TVM. EA. X. VII. D. AT. REMP. TARRAC. TRANSFERRI. IVBEO. SVB. EADEM. FORMA. SPECTACVLORVM. QVOT. SS. EST. EDENDORVM. TARRACONE. Legatum denaria septem, quingenti; vt tunc loquebantur: id est, denarium septem millia, quingenti. Semissis vsura in duo membra scissa: in CCL. & CC denarios. qui fiunt vna CCCCL denarii. quod verum est. Sed vir & probitate & doctrina insignis Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis, quum totum hoc saxum interpretaretur, non satis sententiam assecutus videtur. Nam illa, quæ mediocriter Latine peritus intelligit, quam præpostere accipit! ET. TECTA. PRAESTARI. VOLO. Mens testatoris hæc est, vt hæc sarta tecta & bona fide præstentur sub conditione proposita, nempe excusatione seuiratus. qua conditione deficiente, legatum ad Remp. Tarraconensem transferri vult. At doctissimus vir intellexit, quasi testator voluerit liberas ædes sine mercede iis præstari, qui ad panegyrin illam se conferrent. quæ certe ma-

gna

gna est hallucinatio. Minus assecutus est sententiam eorum: QVOS. HONOR. SEVIRATVS. CONTIGERIT. Ea inquam ne minimum quidem assecutus est. Horum enim sententia est: Ad quos ex ordine contigerit, vt Seuiri Augustales fiant, quia per orbem fiebant. Quos igitur contingebat ex ordine Seuiros Augustales fieri, illi hoc munus detrectare non poterant. Testator autem vult, vt, etiamsi ordo & successio eos vocet ad munus seuiratus, tamen eius muneris excusationem consequantur. Nam honorem quidem seuiratus eos recusare non vult, quoties ex successione ad illud vocabuntur, sed ab oneribus excusari. Sumptus enim magnos eos, qui seuiratu Augustalitatis fungerentur, sustinere testatur Kaput ex testamento M. Megonii. in quo testator Reipublicæ Petilinorum vineam suam legat, vt ex semissibus vsuris eius Augustales facilius onera functionis suæ sufferre possint. QVOD. IPSVM. AD. VTILITATEM. REIP. N. PERTINERE. EXISTIMAVI. FACILIVS. SVBITVRIS. ONVS. AVGVSTALITATIS. DVM. HOC. COMMODVM. ANTE. OCVLOS. HABENT. Asisii: P. DECIMIVS. P. L. EROS. MERVLA. MEDICVS. CLINICVS. CHIRVRGVS. OCVLARIVS. VI. VIR. HIC. PRO. SEVIRATV. IN. REMP. DEDIT. HS. ∞ ∞. Videmus hic pro seuiratu collata HS M M. Illud vero leuiusculum videbitur, quod dicam, mihi vero prætereundum non videtur ob id, quod quum leuissimum sit, tanto viro ansam errandi dederit. In inscriptionis initio est ATLECTVS. AB. ANTE. quod est idem quod simpliciter *ante*. vt INANTE apud Propertium nihil aliud est, quam *ante*. Rauennæ saxum:

NEQVE,

NEQVE. AB. ANTE. ALIAM. PONAT. Id eſt προτοῦ. Aliter in inſcriptione Romana: FVNDI. HVIVS. DOMINVS. INFANS. HIC. IACET. SIMILIS. DEO. HVNC. ABANTE. OCVLIS. PARENTIS. RAPVERVNT. NYMPHAE. Nam ibi eſt, quod Bibliis Græcis, & Nouo Teſtamento ἀπὸ ἐνώπιον. ἀπὸ προσώπου. Sunt & alia ab illo maximo viro aliud agente expoſita, quæ libens omitto. Plinius autem lib. XIIII de vini generibus loquens vſuram ſemiſſem ciuilem, ac modicam vocat. Sed vetuſtiſſima videtur apud Atticos ἐφεκτος, ſiue ſextantalis, quum obolus menſtruus in minam datur. Nam ideo veteres Attici ὀβολοστάτην fœneratorem vocauerunt, quia prima vſura fuit ὀβολὸς ἔμμηνος εἰς μνᾶν. Aliud exemplum ſemiſſis vſuræ in ſaxo Ferentino: HIC. EX. S. C. FVNDOS. CEPONIAN. ET. ROIANVM. ET. MAMIAN. ET. PRATVM. EX. OSCO. AB. R. P. REDEM. LLS. LXX. M. N. C TINAVIT. R. P. REDDID. EX. QVORVM. REDDITV. DE. LLS. IV. M. CC. QVOD. ANNIS. VI. ID. MAI. DIE. NATAL. SVO. PERPET. DARETVR. PRAESENT. MVNICIP. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. CRVSTVL. P. I. &c. Nam IIII. M. CC. LLS ſunt manifeſto ſemiſſis vſura LXX millium ſeſtertium. In luculentiſſimo monimento, quod extat Bergomi in æde S. Benedicti. Ex vſuris legati HS C. N. Teſtator vult erogari -X- CCC inter præſentes: deinde inter propinquos -X- DCCL & tempore parentaliorum -X- CC. & in coronas -X- L. Summa denarii M CCC. Ad ſemiſſes vſuras deſunt CC denarii. Nam HS C M. vel, quod idem eſt, -X- XXV. M. dant ſemiſſium vſurarum nomine -X- M D. Illud vero quis intelligit in eodem marmore? SCHOLAE. VEXILLARIOR.

LARGI-

LARGITVS. EST. HS. XXXX. N. EX. CVIVS SVMMAE. REDITV. QVODANNIS. DIE. SS. NATALIS. EIVS. ANTE. STATVAM. LECTIST. EX. -X- CCL. PONANT. SPORT. -X- CCL. INTER. PRAESENT. SIBI. DIVID. Reditus, siue commodum, aut vsura HS. XL. MILL. id est Denariorum M ait esse CCL. & CCL -X- id est quingentos denarios. Atqui quingenti denarii est dimidium totius sortis. Quæ hæc est vsura? vt c dent L?

Τόκος ἐπόγδοος apud Demosthenem exponitur ab Harpocratione & Suida, quum tres oboli pro tetradrachmo fœneratori dantur. In Mina sunt tetradrachma XXV. proinde in minam redeunt fœneratori oboli LXXV, quod est ἐπόγδοον τῆς μνᾶς, octaua pars Minæ, quemadmodum triobolum est octaua pars tetradrachmi. Quod si vsura est menstrua, anno vertente fœnus æquatur drachmis CL. Est autem nauticum fœnus. Quare vna mina, quæ in sortem data erat, sesqui minam commodi lucrabitur. Ita pro vna mina, duæ cum semisse fœneratori restituentur, quum nauis ex negotiatione redierit. Sed non ita est. Nauticum fœnus erat diarium, non menstruum; item τὸ ἐπόγδοον in minam dabatur, non in τετράδραχμον. Itaque in singulas minas annui debebantur oboli M LXXX, quæ erant drachmæ CLXXX. Xenophon περὶ προσόδων 538, 43. ᾧ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναῖ εἰσφορὰ γένηται, ὥσπερ ναυτικὸν σχεδὸν ἐπίπεμπτον αὐτῷ γίνεται τριώβολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι. ᾧ δέ γε ἂν πέντε μναῖ, πλεῖον, ἢ ἐπίτριτον. Ex decem minis capientem triobolum diurnum ait lucrifacere quintam partem sortis. Et sane CLXXX drachmæ sunt quinta pars decem minarum, & præterea $\frac{5}{9}$ Sed verum non est, quod ait

easdem

easdem CLXXX drachmas esse plusquam tertiam partem quinque minarum. Hoc verum erat, si CLXXX esset plusquam tertia pars τῶν D.

Τόκος ἐπίτριτος. Trientale fœnus, duo oboli menstrui. Isæus κατὰ Καλλιφῶντος. ἑξακοσίαις δραχμαῖς ἐπιτρίταις: *sexcentis drachmis trientali fœnore occupatis*: quæ fiunt annuæ XXIIII drachmæ. Τρίτον ἑκατοστῆς in Iure Constantinopolitano.

Vsuræ bessalis, qui δίμοιρος τόκος in Iure Orientali dicitur, exemplũ habes l. XXVI. D. Mandati. τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας. quaterni oboli menstrui in minam. octeni denarii annui in minam.

Vsuræ dextantalis, qui potest dici τόκος ἐπιδέκατος, exemplum extat in lapide agri Bergomatis. M. CARBASVS. PATIENS. DEDIT. XXX. ET. PROFVNDI. DE. VSVRIS -X- III. QVOT. SI. IVVENTATES. EIVS. NEGLEXERINT. FILIO. EIVS. RETERE. DEBEBVNT. XXX. AVT. SI QVIS. HERES. FVERIT. Intelligere debemus triginta denaria, hoc est triginta millia denarium, quæ pariunt tria denaria, id est tria millia denarium. quod manifesto est fœnus dextantale. Nam quæ ratio est centum ad decem, eadem est triginta millium ad tria millia.

Vsuræ sesqualteræ, hoc est XVIII in C. Canon XVII. Nicenus vocat ἡμιολίας ἀπαιτεῖν. Item Canon IIII Laod.

In Collectaneis Gruterianis MXC. 21. QVI. HS. XII. REIPVBLICAE. IVLIENSIVM. QVOD. AD. HS XXXX. VSSVRIS. PERDVCERETVR. TESTAMENTO. RELIQVIT. Vult testator tandiu penes Remp. legatum consistere, quo ad ex vsuris, sors, quæ erat

XII ſeſtertia, perueniat ad XL ſeſtertia. Ponamus XII ſeſtertia vnciario fœnori locata. XII millia ſeſtertium ſunt III millia denarium: & XL millia ſeſtertium ſunt decem millia denariũ. Ita Reſpublica hoc caſu lucrabitur VII millia denariũ. Vſura vero annua centeſima duodecim millium ſeſtertium ſunt denarii CCCLX, qui in VII millia denarium diſtributi dabunt annos XIX, dies Iulianos CLXII. S. Tot annos & tot dies legatum manebit penes Rempublicam: & poſtea ad heredes redibit, aut ad quos teſtator id pertinere voluerit. Et hoc quidem in vnciario fœnore. Aliter dicendum, ſi aliæ vſuræ fuerint: quod & puero patet.

Apud Senecam de ira III cap. XXXV. mentio milleſimæ vſuræ, quæ eſt decima pars centeſimæ. hoc eſt χαλκοῖ δ δ̲ In decem menſibus drachma.

In teſtamento Græco tabulæ marmoreæ, quæ extat Neapoli: ΧΕΙΛΙΑ. ΚΑΙ. ΔΙΑΚΟΣΙΑ. ΔΕΙΝΑΡΙΑ. MCC Denarii legantur, aut conſtituuntur in tutelam ſacrorum quorundam. Eorum MCC denariorum fœnus eſt ΔΕΙΝΑΡΙΑ. ΔΙΑΚΟΣΙΑ. ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ. CCL Denarii. quod immane fœnus eſt. Sunt enim χαλκοῖ annui deni in drachmam, ſiue denarium. Nam CCL denarii ſunt χαλκοῖ XII M. At ſors ſunt denarii MCC. Ergo deni æreoli, ſiue χαλκοῖ, pariunt denarium vnum. Propterea & χαλκῶν & χαλκολόγων, qui χαλκοὺς a debitoribus nomine vſuræ colligebant, mentio fit in eadem eleganti tabula: Τοὺς δὲ χαλκοὺς οἱ δεδανεισμένοι καταφερέτωσαν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Πανθεῶνος μηνὸς ἱσταμένου εἰς ἀγαρρὶν πληθύος.

Velleius ſcribit ſeſtertium ſepties millies depoſitum

situm à C. Cæsare ad ædem Opis occupatum ab Antonio. Idem Cicero non semel obiicit Antonio in Philippicis. Plutarchus ridicule eam summam interpretatur τετρακισχίλια τάλαντα in Antonio: Ἥ τε γυνὴ Καλπουρνία πιστεύσασα χρημάτων τὰ πλεῖστα κατέθετο πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς οἰκίας, εἰς λόγον τὰ σύμπαντα τετρακισχιλίων ταλάντων. In Cicerone dixit δισχιλίας πεντακοσίας μυριάδας. Prior summa sunt 24000000 drachmæ, posterior 25000000. Vtraque immane quantum sestertium septies millies excedit, quæ sunt tantum 17500000 drachmæ. hoc est: δισχίλια ἐννεακόσια ἑκκαίδεκα τάλαντα, μναῖ εἴκοσι: nempe Scutatorum Franciæ Solatorum milliones duo, millia quadringenta quinquaginta octo, trecenti triginta tres, cum triente.

Suetonius Caligula XXXVII, in fine: *Totumque illud Tiberii Cæsaris vicies ac septies millies LLS non toto vertente anno absumpsit*. Sunt sestertii 2700000000: denarii 675000000. hoc est ἑξηκονταεπτακισχίλιαι πεντακόσιαι μυριάδες. Milliones quinque, sexcenta viginti quinque millia Scutatorum Franciæ Solatorum. vel πέντε μυριάδες μυριάδων, ἑπτακισχίλιαι, πεντακόσιαι. Apud Dionem LVIII: Πέντε γοῦν μυριάδας μυριάδων, καὶ πεντακοσίας καὶ πεντακισχιλίας, ὡς δ' ἕτεροι, ὀκτώ τε, καὶ δισχιλίας, καὶ πεντακοσίας τεθησαυρισμένας εὑρὼν οὐδὲ ἐς τὸ τρίτον ἔτος μέρος ἀπ' αὐτῶν τι διέσωσεν. Prior summa concordaret cum Suetonio, si pro πεντακισχιλίας legeretur ἑπτακισχιλίας. Idem error a nobis animaduersus in Plutarchi Cæsare. vbi πεντακόσιαι πεντήκοντα perperam pro ἑπτακόσιαι πεντήκοντα excusum est.

Martialis: *Amphora vigessi, modius datur ære quaterno*. id est, Amphora quinis sestertiis, mo-

dius singulo datur. Duo hic miramur. prius, quod quum posset dicere *asse quaterno*, maluit dicere *ære quaterno*, quum æs nunquam nummũ vnum significet, sed stipem & collectionem; neque possit dici *ære quaterno*, vt neque dicimus *pecunia quaterna*. Deinde, quod tanta vilitas annonæ fuerit, vt modius quaternis assibus, id est nummo sestertio, daretur.

In Panegyrico Eugenii, de Mænianis Scholarum Augustodun. *Salarium me liberalissimi Principes ex huius Reip. viribus in* SEXCENTIS *millibus nummum accipere iusserunt: non quod non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora tam prius, quam postea, præmia contulerunt: Sed vt* TERCENA *illa sestertia, quæ sacra memoria magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* Sexcenta sestertia sunt centum quinquaginta denarium millia. qui sunt Solati solidi duodecim millia quingenti. An credemus stipendium magistri fuisse?

Herodotus libro III, 126, 127, numerans tributa, quæ a gentibus Dario pendebantur, totum regnum Persarum εἰς νομοὺς κ' diuidit, in præfecturas XX. ex nouem & decem illis præfecturis, secundum dinumerationem eius, consurgunt VII M. DC. quæ ipse dicit esse IX M. D.XL. Rursus ex CCCLX talentis scobis seu ramenti auri terdecies multiplicatis consurgere Talenta argenti IIII M. DC. LXXX. quod verum est. quæ cum IX M DCXL composita fiunt XIIII M. CC XX Talenta argenti. Atqui ille dicit esse XIIII M. D. LX. Ita nihil prorsus certi ex eius rationibus elici potest. Nam fuerunt tantum talenta XII M. CC. LXXX (aureorum Solatorum 7368000.)

7368000.) In multis aliis deprehendimus illum hallucinari.

Domus Craſſi viri Conſularis empta eſt a Cicerone tricies quinquies ſeſtertio. hoc eſt ſcutis Solatis Francicis 72916 $\frac{2}{3}$. Quæ profecto immanis ſumma eſt. Paulus Manutius Epiſtola VI. Cic. lib. V. exponit eam ſummam centum quinque ſcutatorum millibus. Quid habebat in animo Manutius, quum ea ſcriberet?

Ex vetuſto Codice Bibliothecæ Budenſis producit vir doctiſſ. Ioachimus Camerarius Matthæi XXI. Ἡ λίτρα ἔχει οὐγγίας ιβ΄. Ἑβραῖοι δὲ τὴν οὐγγίαν μερίζοντες ἄλλοις ὀνόμασιν αὐτὴν κεκλήκασιν. Τὸ γὰρ ἥμισυ τῆς οὐγγίας στατῆρα ἐκάλεσαν, διὰ τὸ ἐξαμφοτέρως τοῦ ζυγοῦ τὰς πλάστιγγας ἰσοῤῥοπεῖν, τοῦ ἡμίσεως τῆς οὐγγίας ἐν ἑκατέροις τοῖς μέρεσιν ἐπιτιθεμένου. ὅθεν τῇ ἰσοῤῥοπίᾳ τοῦ κανόνος, κατὰ τὴν τοῦ ζυγοῦ ἰσότητα, Στατὴρ ἐπεκλήθη. ἔχει δὲ ὁ στατὴρ ἥμισυ τῆς οὐγγίας, σίκλους δύο. Πάλιν δὲ τὸ Σίκλον, ὅ ἐστιν ἥμισυ τοῦ στατῆρος, τέταρτον τῆς οὐγγίας, ἔχει λεπτὰ κ΄. τὸ δὲ λεπτὸν * ὁλκῆς μιᾶς ἐστὶ δέκατον, ὄγδοον τῆς οὐγκίας· παρά-ποισι δὲ καὶ ὀβολὸς καλεῖται. ἐδίδου δέ τις δύο ὀβολοὺς, καὶ ἐλάμβανεν ἄρτον, ἢ ἕτερόν τι πρὸς διατροφήν. Διὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ ναῷ, οἱ κερματισταὶ ἐκαθίζοντο, οἱ καλούμενοι κολλυβισταὶ, ὧν κατέστρεψεν ὁ Κύριος τὰς τραπέζας, οἵτινες τὸ κληθὲν νόμισμα παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν (ἀργύρεος δὲ καλούμενος διὰ τὸ ἐξ ἀργυρίου τότε τετύφθαι εἰκόνα ἔχων βασιλικὴν) μέγα μὲν εἶναι τῷ χαράγματι καὶ τῇ ὁλκῇ, ὃ ἐκλήθη ἀργυροῦς, ὥστε ἔχειν αὐτὸν δηνάρια ϛ΄, ἕκαστον δὲ δηνάριον ἔχειν ἀσσάρια ζ [ξ΄] τὸ δὲ ἀποφερόμενον ἀργύρεον, καὶ μὴ δυνάμενον ἀγοράζειν ἄρτον ἢ λάχανον, ἤ τι τῶν βραχυτίμων, διδόναι τῷ κολλυβιστῇ τὸ μέγα ἀργύριον, καὶ ἀναλύειν αὐτὸ εἰς βραχύτητα [βραχύτατα] ἤγουν δηνάρια καὶ ἀσσάρια, κερματίζειν αὐτὸ, τοῦτ' ἔστι κολλυβίζειν. ὅθεν

καὶ κερματισταὶ καὶ κολλυβισταὶ κέκληνται οἱ τραπεζῖται.

Exagium. Inde *ſaggio* pro minuta moneta, cuius Polus Venetus & alii Itinerarii libri meminerunt.

Gloſſæ: Ὀρφανικοὶ τόκοι. ἀπὸ ἑκατοστῆς τρίτης. Vſuræ pupillares. puto obolos VIII menſtruos. Compoſitus eſt enim hic τόκος ἐκ τόκου ἐπιτρίτου, καὶ τόκου ἑκατοστῆς.

Velleius de C. Curione: *Hic primo pro Pompeii partibus, id eſt, vt tunc habebatur, pro Republica, mox ſimulatione contra Pompeium & Cæſarem, ſed animo pro Cæſare ſtetit. Id gratis; an accepto centies* HS *fecerit, vt accepimus, in medio relinquimus.* At Valerius Maximus lib. IX, cap. I, ſectione VI *ſexcenties ſeſtertium*, non *centies*. Quin etiam turbat Seruius VI. Æneïd. VENDIDIT HIC AVRO PATRIAM. *Etiam*, inquit, *hæc licet generaliter dicantur, habent tamen ſpecialitatem. Nam Laſthenes Olynthum Philippo vendidit: Curio Cæſari viginti ſeptem millibus ſeſtertiis Romam.* Locus perplexus. vnde extricare me non poſſum.

Heautontimorumeno Act. III. Scena III. *Huic drachmarum hæc argenti mille dederat mutuum.* Infra: *Poſt daturum mille nummum.*

Denarius vetus Romanus fuit fere LXXX ſpeltarum, quot vetus Drachma Attica, quam Solon quadrante imminuit. Compara cum Tetradrachmis T. Liuii.

Paracharaximum apud Caſſianum legitur, adiectiuum, (vt *Paracharaximum numiſma.*) pro quo Ciacconius legit *paracharachmum*, collat. I. cap. XX. XXI. XXII. *paracharaximum numiſma.* At Ciacconius *paracharagmon*; & *paracharagmis.* male. Παραχαραγμὸς eſt adulteratio monetæ, nō autem

tem

tem moneta falsa. Legitur apud Origenem Homil. III. in Leuit. & Homil. III. in Psalm. XXXVI, *Pecunia extra monetam formata.* hoc est, ἔξω τοῦ ἀργυροκοπείου κεχαραγμένη. At Ciacconius putat in Græco fuisse παράχαραγμα. Non intellexit, quid sit *Moneta.* Præterea nummus potest cudi extra monetam bonus, & non παρακεχαραγμένος. Moneta tria significat: τὸ ἀργυροκοπεῖον, vt hic. Τὸ χάραγμα Iuuenali. Hieronym. ad Miner. & Alexandrum: *Vt si quis nummus adulter est, & figuram Cæsaris non habet, nec signatus est moneta publica, reprobetur.* exemplar Plinio lib. 33. cap. 9: *Falsiq; denarii spectatur exemplar.* Tertio est nummus ipse.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM
INDEX.

A.

B.

Βραχὺ,

Demens,

Δόσ*ρα*

N.

Toties

FINIS.

WILEBRORDI SNELLII R.F.
DE
RE NVMMARIA
Liber singularis.

EX OFFICINA PLANTINIANA
RAPHELENGII,
M. D. CXIII.

Clarißimo Consultißimoque viro,

HVGONI GROTIO,

Hollandiæ & Zelandiæ

FISCI ADVOCATO.

MVTVA *rerum commercia necessitas in humanam societatem initiò quidem introduxit, eandem vtilitas deinde frequentauit. Nam primitus agricolæ, pastores, venatores, aucupes, piscatores, mellificatores, arboratores, reliquique etiam opifices commutabant ea quibus opus non esset, vt acciperēt aliunde quæ sibi deessent. apud quos permutationis huius cōmoditate & dulcedine delinitos, tandem etiam mercaturæ vsus inualuit, merciumque inexplebilis satietas eorum animos inuasit. Veruntamen cùm in simplicißimâ illâ rerū permutatione pretiorum sæpè maxima inæqualitas valdè importuna, & quasi assidua* τῶν ἀλλαγῶν, *vt Ari-*

 stoteli

stoteli placuit, interpellatrix instaret: tandem huius controuersiæ nummus sequester datus. καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστι. *Hic enim, quemadmodum apud Geometras passus, pes, palmus, digitus, pro communi omnium promercalium mensurâ vsurpari aptus, res omnes ad symmetriam & æqualitatem reuocauit: ideóque ex hypothesi & hominum arbitrio pondere, quantitate, & magnitudine definitus. Vnde siclorum apud Hebræos, drachmarum apud Græcos, denariorum & assium dupondiorúmque apud Latinos vsurpatio pro pecuniâ & pondere promiscuè frequentata. Verumenimuerò cùm intempestiuum sæpè esset metalli cuiusque pondus ad libram momentaneā examinare, ac multis difficultatibus obseptā & intricatam metalli puritatem, in auro & argento maximè scrutari, aut Lydii lapidis indicio indagare, quæ vel versatissimum hominem decipere queat, alieno metallo intus admixto, omnem pensitandi laborem, & examinandi periculum charactere aliquo publicâ autoritate impresso declinauerunt. Et metallum*

exilitate

exilitate sua ἐυ μεταχέιεισον certâ notâ bonitatis & ponderis teste indubitato, tanquam sigillo, publicâ autoritate communiuerunt. Ut hæc cura meritissimò in Reipublicæ & Principis solius potestatem concesserit: neque cuiquam priuato eâ abutendi facultas data sit. Ideóque Principum edictis diligentissimè cautum, ne iis, qui monetam publicam fusim cusimve assimulassent, id impune esset, tanquam publicorum sigillorum falsariis, quíque pro vero & sincero adulterinũ supponerent. Nummi certè autoritas & inuentio hominum generi tam grata accidit, vt ab omnibus clementiore cœlo & solo natis, etiam à barbaris, apud quos saltem vlla rerum mutua extarent commercia, auidissimè vsurpata & strictissimè sit obseruata. Cæterùm quia antiquæ monetæ notitia haud exiguam lucem veterum scriptorum monumentis afferat, vt ob crebram mentionem non vtilis solùm, sed propemodum necessaria videatur, res hæc maximo studio nostrâ & patrum memoriâ à præstantibus viris suscitata, & in lucem est reuocata: quorum in-

dustria bonarum literarum studiosis adeò grata acceptáque fuit, vt post summos viros Budæum & Agricolam non tamen abstinuerint manum Iurisconsultorum ferè doctissimus quisque, Alciatus, Carolus Molinæus, Hotomannus, Didacus Couuarruuias, aliíq. præterea quamplurimi, qui vel ab iis dicta suo ordine modóque digerere, vel noui ipsi aliquid afferre conati sunt. Vt planè frustra meus hic labor videri possit, si ipsorum accurata diligentia nostræ sedulitati nihil fecerit reliquum. Neque enim inficiari possumus omnes ferè summâ cum laude & industriâ in hoc labore versatos, etsi alius alio feliciùs. Nequaquam tamen propterea desperandum arbitror, quasi non aliquam saltem partem reliquerint intactam. Dum enim multa dicere, & quam plurima vno ambitu complecti conantur, ipsi sibimet non rarò obloquuntur. Et certè in materiâ tam vbere, ista non scribentium solùm autoritate examinanda, sed etiam nummorum veterum momentis fuere comprobanda: quorum consensu mutuo, tanquam incorruptissimo testimonio,

omnis

omnis veritas certissimè confirmetur. Atque ideò si quando ab illorum sententiâ abeo diuersus, abeo autem non semel, maximè hoc prædictum velim, euidentissimis argumentis & ipsâ veritate victum me in illam sententiam desciuisse. Huius autem iudicium lectori attento potiùs committam, quàm vt ea sigillatim prædicando gloriolam aliquam inde affectare videar. Neque enim id me siuerit meus pudor. Certè equidem satis superq. me assecutum putabo, si hinc vel aliqua saltem vtilitas ad beneuolum lectorem redundabit. Et quamuis plura in medium protulerim quàm hactenus quisquam, non nulla tamen adhuc suppressi, in quibus ipsi mihi necdum satisfacere potui, quæ tamen aliquando (vt spes est) in apertam lucem proferam, si laborem hunc nostrum non ingratũ fuisse sensero. Ad te autem, vir Consultissime, βιβλίδιον hoc, tanquam ad iudicem suum mittitur. Nam cùm tu præter huius æui consuetudinem iuris scientiam cum reliquarum artium cognitione coniunxeris, in quibus doctrinâ & ingenio præter reliquos excellis, neq; illarũ sis expers,

 quæ

quæ inter has primum olim tenebant locum, quarum rudes à limine suæ Academiæ arcebat Plato, quemnam alium fuerat æquius me huius rei capere arbitrum, quàm eum qui horum iudex æquissimus iuxta & peritissimus esse posset? Et sanè, quamuis omnes artes communi quodam vinculo inter se contineantur, nescio tamen quodnam arctius vinculum patria ipsa & vrbium sociarum, inter quas Delphi & Oudewatera, antiquissimũ fœdus animo meo iniiciat. Cùm enim Tibi tuisque maioribus patria Delphi, mihi quidem natale solùm Leyda, ab auorum autem attauis Veteraquino sim oriundus, fœdere illo, quod à maioribus olim nostris publicitus initum, etiam posteri tenemur. Quamobrem si in hoc exiguo, sed intricato hactenus opere alicubi impegisse, aut humanitus lapsus tibi videbor, à te reprehendi summi beneficii loco ducam, vt tanquam sociæ vrbi laboranti subuenias. sin verò vel vni tibi hæc nostra probari intellexero, maximum me operæ & industriæ meæ pretium consecutum putabo.

WILE-

